УЧЕБНИК ЗА ПРВА ГОДИНА ГИМНАЗИСКО ОБРАЗОВАНИЕ

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ I

Данчо Ордев
Александар Ордев

lamina

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ I, учебник по Ликовна уметност за прва година гимназиско образование
Авторски права © 2025, Арс Ланина – публикации

Издава
Арс Ланина, Скопје 2025

Главен уредник
Бранка Бугариска

Уредник
Марија Ичокаева

Автори
Данчо Ордев
Александар Ордев

Јазична редакција
Ирена Игњатовска

Стручна редакција
Ана Кондовска-Вишинска

Дизајн
Pointer Creative Agency

Графичко и техничко уредување
Арс Ланина – публикации

Печати
Бранко Гапо – графичко производство, Скопје 2025

Тираж
4.500

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа книга не смее да биде препечатуван или пренесуван во каква било форма или со какви било средства, електронски или механички, вклучувајќи и фотокопирање, документирање или да биде зачуван во систем за повторно пронаоѓање без писмена согласност од издавачот.

Овој учебник е одобрен за употреба во основно образование, со Одлука за одобрување и употреба на учебник по наставниот предмет Ликовна уметност за I (прва) година гимназиско образование број 26-921/1 од 25.8.2025, Министерство за образование и наука на Република Северна Македонија.

CIP - Каталогизација во публикација Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

373.5:73/74(075.3)=163.3

ОРДЕВ, Данчо
Ликовна уметност I : учебник по Ликовна уметност за прва година гимназиско образование / Данчо Ордев, Александар Ордев. - Скопје : Арс Ланина – публикации, 2025 (Скопје : Бранко Гапо). - 190 стр. : илустр. ; 190x260 мм

Користена литература: 190 стр. - Содржи и: Речник на поими

ISBN 978-608-259-478-1

1. Ордев, Александар [автор]

COBISS.MK-ID 66771973

ПРЕДГОВОР

Ликовната уметност е дел од севкупниот развој на човечката цивилизација. Таа не служи само за естетско доживување, туку и за разбирање на историјата, културата, верувањата и вредностите на различни епохи и народи. Особено во образованието, уметноста има важна улога во развивање на креативноста, визуелната писменост и критичкото мислење кај младите луѓе.

Овој учебник по ликовна уметност е наменет за учениците од прва година гимназиско образование и е целосно изработен согласно Наставната програма на Министерството за образование и наука на Република Северна Македонија. При подготовката се инсистираше на строго придржување до целите, тематските области, очекуваните резултати и вреднувањата предвидени со програмата.

Преку хронолошки и тематски пристап, учебникот овозможува систематско запознавање со развојот на ликовната уметност од праисторијата до крајот на средниот век. Во фокусот се основните стилски одлики, техники и изразни средства карактеристични за секој период. Освен глобалниот историски развој, застапени се и содржини поврзани со уметничкото наследство на територијата на Република Северна Македонија, во согласност со програмските барања.

Покрај историјата на уметноста, во рамки на истиот наставен предмет учениците изучуваат и ликовни елементи и принципи – како што се линија, боја, форма, композиција, рамнотежа, контраст и други визуелни основи. Иако овие содржини се обработени од различни автори, нивната меѓусебна поврзаност е суштинска за правилно толкување и создавање уметнички дела. Разбирањето на тие елементи и принципи им овозможува на учениците подлабоко да ги анализираат делата што ги изучуваат, но и да ги применат во сопствени креативни процеси.

Учебникот е наменет за учениците и наставниците и има за цел да придонесе кон развивање визуелна писменост, критичко размислување, почитување на културното наследство и поттикнување ликовна креативност. Со вклучување прашања, активности, визуелни примери и занимливости, се овозможува поактивно и подинамично учество на учениците во наставниот процес.

Се надеваме дека овој учебник ќе биде корисна поддршка во реализацијата на наставната програма и ќе придонесе кон продлабочување на интересот за ликовната уметност како значаен дел од општото образование.

Од авторите

СОДРЖИНА

Тема 1 Вовед во ликовната уметност и историја на уметност

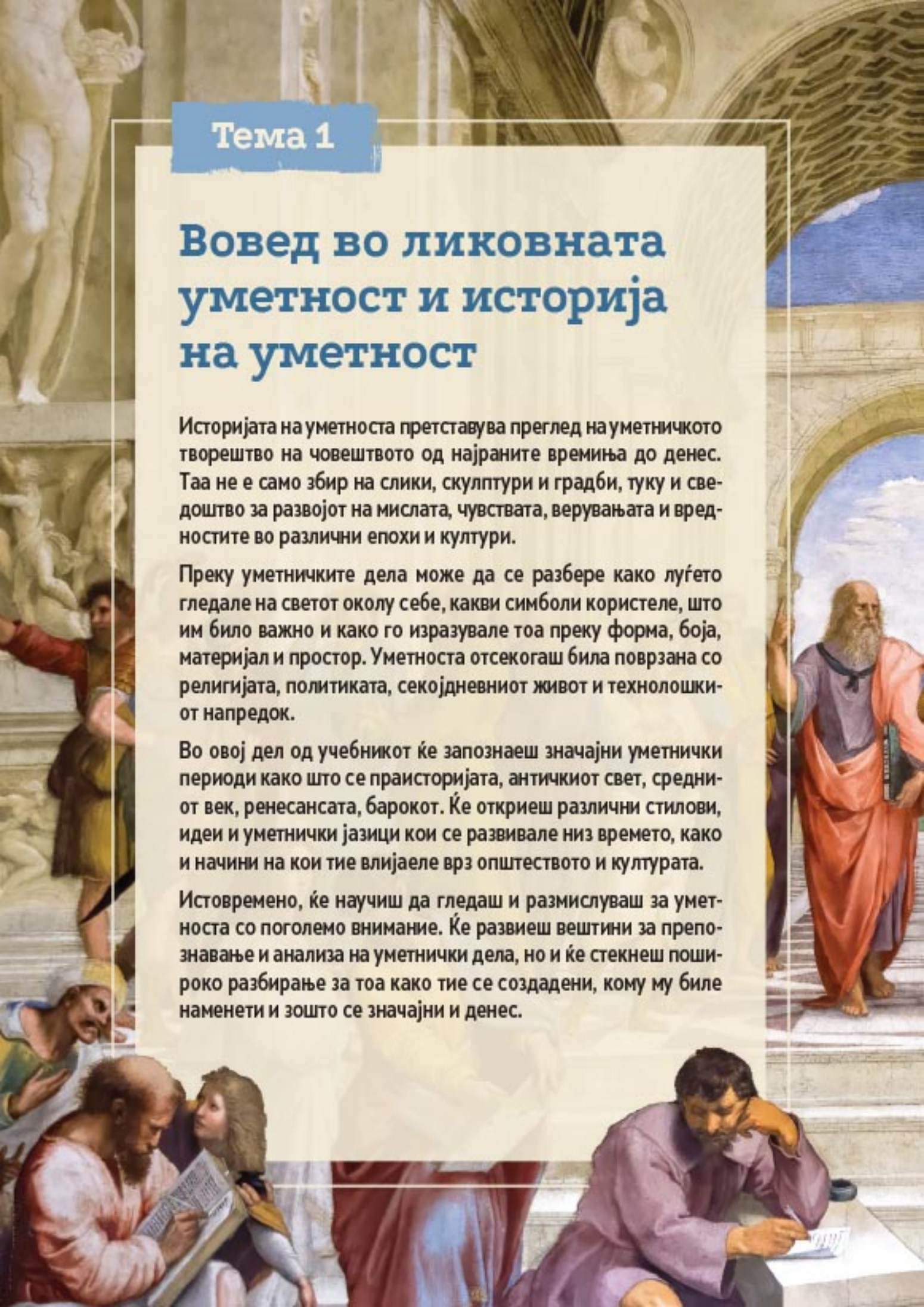
1.1 Што е уметност и која е нејзината улога? 8
1.2 Праисториска уметност 11
1.3 Египетска уметност 14
1.4 Месопотамска уметност 17
1.5 Егејска уметност 20
1.6 Грчка уметност 23
1.7 Етрурска уметност 27
1.8 Римска уметност 30
1.9 Раноxристијанска уметност 35
1.10 Византиска уметност 39
1.11 Романичка уметност 43
1.12 Готска уметност 47
1.13 Исламска уметност 52
1.14 Праисториска, античка и средновековна уметност во Република Северна Македонија 57
1.15 Рана ренесанса 62
1.16 Висока ренесанса 66
1.17 Маниризам 70
1.18 Барок 74
1.19 Рококо 80
1.20 Неокласицизам 84
1.21 Романтизам 89
1.22 Реализам 94
1.23 Уметноста во поствизантискиот период на територијата на Република Северна Македонија 99

Тема 2 Ликовни елементи

2.1 Линија 108
2.2 Боја I – Основи на спектарот 114
2.3 Боја II – Контрасти и колорит 118
2.4 Тон 123
2.5 Текстура 126
2.6 Насока 130
2.7 Големина 134
2.8 Форма 138
2.9 Простор 142
2.10 Перспектива I – Линеарна перспектива со една собирна точка 146
2.11 Перспектива II - Линеарна перспектива со две собирни точки 149

Тема 3 Ликовни принципи

3.1 Хармонија 154
3.2 Контраст 158
3.3 Градација 162
3.4 Рамнотежа 166
3.5 Ритам и движење 169
3.6 Пропорција 173
3.7 Единство 176
3.8 Композиција 178

Тема 1

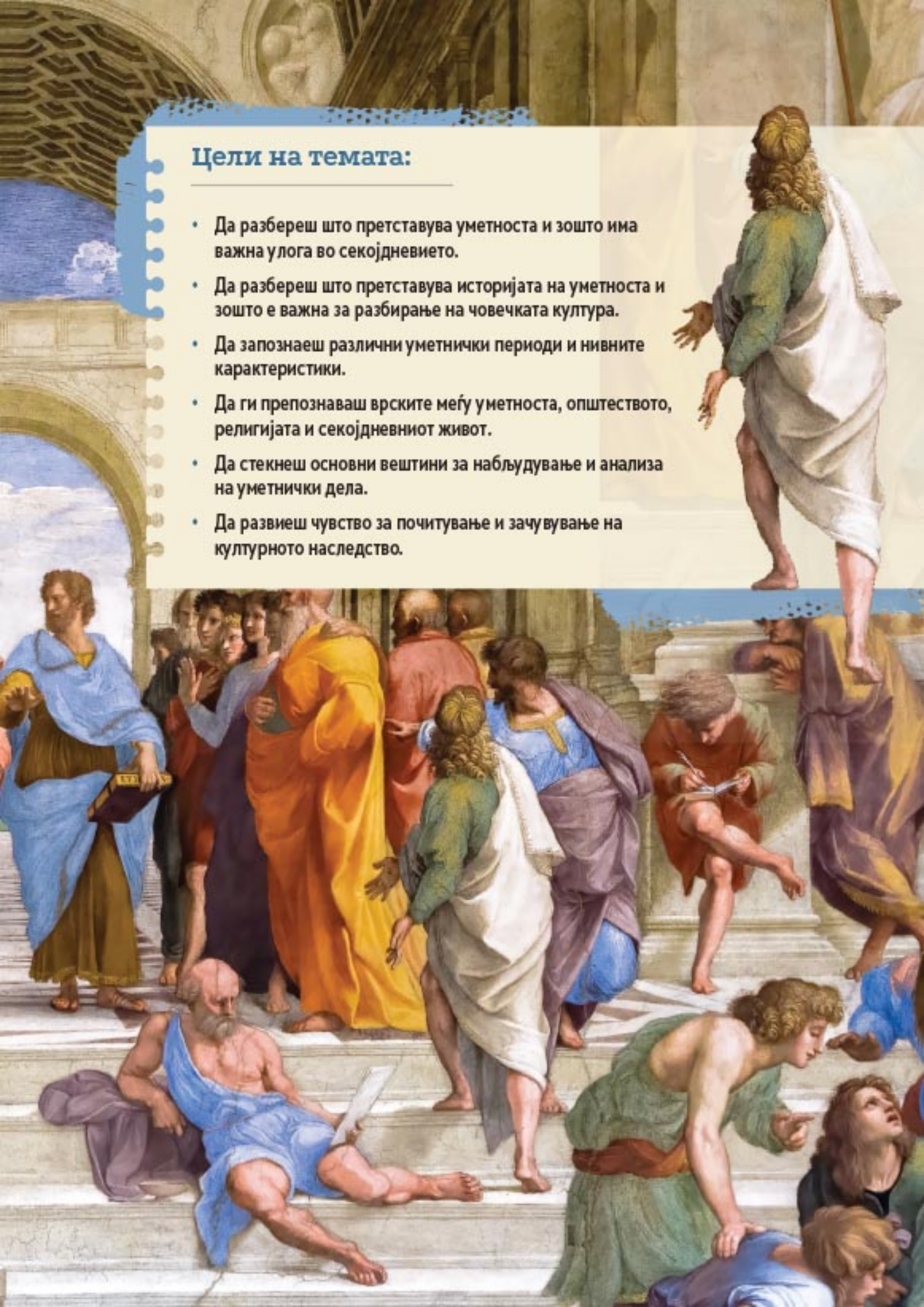
Вовед во ликовната уметност и историја на уметност

Историјата на уметноста претставува преглед на уметничкото творештво на човештвото од најраните времиња до денес. Таа не е само збир на слики, скулптури и градби, туку и сведоштво за развојот на мислата, чувствата, верувањата и вредностите во различни епохи и култури.

Преку уметничките дела може да се разбере како луѓето гледале на светот околу себе, какви симболи користеле, што им било важно и како го изразувале тоа преку форма, боја, материјал и простор. Уметноста отсекогаш била поврзана со религијата, политиката, секојдневниот живот и технолошкиот напредок.

Во овој дел од учебникот ќе запознаеш значајни уметнички периоди како што се праисторијата, античкиот свет, средниот век, ренесансата, барокот. Ќе откриеш различни стилови, идеи и уметнички јазици кои се развивале низ времето, како и начини на кои тие влијаеле врз општеството и културата.

Истовремено, ќе научиш да гледаш и размислуваш за уметноста со поголемо внимание. Ќе развиеш вештини за препознавање и анализа на уметнички дела, но и ќе стекнеш пошироко разбирање за тоа како тие се создадени, кому му биле наменети и зошто се значајни и денес.

Цели на темата:

- Да разбереш што претставува уметноста и зошто има важна улога во секојдневието.
- Да разбереш што претставува историјата на уметноста и зошто е важна за разбирање на човечката култура.
- Да запознаеш различни уметнички периоди и нивните карактеристики.
- Да ги препознаваш врските меѓу уметноста, општеството, религијата и секојдневниот живот.
- Да стекнеш основни вештини за набљудување и анализа на уметнички дела.
- Да развиеш чувство за почитување и зачувување на културното наследство.

ШТО Е УМЕТНОСТ И КОЈА Е НЕЈЗИНАТА УЛОГА?

Уметноста е дел од животот на секој човек, дури и кога не сме свесни за нејзиното присуство. Таа е околу нас, во изгледот на предметите што ги користиме, во боите на просторот што нè опкружува, во музиката што ја слушаме, во филмовите и книгите што ги доживуваме, во модата, фотографијата и во начинот на кој го изразуваме сопственото јас. Но што точно значи зборот „уметност"?

КЛУЧНИ ПОИМИ:

уметност, ликовна уметност, подрачја на уметноста, општествена улога на уметноста

Уметноста е човечка творба која преку различни форми – сликарство, скулптура, музика, литература, танц и други – пренесува чувства, мисли, идеи и симболи. Таа не е само украс или забава. Уметноста комуницира, поттикнува размислување, буди емоции, предизвикува прашања и ни помага подобро да се разбереме себеси и светот околу нас.

Во текот на историјата улогата на уметноста се менувала заедно со општествените, културните и духовните околности. Во праисторијата, таа имала магиска или ритуална функција, често поврзана со лов или плодност. Во старите цивилизации, уметноста била тесно поврзана со религијата, власта и идеологијата. Средновековната уметност најчесто се користела за прославување на верата. Во ренесансата, фокусот се пренесува на човекот, науката и природата. Подоцна, со развојот на модерното општество, уметноста станува средство за критика, лична исповед или експеримент со нови облици, медиуми и пораки.

Ликовната уметност опфаќа визуелни изрази кои главно се доживуваат преку видот: сликарство, скулптура, архитектура, графика, фотографија, дизајн и слично. Овие подрачја можат да се класифицираат според медиумот (на пример: уметност на камен, на платно, дигитална уметност), според функцијата (декоративна, функционална, концептуална), или според начинот на изразување (реалистичка, апстрактна, симболичка).

Пештерата на рацете (Cueva de las Manos), Перито Морено, Аргентина. 7300 година пр.н.е. до 700 г. од н.е.

Хиероглифи типични за грчко-римскиот период

Пабло Пикасо, „Герника", 1937 г.

Уметноста е еден од најстарите облици на комуникација. Преку неа, луѓето изразувале мисли, чувства, верувања, ставови и вредности. Таа претставува уникатен спој меѓу рационалното и емоционалното, меѓу она што може да се види и она што се чувствува. Без разлика дали се работи за пештерска слика, египетска пирамида, византиска икона, ренесансна фреска, апстрактна слика, модерна инсталација или дигитална анимација – сите тие се дел од големата приказна наречена уметност.

Во секое време, уметноста е огледало на духот на човекот. Таа го одразува неговиот светоглед, вредностите, стремежите и стравовите. Затоа, не постои една единствена дефиниција која целосно би ја опишала – токму затоа што уметноста постојано се менува и се развива, исто како и општеството.

Не секоја човечка творба автоматски се смета за уметност. Она што го разликува уметничкото дело од другите производи е неговата симболичка, изразна и естетска вредност. Уметничкото дело комуницира со набљудувачот на подлабоко, често нематеријално ниво – буди чувства, поставува прашања, отвора погледи кон нови идеи.

Уметничкото дело има повеќеслојна природа. Тоа е истовремено материјален објект, израз на уметниковото видување и носител на порака. Уметноста нè предизвикува да гледаме со други очи, да размислуваме критички и да се обидеме да разбереме нешто што не може секогаш да се изрази со зборови.

АКТИВНОСТ

Нацртај или замисли предмет од секојдневниот живот (на пример: чевли, шолја, стол) и претвори го во уметничко дело. Размисли како преку форма, боја или симбол можеш да му дадеш ново значење. Под скицата, напиши зошто сметаш дека тоа може да се смета за уметност.

Уметноста и општеството

Уметноста не настанува во изолација. Таа секогаш е поврзана со времето и местото во кое е создадена. Може да биде огледало на својата епоха, но и глас на отпорот, симбол на идентитетот или повик за промена. Во неа се чувствуваат политичките, културните и економските влијанија. Таа одразува идеали, борби и вредности.

Воедно, уметноста е средство за зачувување на колективната меморија. Преку неа учиме за животот, верувањата, вкусовите и стремежите на луѓето од минатото. Таа е сведоштво, но и толкување на историјата.

Во современиот свет, уметноста е сè поблиску до секојдневниот живот. Ја среќаваме на улица како графити или јавни скулптури, во медиумите, во реклами, во дигитални платформи. Таа станува подостапна, поразновидна, понеочекувана – и токму затоа останува важен дел од нашата култура.

Микеланџело, „Пиета“, 1499 г.

АКТИВНОСТ

Разгледај неколку уметнички дела од различни периоди (на пр. пештерска слика, икона, ренесансна слика, модерна инсталација). Обиди се да одговориш што го прави тоа дело „уметничко“. Кои емоции, идеи или пораки ги пренесува? Во која категорија според ликовното подрачје би го сместил/а?

Знаеш ли дека...

- Некои од најпознатите уметнички дела во историјата биле креирани за ритуални цели, а денес се изложени во музеи?
- Еден од најстарите уметнички предмети е малата фигура на Вилендорфската Венера, стара околу 25 000 години?

Прашања

1. Што е уметност и на кои начини може да се дефинира?
2. Како се менувала улогата на уметноста низ историјата?
3. Кои се главните подрачја на ликовната уметност?
4. На кој начин уметноста комуницира со публиката?

ПРАИСТОРИСКА УМЕТНОСТ

Праисторијата претставува најстар и најдолг период во човековата историја, кој почнува со појавата на првите луѓе и завршува со развојот на писмото и првите цивилизации. Во овој период луѓето немале пишан јазик, но оставиле значајни визуелни траги преку цртежи, скулптури, керамика и архитектонски структури. Праисторијата се дели на неколку главни фази: палеолит, мезолит и неолит, од кои палеолитот (стар камен век) и неолитот (нов камен век) се најзначајни од аспект на уметничкиот израз. Во овој период уметноста имала магиска, обредна, култна и практична функција, а предметите што ги создавал човекот биле тесно поврзани со неговото секојдневие и со обидите да го објасни и контролира светот околу себе.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

палеолит, неолит, пештерско сликарство, Венера од Вилендорф, Голема Мајка, керамика, орнамент, Стоунхенџ, Гебекли Тепе, мегалит, моделирање, врежување, симетрија, релјеф

Палеолит

Една од највпечатливите форми на уметност од палеолитот е пештерското сликарство. Во пештерите Алтамира во Шпанија и Ласко и Шове во Франција се пронајдени ѕидни слики кои претставуваат животни како бизони, коњи, елени и волови. Сликите се изведени со природни пигменти како окер, јаглен и железен оксид, нанесени со прсти, пердуви, животински влакна или со дување боја преку цевчиња. Во некои случаи, ѕидовите биле изгравирани пред да се нанесат боите, што создава дополнителна текстура и сенка. Ликовните карактеристики на овие слики се одликуваат со јасни контури, нагласени силуети и засенчување со прелевање на тонови за да се добие волумен. Некои животни се прикажани во движење, со изразена динамика, додека композицијата на сликите често е без централен фокус, со преклопувања и различна насока на фигури, што укажува на постепено додавање елементи во различни времиња.

Коњи, пештера Ласко, палеолит

Бизон, пештера Алтанира, палеолит

Знаеш ли дека...

Пештерските слики биле создадени во целосен мрак, длабоко во внатрешноста на пештерите, каде што уметниците користеле светилки наполнети со животинска маст за осветлување на ѕидовите додека сликале.

Палеолитска скулптура

Покрај сликите, палеолитот е познат и по малите женски фигурини, наречени „венери". Најпозната меѓу нив е Венера од Вилендорф, создадена пред околу 25.000 години, 11 см висока, која прикажува женско тело со нагласени полови карактеристики – големи гради, стомак и колкови, додека лицето е едвај назначено или воопшто отсутно. Овие скулптури, високи неколку сантиметри, се изработувале од камен, коска или глина и биле преносливи, што укажува на нивната лична или обредна функција. Формата е заоблена и компактна, со симетричен распоред, а површината е често мазна, полирана со камен. Техниките вклучувале моделирање, врежување и стругање, зависно од материјалот. Симболиката на овие скулптури се поврзува со плодноста, мајчинството и преживувањето на заедницата.

Венера од Вилендорф, Австрија, околу 25.000 г. пр.н.е.

Неолит

Со преминот кон постојани населби, луѓето започнуваат да градат постојани структури од тула, камен, плет и глина. Куќите обично имале правоаголна основа, рамни покриви и централен простор со огниште, кој служел за готвење, греење и собирање на семејството. Во неолитската населба Чатал Хојук (во денешна Турција), куќите биле збиено поставени, без улици, а се влегувало преку отвор на покривот. Внатрешноста често била украсена со ѕидни слики, симболични предмети и фигури од глина, што укажува на силна поврзаност меѓу секојдневниот и духовниот живот.

Покрај домовите, луѓето од неолитот граделе и монументални обредни простори. Еден од најпознатите е Стоунхенџ во Англија – кружна композиција од огромни камени блокови поставени вертикално и хоризонтално. Камењата се распоредени според астрономски ориентации, што укажува на нивна календарска, обредна и астрономска функција.

Друг значаен пример е Гебекли Тепе, светилиште во денешна Турција, старо околу 11.000 години. Составено е од масивни камени столбови украсени со релјефни претстави на животни, сцени од природата и апстрактни симболи, и се смета за најстариот познат религиски центар во светот.

Стоунхенџ, Англија, околу 2500 г. пр.н.е.

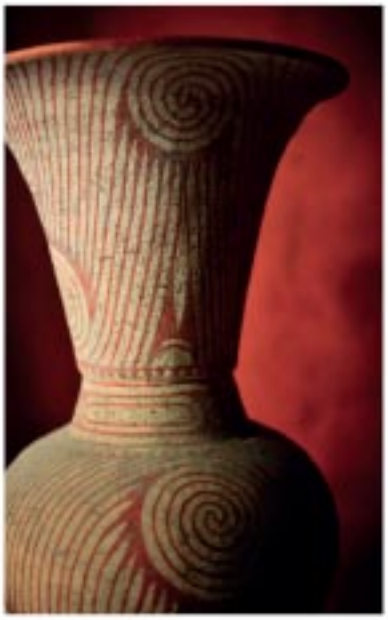

Куќи, Чатал Хојук, Турција, неолит

АКТИВНОСТ

Изработи мала скулптура од глина што симболизира некоја вредност за тебе (на пр. заштита, заедништво, храброст).

Друг значаен развој во неолитот е појавата на керамиката. Се изработуваат садови од глина, првично со рака, а подоцна со едноставни тркала. Садовите се користат за чување храна, вода и жито, но истовремено се украсуваат со геометриски орнаменти: паралелни линии, триаголници, спирали, бранови и точки. Овие орнаменти се нанесуваат со врежување, печати или втиснување со школки, ткаенина или дрво. Формите на садовите најчесто се симетрични и заоблени, со добро изработени рабови и рачки, што покажува развиено чувство за дизајн и функција. Површината е мазна, а понекогаш се додаваат и природни бои пред печење, како црвена, црна или бела.

Сад со спирален орнамент, Југоисточна Европа, неолит

Знаеш ли дека...

Некои мотиви од неолитската керамика се слични со оние што се појавуваат и денес во народната уметност, особено во ткаењето и везот.

АКТИВНОСТ

Нацртај или моделирај керамички сад со орнамент инспириран од нешто што за тебе има посебно значење – семејство, традиција, сонце, живот.

Фигурина од глина со човечки лик Тепе Сараб, Кермanшах

Ликовните карактеристики на овие структури се сведени на јасни, масивни форми, со прецизен распоред, симетрија и просторна организација. Релјефите се плитки, изведени со врежување и стругање, а животните се прикажани стилизирано, со нагласена сила и симболичност. Техниките на градба вклучувале обработка и транспорт на мегалити без употреба на метални алати или тркало, што претставува значаен технички подвиг.

Прашања

1. Кои се главните ликовни карактеристики на пештерското сликарство и како се изведувало?
2. Како изгледаат фигурите на Венера од палеолитот и што симболизираат?
3. Какви техники се користеле за изработка и украсување керамика во неолитот?
4. Какви обредни градби се појавуваат во неолитот и по што се препознатливи?
5. По што се разликува уметноста од палеолит од онаа во неолит?

АКТИВНОСТ

Направи макета од светилиште користејќи камчиња, глина или хартија. Обиди се да поставиш кружен распоред или осмисли орнамент за внатрешен простор.

ЕГИПЕТСКА УМЕТНОСТ

Старата египетска цивилизација се развила на раскрсницата меѓу Африка, Азија и Европа по должина на реката Нил пред повеќе од 5000 години и постоела речиси три милениуми. Египетската уметност е тесно поврзана со религијата, државниот поредок и поимот за вечност. Таа не се создавала само за убавина, туку за да ја обезбеди вечноста на душата, да ги почести боговите и да ја потврди моќта на фараонот. Благодарение на стабилноста на општеството и сувата клима, многу од овие дела се сочувани до денес.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

египетска уметност , пирамида, храм, канон, регистри, перфорација, папирус, хиероглифи

Архитектура – пирамиди, храмови и вечен ред

Најголемите споменици на египетската уметност се пирамидите – гробници за фараоните. Најголемата, Пирамидата на Кеопс, изградена околу 2600 г. пр.н.е. во Гиза, била највисоката градба во светот речиси 4000 години. Пирамидите биле изградени со прецизна геометрија и огромни камени блокови, со цел да траат вечно. Во центарот на пирамидата се наоѓала гробната комора со саркофагот – камен ковчег во кој бил положен дрвен саркофаг со телото на фараонот.

Гиза - Египет

Развојот на египетските гробници одразува длабока верба во задгробниот живот и стремеж кон вечност. Најстарите гробници, наречени мастаби, биле ниски правоаголни градби со форма на скратена пирамида од тула со подземна просторија за гробница -саркофаг. Подоцна, во Старото Царство, тие еволуирале во пирамиди. Во Новото Царство пирамидите се напуштаат и гробниците се врежуваат длабоко во карпите. Најголем дел од овие гробници се наоѓаат во местото наречено Долината на Кралевите. Долината се наоѓа на западниот брег на Нил, наспроти Теба (денешен Луксор). Внатрешноста била богато украсена со слики и текстови што го воделе покојниот низ светот на мртвите. Гробниците не биле само почивалишта, туку и вечни домови на душата.

Храм Карнак

Пред пирамидите стои Големата Сфинга – монументална скулптура со тело на лав и лице на фараон, која симболично ги чува вратите на вечноста.

Храмовите, како Карнак, Луксор или Едфу, биле посветени на богови и фараони. Изградени биле од масивни столбови и порти (пилони), на влезот со скулптури од фараонот и обелиск и секогаш биле симетрични, ориентирани според сонцето и ѕвездите. Ѕидовите биле украсени со релјефи и хиероглифи, кои ја раскажувале историјата на владеењето и обредите.

Знаеш ли дека...

- Пирамидата на Кеопс се состоела од над 2 300 000 камени блокови, секој тежок неколку тони!
- Египќаните верувале дека статуата е всушност „дом на душата"

Скулптура – вечни ликови во камен

Скулптурите во Египет биле направени за задгробен живот – да му служат на покојниот во вечноста. Најчесто се изработувале статуи на фараони, богови, писари и чиновници. Сите следеле строги правила: фигурите се фронтални, симетрични и статични, во мирување, со рацете спуштени до телото и нозете претставени во расчекор– гледаат напред и не покажуваат чувства. Не постојат отвори помеѓу деловите на телото (перфорации), формата е компактна и цврста, симболизирајќи стабилност. Се користеле диорит, гранит, варовник, дрво, а скулптурите често биле обоени. Најпознатите примери се седечки писар и бистата на Нефертити.

Скулптура на писар

АКТИВНОСТ

Насликај како Египќанин – на кафеава или светложолта хартија, создади слика во стилот на египетските фрески.

Кралицата Нефертити

Златна маска на кралот Тутанкамон

Сликарство

Египетските слики се наоѓаат на ѕидови на гробници и храмови, а понекогаш и на папируси. Тие служеле како визиии на задгробниот живот, за да му помогнат на покојниот да живее вечно. Главни одлики на сликарството се: рамно, дводимензионално, без сенки, на светла основа, колоритно, со строго правило на приказ на телото во препознатлива перспектива: главата и нозете во профил, бадеместо око и торзото претставено во анфас, отсуство на реална перспектива – фигурите се распоредени во хоризонтални редови (регистри). Се користеле природни пигменти со симболично значење, а темите биле сцени од секојдневниот живот, суд на душата, митови и обреди.

Симболиката играла клучна улога во египетската уметност, претворајќи ја во визуелен јазик полн со значења. Секоја боја, форма или позиција имала симболично значење. На пример, **црвената** означувала живот и енергија, но и опасност, **црната** – плодна земја и обнова, **златната** – вечност и божественост. Фигурата на фараонот често се прикажувала поголема од другите за да се нагласи неговата важност. Животните исто така имале симболичка функција. **Јастребот** го претставувал богот Хорус, **скарабусот** – преродба, а **сфингата** – заштита и моќ. Симболиката ѝ давала на уметноста духовна димензија, претворајќи ја во алатка за поврзување со божествата и осигурување на вечниот поредок.

Фрагмент од египетско ѕидно сликарство

Знаеш ли дека...

- Египќаните верувале дека статуата е всушност „дом на душата".
- Иако денес ги гледаме како бели, храмовите и скулптурите биле богато обоени.
- Египетскиот канон на пропорции користел решетка од 18 квадрати – од стапалата до очите.

Прашања

1. Кои биле главните карактеристики на египетската архитектура?
2. Зошто скулптурите биле изведувани со затворени форми без перфорации?
3. Како египетското сликарство го прикажува човечкото тело?
4. Кое е значењето на боите во египетската уметност?
5. Како уметноста била поврзана со верувањето во задгробниот живот?

АКТИВНОСТ

1. Моделирај сопствена египетска скулптура од глина – може да претставува фараон, писар или божество. Потруди се да ги доловиш карактеристиките што ги имале тие фигури.
2. Треба да добиеш „таен напис" на хиероглифи. Обиди се да го дешифрираш значењето. Потоа, измисли свој симболички систем и напиши порака што ќе ја прочитаат само твоите соученици кои ќе го дешифрираат.

МЕСОПОТАМСКА УМЕТНОСТ

Месопотамија, што значи „земја помеѓу реки", се наоѓа меѓу Тигар и Еуфрат — плодна област каде што се развиле првите цивилизации: Сумерите, Акадјаните, Вавилонците и Асирците. Овие народи создавале уметност што ја одразувала нивната религија, моќ и секојдневен живот. Месопотамската уметност претставува почеток на уметноста на урбаните општества, со нагласена функција, симболика и монументалност.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

зигурат, клинесто писмо, цилиндричен печат, фронталност, релјеф

Највпечатлива е архитектурата. Во центарот на секој град се наоѓал зигуратот –храм на многу нивоа, со правоаголна основа, изграден од тули. Неговата форма се издигнувала високо над градот, симболизирајќи врска со боговите. За разлика од египетските пирамиди, зигуратите не служеле за гробници, туку за религиозни ритуали. Најпознат е зигуратот во Ур, изграден околу 2100 година пр.н.е.

Зигурат Ур

Особено значајни се вратите на Иштар од Вавилон — дел од големата улица за процесии, украсена со сини глазирани тули и релјефни фигури на лавови, бикови и змејови. Оваа уметност комбинира декоративност со симболика на моќ и заштита. Се верува дека лавовите го претставувале божеството Иштар, додека змејовите и биковите симболизирале други заштитнички божества и сили.

АКТИВНОСТ

Замисли дека си архитект во древна Месопотамија. Нацртај зигурат од надвор, покажи ги неговите нивоа и скалила и објасни што се случува внатре.

Знаеш ли дека...

- Месопотамците верувале дека зигуратите се „скали до небото“, кои ги поврзуваат луѓето со боговите.
- Вратите на Иштар биле дел од еден од најимпресивните градски влезови во антиката, со детали во сина глазура кои и денес се зачувани во музеј во Берлин.

Иштаринова порта

Скулптурата во Месопотамија често имала наративен и симболичен карактер. Фигурите биле претставени во статична положба, со големи очи исцртани со битумен и раце склопени во молитва. Телата се моделирани со нагласена симетрија, но со ограничена анатомска прецизност. Ликовите не изразуваат емоции, туку мир и покорност, што ја одразува нивната верска функција. Чест елемент е фронталноста – фигурата секогаш гледа директно напред, како да е поставена пред божество. Сумерските статуи од храмовите, како на пример статуите од Тел Асмар, ги прикажуваат верниците како стојат мирно пред божеството. Чести се и фигури на владетели со долги бради, во положба на сила и достоинство. Асирците создавале монументални релјефи на палати кои прикажуваат лов, воjни и сцени од животот на кралевите. Таму се јавува и идеализирана човечка фигура со јасни хиерархиски размери – поважните личности се прикажани поголеми.

Фрагмент од релјеф

Статуа на Итур-Шамагам, 2500 г. пр.н.е

Писменоста имала важно место во уметноста. Се користело клинесто писмо, врежувано на глинени плочки со остро дрвено стапче. Освен за пишување, овие знаци биле и декоративен елемент, особено кај плочките и печатите. Цилиндричните печати, мали валјаци со изгравирани сцени, се користеле за потпишување документи, оставајќи отпечаток на глината.

Месопотамската уметност е сведоштво за еден свет што верувал во божја моќ, но и во организирана човечка заедница. Таа го претставува човековиот обид да создаде ред и стабилност во една динамична и понекогаш сурова околина.

АКТИВНОСТ

1. Во група, направете хартиен „рељеф“ што прикажува сцена од лов или верски ритуал, слична на асирските.
2. На глинена табличка (или картон), обидете се да испишете кратка порака користејќи симболи инспирирани од клинесто писмо.

Клинесто писмо на глинена плоча

Статуа на Гудеа, 2900 г. п.н.е

Прашања

1. Што значи зборот „Месопотамија“ и каде се наоѓала оваа област?
2. Што е зигурат и каква улога имал во месопотамските градови?
3. Какви карактеристики има месопотамската скулптура?
4. Каква функција имале цилиндричните печати?
5. Како се разликуваат вратите на Иштар од другите архитектонски елементи?

Знаеш ли дека...

Најстарото познато пишано законодавство – Законикот на Хамураби – бил запишан на висока базалтна плоча и украсен со рељеф на бог и крал.

ЕГЕЈСКА УМЕТНОСТ

Предвесник на античка Грција

Егејската уметност се развивала околу Егејското Море во III и II милениум пр.н.е., како дел од културите што му претходеле на класичниот грчки свет. Главните цивилизации од овој период се **кикладската, минојската** и **микенската.** Секоја од нив оставила значајни ликовни и архитектонски траги, кои зборуваат за духовниот и секојдневниот живот на тогашните народи

КЛУЧНИ ПОИМИ:

кикладска уметност, минојска уметност, фреска, микенска уметност, порта на лавовите, толос

Кикладска уметност

Кикладската уметност се развивала на Кикладските Острови и најпозната е по малите мермерни фигури. Овие статуетки, најчесто женски, имаат едноставна и геометриска форма, со раце склопени над стомакот. Тие се симболични и мистични, можеби поврзани со култот на плодноста или со ритуали поврзани со смртта. И покрај нивната едноставност, тие имаат изразена елеганција и чувство за форма, и се сметаат за предвесници на модерната скулптура.

Знаеш ли дека...

Некои кикладски фигури биле насликани со бои кои денес се изгубени, но научниците ги откриваат со специјални техники.

АКТИВНОСТ

Изработи од глина или пластелин мала женска фигура со склопени раце над стомакот, инспирирана од кикладскиот стил. Фигурата можеш да ја обојиш во бела боја, за да ја доближиш до оригиналниот изглед на кикладскиот мермер. Размисли за нејзината симболика – дали претставува божица, обична жена или некој друг лик? Постави ја на постамент и претстави ја како музејски експонат

Кикладска женска статуетка со склопени раце

Минојска уметност

Минојската уметност се развивала на островот Крит, особено во градот Кносос. Минојската цивилизација создала сложени палати со живописни фрески, светлосини дворови и лавиринтски распореди. Најпознати се **фреските** што прикажуваат природни сцени, млади луѓе во движење, акробати кои прескокнуваат бикови и морски живот. Стилот е динамичен, со светли бои и изразена љубов кон животот. Минојската уметност е мирољубива и декоративна, без сцени на војна. Архитектурата е богата со столбови, тераси и ѕидови украсени со фрески и керамика.

Фреска од палатата Кносос

Палата Кносос

Минојска керамика со спирални и природни мотиви

Знаеш ли дека...

- Палата во Кносос имала повеќе од 1.000 простории, извртени ходници и систем за водоснабдување? Поради ова, таа често се поврзува со митот за Лавиринтот и Минотаурот.
- Архитектурата на палатата Кносос со лавиринтскиот распоред ја инспирирала легендата за Минотаурот.

АКТИВНОСТ

На хартија обоена со кафе или чај (за ефект на стар ѕид), насликај сцена од морски свет, животно или акробатско движење во стилот на минојските фрески.

Микенска уметност

Микенската уметност се развила на Пелопонез, особено во градот Микена. За разлика од минојската, микенската уметност е поврзана со воената моќ. Градовите се утврдени со масивни ѕидини, а **Портата на лавовите** од Микена е еден од најстарите примери на монументална скулптура во Европа. Се појавуваат **златни маски**, оружје украсено со гравури и гробници со куполеста форма (толоси). Микенците користеле повеќе релјеф и реалистична форма во уметноста, иако често со симболични елементи.

АКТИВНОСТ

Проучи ја композицијата на Портата на лавовите и обиди се да ја нацрташ. Размисли зошто се користени лавови и што симболизираат.

Портата на лавовите во Микена

Знаеш ли дека...

Златната маска на Агамемнон најверојатно не му припаѓала нему, но останала под тоа име.

Прашања

1. Какви се карактеристиките на кикладските статуетки?
2. Што прикажуваат минојските фрески и каков е нивниот стил?
3. Кој е значајниот пример на монументална скулптура во Микена?

Златна маска (т.н. маска на Агамемнон)

АНТИЧКА УМЕТНОСТ НА ГРЦИЈА

Совршенство во форма и пропорција

КЛУЧНИ ПОИМИ:

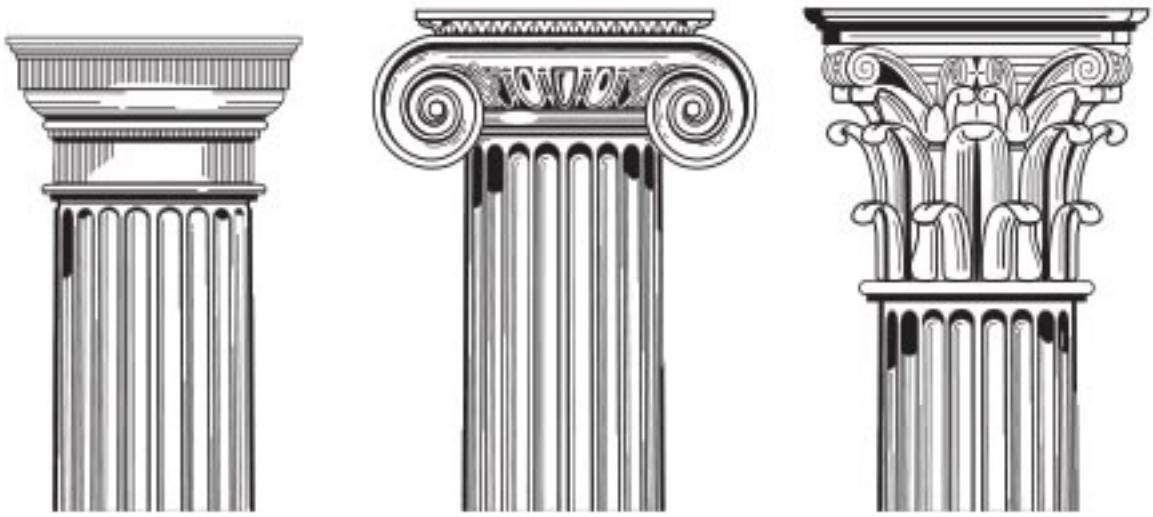
Партенон, Ерехтеон, дорски ред, јонски ред, коринтски ред, фронтон, колонада, курос/кора, контрапост, Фидиј, хеленизам, црнофигурална техника, црвенофигурална техника, Ексехијас, панатенска афора

Античката грчка уметност е темел на европската визуелна култура по која Европа се разликува и одвојува од секоја друга цивилизација. Таа се развивала на денешната територија на Грција, Мала Азија, источна Турција, јужна Италија од околу 1100 година пр.н.е. до 31 година пр.н.е., опфаќајќи периоди како геометрискиот, архаичниот, класичниот и хеленистичкиот, пред да биде заменета со римската уметност. Се развивала во текот на првиот милениум пред нашата ера и опфаќа архитектура, скулптура, вазно сликарство и декоративна уметност. За старите Грци уметноста не била само украс туку израз на нивната мисла, општествен поредок и однос кон природата и човекот. Главните вредности биле хармонијата, рамнотежата, мерката и идеалната убавина. Тие се гледаат во формите на храмовите, фигурата на човекот и симетријата на просторот.

Архитектура

Грчката архитектура е препознатлива по својата строгост, симетрија и совршени пропорции. Се развиле три основни архитектонски реда: **дорски, јонски** и **коринтски**. Покрај храмовите и театрите, значајни биле и јавните објекти како **гимназионот** (место за вежбање и учење) и **библиотеките**, кои биле центри на образованието и културниот живот.

Дорскиот ред е најстар и наједноставен. Столбовите се масивни, со жлебови, се стеснуваат од доле нагоре, немаат база, а капителот е едноставно обликуван. **Јонскиот ред** има потенки и повисоки, поелегантни столбови со жлебови, со украсена база и капител со волути (спирали). **Коринтскиот ред** е најбогато украсен, со капители во облик на лисја од акантус и се користел во подоцнежните периоди.

Дорски, јонски и коринтски ред, Античка Грција

Најпознат пример за грчката архитектура е **Партенон**, храм посветен на божицата Атена, изграден на Акропол во Атина во 5 век пр.н.е. Партенон е изграден во дорски стил со елементи од јонскиот. Неговите пропорции се пресметани според идеален однос кој создава визуелна рамнотежа. Храмот бил на основа, издигнат на скалила, опкружен со колонада на столбови, а во внатрешноста се наоѓала масивна скулптура на Атена, изработена од Фидиј. Храмовите биле места на почитување на боговите, но и симбол на политичката моќ и културниот идентитет на градот-држава.

АКТИВНОСТ

Направи цртеж на Партенон и обележи ги основните елементи: фронтон, метопа, фриз, капител, колонада.

Партенон, Атина, 5 век пр.н.е.

Ерехтеон, Атина, 5 век пр.н.е.

Покрај Партенон, значаен е и **Ерехтеон**, храм познат по својата асиметрична структура и верандата со кариатиди – женски фигури кои служат како столбови. Овој храм покажува дека грчката архитектура знаела да направи рамнотежа и во сложени, нестандардни форми.

Архитектурата не се ограничувала само на храмови. Изградени биле театри (како оној во Епидаурус), агори (јавни плоштади), булетериони (сали за советување) и стадиони. Театрите биле отворени и се одликувале со одлична акустика и полукружна форма. Во нив се изведувале трагедии и комедии како дел од религиозните празници во чест на Дионис. Просторот бил внимателно организиран: оркестра (централен круг), скене (сцена), театарон (седишта).

Градовите се граделе според јасен план со улици што се сечат под прав агол, што покажува напредна урбана организација. Домовите имале внатрешни дворови, а јавните згради биле естетски поврзани со нивната функција.

Театар, Епидаурус, 4 век пр.н.е.

Знаеш ли дека...

Архитектите на Партенон намерно ги направиле колоните малку закривени (ентасис), за визуелно да изгледаат прави од човечка перспектива.

Скулптура

Скулптурата била најмоќен израз на грчката мисла за човекот. Најчесто се прикажувале богови и божици како Аполон, Афродита и Атина, како и митолошки херои. Во доцните периоди се појавуваат и портретни скулптури на историски личности и филозофи. Таа поминала низ три стилски фази: **архаичен, класичен и хеленистички период.**

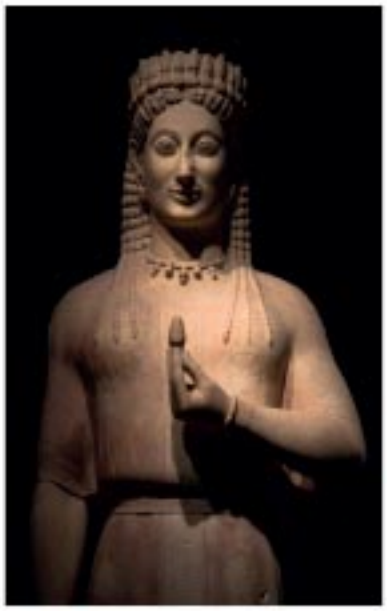
Во **архаичниот период** (7 - 6 век пр.н.е.), фигурата е симетрична, фронтална, со ригидна положба и т.н. „архаична насмевка". Најпознати се **куроси** (млади голи мажи) и **кори** (облечени девојки), кои најчесто биле поврзани со религиозни култови.

Во **класичниот период** (5 - 4 век пр.н.е.) скулптурата достигнува висок степен на реализам и хармонија. Фигурата добива природна положба преку техниката **контрапост** – тежината е префрлена на една нога, што создава движење и опуштеност. Делата на **Фидиј, Мирон и Поликлет** (како Дискоболот и Дорифор) се примери за класична естетика. Во овој период доминираат идеализирани тела, одмерени изрази и совршена анатомија.

Во **хеленистичкиот период** (3 -1 век пр.н.е.) се појавуваат експресија, драма и емоција. Скулптурите прикажуваат сцени со страдање, старост, движење и сложени композиции. Познати примери се **Лаокоон и неговите синови, Крилатата победа од Самотраки и Венера од Милос.**

Лаокоон и синовите, Родос, 2 век пр.н.е.

Кора, непознат автор, архаичен период, 7 - 6 век пр.н.е.

Дискоболот, Мирон, околу 450 г. пр.н.е.

АКТИВНОСТ

Пронајди слика од скулптура од класичниот период и нацртај ја позата користејќи човечка силуета.

Знаеш ли дека...

Фидиј ја изработил и скулптурата на Зевс во Олимпија – едно од седумте светски чуда на антиката.

Вазно сликарство

Вазите биле не само корисни предмети, туку и медиум за пренесување приказни и естетика. Се користеле за складирање, пиење, религиозни ритуали и како награди.

Најзначајни техники се црнофигуралната и црвенофигуралната. Во **црнофигуралната техника**, фигурата е нанесена со црна боја на светла глинена подлога, а деталите се врежани. Во **црвенофигуралната техника**, фигурите остануваат во бојата на глината, а позадината се бои црно, со што се добива поголема слобода за изразување на анатомија и движење.

Формите на вазите биле разновидни: амфора (за складирање), кратер (за мешање вино и вода), киликс (чаша), хидрија (за носење вода). Темите на украсите биле митолошки сцени, битки, секојдневен живот, музика и спорт. Познати уметници се Ексехијас и Евфрониј, кои ги потпишувале своите дела – реткост за тоа време. Вазите често имале симетричен распоред, декоративни ленти и јасна наративна структура.

Техниката на печење била многу сложена – потребни биле три фази (оксидација, редукција и повторна оксидација) за да се добие специфичната црна боја на фигурите.

Црнофигурална ваза, Атина, 6 век пр.н.е.

Црвенофигурална ваза, Атина, 5 век пр.н.е.

Прашања

1. Кои се карактеристиките на трите архитектонски реда?
2. По што се разликуваат архаичната, класичната и хеленистичката скулптура?
3. Што претставува контрапост и зошто е значаен?
4. Каква улога имале вазите во секојдневниот и религиозниот живот на Грците?
5. Каква улога имале вазите во секојдневниот и религиозниот живот на Грците?
6. Кои биле најважните јавни објекти во грчкиот град и каква функција имале?
7. Зошто грчката уметност се смета за основа на западната култура?

АКТИВНОСТ

Изработи цртеж на ваза со сцена инспирирана од мит или спортска активност, користејќи некој од двата стила.

ЕТРУРСКА УМЕТНОСТ

Помеѓу античките светови

Етрурската уметност претставува една од најпечатливите, но и најмалку познатите култури на античкиот свет. Се развивала во централна Италија, во областа позната како Етрурија (денешна Тоскана), приближно од 9 до 1 век пр.н.е. Оваа цивилизација постоела пред подемот на Рим и длабоко влијаела врз римската уметност, архитектура и религија. Етрурците биле народ со развиен трговски дух, поврзани со источни и грчки култури, од каде црпеле инспирации, но истовремено создавале и уникатен уметнички стил.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

фреска , теракота, тумулус, бронза

Општи карактеристики

Етрурската уметност е тесно поврзана со верувањата во задгробниот живот. Гробниците и нивните декорации претставуваат најголем извор на информации за нивната култура. Етрурците создале богат визуелен свет кој ги прикажува нивните секојдневни активности, митови и верувања. За разлика од грчката класична уметност, кај Етрурците преовладуваат динамиката, топлината, експресијата и чувството за движење.

Знаеш ли дека...

Етрурските уметници често прикажувале мажи и жени заедно во релаксирани сцени, што било невообичаено за тоа време.

Овие сцени често се наоѓаат на саркофази и фрески, каде мажите и жените лежат еден до друг на трпезариски софи, изразувајќи нежност и еднаквост, што ја одразува етрурската култура.

Сликарство

Најголемиот број етрурски слики се сочувани во гробници, особено од 7 до 4 век пр.н.е. Сликите се правеле директно на ѕидовите од камен или малтер и главно се користеле природни пигменти. Стилот на сликање се карактеризира со живи бои, контрастни линии и наративен пристап.

Темите се разновидни: сцени од гозби, танц, спортски натпревари, митолошки настани, придружени со фигури во движење. Телата се прикажани со контура и без прецизен реализам, но со многу израз и енергија. Често се гледа влијание од грчкото вазно сликарство, но во локален етрурски стил.

Фреска од Гробницата на леопардите, Тарквинија

АКТИВНОСТ

Пронајди слика од фреска од Гробницата на леопардите. Опиши ги композицијата, боите и движењето на фигурата. Какво чувство пренесува сцената?

Скулптура

Етрурците биле извонредни вајари, особено во теракота. Наместо мермер или бронза, како кај Грците, тие често користеле печена глина. Скулптурите биле поставувани над саркофази, храмови или како дел од надгробни споменици. Особено се познати саркофазите со лежечки двојки, каде маж и жена се прикажани како лежат на банкет.

Најпознати примери се Саркофагот од Черветери и бронзената скулптура Аполо од Веи. Кај овие дела, телото не е анатомски точно, но фигурата е полна со живот, енергија и израз на движење. Лицата се идеализирани, со карактеристични благи насмевки, слично како архаичната грчка скулптура.

Меѓу највпечатливите бронзени скулптури од етрурскиот период се вбројува и Капитолската волчица, која ги дои близначињата Ромул и Рем. Таа претставува симболичка поврзаност меѓу етрурската и римската култура. Скулптурата е полна со експресија и енергичност, со внимателно моделирани форми и остри линии. Иако самите деца се додадени подоцна, волчицата се смета за оригинално етрурско дело.

Саркофаг на сопружниците, Черветери, околу 520 г. пр.н.е.

Знаеш ли дека...

Етрурските скулптури честопати биле обоени, со цел да бидат што поприврлечни и поблиски до животот.

Капитолска волчица со Ромул и Рем, музеј на Капитол, Рим, 5 век пр.н.е.

АКТИВНОСТ

Изработи мала фигура од глина инспирирана од етрурските саркофази. Осмисли како би изгледал ликот и во која положба би бил прикажан.

Архитектура

Етрурската архитектура е основа на римската. Иако малку објекти се зачувани, археолозите реконструирале како изгледале нивните храмови и куќи. Тие користеле камен за основата и теракота за украсување на фасадите. Храмовите имале висок подиум, широки скали и фронтони украсени со скулптури. За разлика од грчките, етрурските храмови имале една влезна страна и биле симетрични по должина. Градбите биле функционални и прилагодени на теренот, а покривите имале дрвени носачи, покриени со керамички плочки. Покрај храмови, Етрурците изградиле и гробници како подземни простории со куполи и коридори – вистински „домови на мртвите".

Знаеш ли дека...

Етрурските градови имале организирани улици, порти и јавни плоштади уште пред основањето на Рим.

АКТИВНОСТ

Нацртај план на етрурски храм според реконструкциите. Вклучи влез, скали, внатрешен простор и фронтон.

Тумулус гробница со купола, Черветери, 7 - 6 век пр.н.е.

Применета уметност и секојдневни предмети

Етрурците создавале и многу предмети за секојдневна употреба: садови, накит, оружје, огледала и украсни кутии. Најчесто користеле бронза и керамика. Садовите биле украсени со геометриски мотиви, сцени од митологија и ритуали. Секој предмет бил направен со внимание на детали, дури и кога бил за практична намена.

Кераничка вазна бучеро, Метрополитен музеј – Њујорк, 7 век пр.н.е.

Прашања

1. Каде се развивала етрурската цивилизација и во кој период?
2. Кои се карактеристични теми во етрурското сликарство?
3. Какви материјали најчесто користеле Етрурците за скулптура?
4. Како се разликуваат етрурските храмови од грчките?
5. Што претставува тумулусот во етрурската погребна архитектура?

АКТИВНОСТ

Истражи како изгледал етрурскиот накит. Дизајнирај обетка или брош инспириран од тој стил.

РИМСКА УМЕТНОСТ

Уметноста како слика на моќта и секојдневието

Римската уметност се развивала од 6 век пр.н.е. до падот на Западното Римско Царство во 5 век од н.е. Таа е дел од поширокиот културен развој на античкиот Рим, кој не само што го освојувал светот со својата војска туку и со својата култура, уредност и естетика. Римјаните биле практични, но и амбициозни. Тие ја ценеле грчката уметност и често ја копирале, но создавале и свои оригинални решенија, особено во архитектурата и скулптурата. Уметноста служела за слава на државата, за приватна убавина, но и за секојдневна намена.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

мозаик, биста, римски театар, аквадукт

Сликарство

Римското сликарство било разновидно и често насликано директно врз ѕидови. Најголем дел од сочуваните слики потекнуваат од откриените римски градови Помпеја и Херкуланеум, кои билеуништени од ерупцијата на Везув во 79 година. Пепелот ги сочувал нивните ѕидни слики речиси недопрени.

Во сликарството се користеле различни техники:

- *фреско* – сликање врз свеж малтер;
- *енкаустика* – сликање со боја помешана со восок;
- *темпера* – користење бои растворени во вода и органски врзивни материјали.

Римјаните го развиле и претставувањето на просторот. Со користење светлина, сенки и линии, сликарите создавале впечаток на длабочина – нешто што кај Грците ретко се среќава. Познати се четирите стилови на римското ѕидно сликарство, кои се развивале со текот на времето.

АКТИВНОСТ

Спореди римска скулптура со грчка. Во неколку реченици објасни во што се разликуваат по стил и израз.

Слика од Вила на мистериите, Помпеја, 1 век пр.н.е

Во вториот и третиот стил често се среќаваат **инсценирани фасади**: ѕидовите се осликувани така што изгледаат како да имаат врати, прозорци или поглед кон пејзаж. Ова создава визуелна измама и илузија на архитектонски простор.

Покрај ѕидното сликарство, Римјаните развиле и извонредна декоративна уметност. Особено значајни се **мозаиците** — композиции создадени од ситни камчиња во боја наречени *tessерае*. Тие краселе подови и ѕидови во луксузни вили, терми и јавни згради.

Мозаиците прикажуваат сцени од митологија, борби, животни, рибари или дури и секојдневни сцени од кујната. Се изработувале со голема прецизност и често биле поставувани во просториите што ги користеле гостите, со што се покажувал угледот на домаќинот.

Знаеш ли дека...

- Еден од најпознатите римски мозаици е мозаикот со Александар Македонски од куќата на Фаун во Помпеја. Тој ја прикажува Битката кај Ис и ги прикажува
- Александар и персискиот цар Дариј III со извонредна експресија и движење.
- Се смета за врвно дело на античката уметност, иако е највероватно римска копија на грчка слика.
- Во Помпеја и Херкуланеум се откриени слики кои го користат ефектот на тромп л'ој (франц. „измама на окото") со кој се добива илузија на прозорци, архитектонски елементи или пејзажи.

Мозаик со Александар Македонски, Археолошки музеј Неапол, 2 век пр.н.е.

Фигура на луѓе зафатени од ерупцијата, Помпеја, 1 век н.е.

Знаеш ли дека...

Во Помпеја се сочувале и фигури на луѓе кои починале од вулканската ерупција. Археолозите откриле празнини во слоевите од пепел, кои ги исполниле со гипс. Така добиле реалистични отпечатоци од телата — нивните позиции, изрази и облека.

АКТИВНОСТ

Замисли дека си римски сликар повикан да го насликаш внатрешниот ѕид на една вила. Цртај еден дел од тој ѕид и вметни елементи како колони, завеси или прозорец со поглед кон градина. Обиди се да создадеш илузија на длабочина. Како дополнителна задача, дизајнирај и мал поден мозаик кој би стоел во истата просторија.

Скулптура

Скулптурата кај Римјаните има силна поврзаност со грчката. Римјаните биле воодушевени од грчките статуи и масовно правеле нивни копии. Многу денешни информации за грчката уметност доаѓаат токму од римските копии. Но, римската скулптура не останала само имитација – таа се развила во сопствен правец.

Римските скулптури се одликуваат со реализам, особено кај бистите (глава и дел од вратот). Тие прикажуваат ликови без разубавување, со остри психолошки карактеристики и момент на израз на лице со сите несовршености: брчки, мимики, па дури и знаци на старост. Бистите биле поставувани во домовите, јавните згради и гробниците.

Биста на стар Римјанин, Капитолски музеи Рим, 1 век пр.н.е.

Знаеш ли дека...

Семејствата често ги чувале бистите на своите предци и ги носеле на јавни прослави, за да покажат припадност кон стара и угледна лоза.

Покрај портретите, се развила и скулптурата на коњаници – статуи на војсководци и императори качени на коњ, кои симболизираат моќ и движење. Една од најпознатите е бронзената статуа на императорот Марко Аурелиј.

Релјефите исто така играле голема улога. На пример, на Трајановиот столб се прикажани сцени кои се движат спирално нагоре, 38 м од воените походи на императорот Трајан, со 2500 фигури сè до најситен детаљ. Преку скулптурата, Римјаните пренесувале историски настани, идеологија и моќ.

АКТИВНОСТ

Нацртај биста од имаѓинарен римски патриций или император. Размисли за карактерот што го има.

Релјефи од Трајановиот столб, Рим, 2 век н.е.

Статуа на Марко Аурелиј на коњ, Капитолски музеј Рим (копија), 2 век н.е.

Архитектура

Римската архитектура претставува едно од најголемите достигнувања на античката уметност. Римјаните користеле традиционални форми и фронтони, но вовеле и нови конструктивни решенија. Еден од најголемите новитети бил **бетон** – материјал што им овозможил да градат побрзо, поевтино и поиздржливо.

Со бетон и лакови, Римјаните изградиле величествени структури како амфитеатри, аквадукти, бањи. Најпознат пример е Колосеумот –огромна арена со повеќе нивоа, излезни ходници и места за над 50.000 гледачи.

АКТИВНОСТ

Нацртај римска градба користејќи лакови, столбови и куполи. Обиди се да прикажеш стабилност и монументалност преку формите.

Амфитеатар Колосеум, Рим, 1 век н.е.

Друга импозантна градба е Пантеонот, храм посветен на сите богови. Тој има кружна сала со купола со отвор на врвот (окулус) преку кој влегува светлина. Куполата, иако од бетон, е толку совршено конструирана што стои без потпора веќе 2000 години.

Светлината што навлегува низ окулусот создава драматичен ефект и симболично претставува врска со небесното. Пантеонот е пример за инженерска генијалност и архитектонска хармонија на римската уметност.

Аквадукт Пон-д'Гард, Ним Франција, 1 век пр.н.е.

Посебно значајна е и **театарската архитектура**. Римските театри се разликуваат од грчките по неколку аспекти. Грчките театри најчесто биле изградени на природни падини и имале отворена структура. Римјаните, користејќи бетон, можеле да изградат **целосно затворен театар**, со поврзана сцена (scaenae frons) и гледалиште (cavea) што го опкружува полукружно просторот. Театрите биле сместени во центарот на градот, што било симбол на културниот живот.

Знаеш ли дека...

Римјаните изградиле повеќе од 400.000 километри патишта низ целото царство. Дел од нив се користат и денес!

АКТИВНОСТ

Замисли дека си архитект во римско време. Дизајнирај изглед на римски театар или форум. Размисли за формата, распоредот на просториите, статуите, фонтаните и симетријата.

Внатрешност на Пантеон, Рим, 2 век н.е.

Прашања

1. По што се разликува римската од грчката скулптура?
2. Кои техники биле користени во римското сликарство?
3. Што претставува ефектот на „тромп л'ој"?
4. Објасни зошто бетонот бил важен за римската архитектура.
5. По што се разликува римскиот од грчкиот театар?
6. Кои типови јавни згради ги граделе Римјаните и која била нивната функција?
7. Што прикажуваат мозаиците и каде биле поставувани?

РАНОХРИСТИЈАНСКА УМЕТНОСТ

Уметноста на верата и симболот

Ранохристијанската уметност се развива во периодот од 3 до 6 век, во време кога христијанството се шири низ Римското Царство, прво тајно, а потоа отворено, по признавањето на религијата од страна на царот Константин во 313 година. Оваа уметност е длабоко поврзана со новиот религиски светоглед и не е насочена е кон славење на телото и природата, како во античка Грција и Рим, туку кон претставување на духовното, вечноста и божественото.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

катакомби, базилика, мозаик, саркофаг, иконографија

Во првите векови христијаните немале свои храмови. Се собирале во домови, гробници или подземни простории. Уметноста се појавува токму на овие тајни места, со симболи и едноставни претстави што биле разбирливи за верниците, но скриени од неупатените.

Катакомби и подземна уметност

Во периодот кога христијанството е забранета религија, христијаните се собирале во **катакомби** – подземни мрежи од гробници и галерии, најмногу околу Рим. Таму се одвивале молитви, обреди и погребувања.

Ѕидовите на катакомбите се украсувале со едноставни фрески: Христос како добар пастир, лебед, риба, сидро, винова лоза, па дури и сцени од Стариот и Новиот завет. Овие симболи имале тајна смисла: рибата (грчки ichthys) ги означувала првите букви на „Исус Христос, Божји Син, Спасител".

Знаеш ли дека...

Во катакомбите на Св. Калист во Рим има километри подземни ходници со гробови, фрески и симболи, од кои некои се стари повеќе од 1700 години.

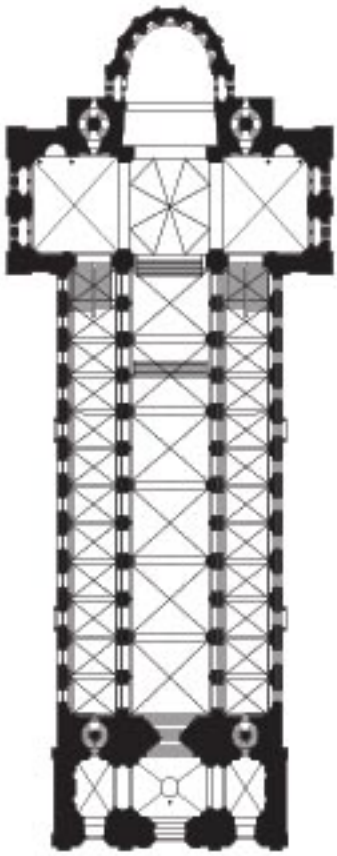
Катаконби на Св. Калист, Рим, 3 век

Архитектура

Првите христијански храмови се појавуваат по Миланскиот едикт, кога им било дозволено јавно да ја изразуваат верата. За таа намена наместо да ги продолжат римските храмови, христијаните избрале друга форма – **базиликата**, зграда што се користела за судења и јавни собири.

Базиликата била идеална за верски обреди: тоа е долга правоаголна градба со централен простор (наос) и странични кораблни простори (нави), поделени со низа од столбови, пресечена со трансепт со што оформува латински крст. На крајот се наоѓала полукружна апсида каде се вршел литургискиот ритуал. Покривот бил дрвен, а внатрешноста била богато украсена со мозаик и фрески.

Познати примери се **Старата базилика на Св. Петар во Рим и Санта Сабина на Авентинскиот Рид.** Надворешно биле скромни, но внатрешноста го претставувала рајот – светлина, злато, фигури на ангели и библиски сцени.

Планна базилика, типичен христијански храм, 4-6 век

АКТИВНОСТ

Нацртај основа (поглед од горе) на една базилика. Обележи ги деловите: наос, нави, апсида, влез. Обиди се да ја замислиш симетријата и движењето на верниците низ просторот.

Базилика Санта Сабина, Рим, 5 век

Сликарство и мозаик

Сликарството во раното христијанство не го прикажува човечкото тело со нагласена реалистичност како во античкиот период. Наместо тоа, фигурата е **стилизирана**, симболична, често без длабочина или перспектива. Ликовите имаат големи очи и застаклен поглед – тие не се физички, туку духовни суштества.

Сцените од Новиот завет, како Христос и апостолите, благослови, чуда, или сцени од Рајот, се често претставувани на ѕидовите од базиликите. Многу значајна улога имаат **мозаиците** – особено во апсидите. Тие ја претставуваат небесната слава: златни позадини, ликови во бело и сино, христијански симболи како крст, јагне, винова лоза, или Христос на трон.

Знаеш ли дека...

Еден од најпознатите мозаични примери е во базиликата Санта Пуденцијана во Рим, каде Христос седи како учител меѓу апостолите, во форма блиска до римските императори.

Мозаик од базилика Санта Пуденцијана, Рим, 4 век

АКТИВНОСТ

Цртај мозаик за апсидата на базилика. Избери симбол: јагне, крст, лозје, или Христос на престол. Користи геометриски облици и силна боја за позадина.

Знаеш ли дека...

Ранохристијанската уметност најпрво се развивала тајно, во катакомби под земја, каде верниците се собирале за молитва и погребни обреди.

Скулптура и украсни елементи

Скулптурата во овој период е ретка и има декоративна, не монументална функција. Поради страв од идолопоклонство, раните христијани биле воздржани кон тродимензионални фигури. Сепак, наоѓаме релјефни украсувања на **саркофази** – камени ковчези за погреби, на кои се прикажани библиски сцени: Јона и китот, крштевање, воскресение на Лазар и др.

Ранохристијанските саркофази се вредни уметнички дела, изработени со голема прецизност и наративна сила.

Саркофаг на Јуниј Бас, Ватикански музеј, 4 век

Симболика и порака

Христијанската уметност е богата со **симболи**: риба, сидро, јагне, лозје, палма, феникс. Секој од нив носи порака – за вечен живот, жртва, надеж или спасение. Уметноста не само што украсува, туку и поучува. Во време кога мнозинството не знаело да чита, ѕидовите на храмовите биле визуелни книги.

Симбол на риба (Ichthys), ранохристијански симбол, 3 - 4 век

Христос без брада, мозаици или фрески, 4 -5 век

Прашања

1. Што претставува базиликата и по што се разликува од римскиот храм?
2. Зошто катакомбите биле важни за раните христијани?
3. Објасни зошто мозаиците се клучни за христијанската уметност.
4. Кои симболи се најчесто користени во ранохристијанската уметност?
5. Како се разликува приказот на човекот во оваа уметност од античката традиција?
6. Што е саркофаг и каква е неговата улога во скулптурата?

ВИЗАНТИСКА УМЕТНОСТ

Уметност на духовноста и светлината

Византиската уметност се развива во Источното Римско Царство, познато како Византија, во периодот од 4 до 15 век. Центар на оваа култура е градот Константинопол (денешен Истанбул), основан од царот Константин. Византиската уметност го задржува античкото наследство, но целосно го преобразува во христијански, духовен израз, каде што главната улога ја имаат симболот, светлината и вечноста.

За разлика од римската и грчката уметност, што се фокусираат на телото и земниот живот, византиската уметност тежнее кон претставување на божественото царство преку сјај, златни површини, симетрија и строго определени правила.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

тесера, икона, ореол, фреска, додекаортон

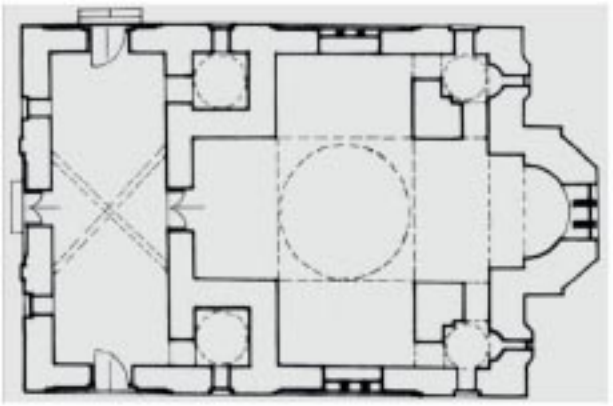
Архитектура

Византиската архитектура се разликува од претходната по тоа што го заменува надолжниот план на базиликата со централен план, најчесто во форма на крст со купола. Најзначајна карактеристика е големата купола што се издигнува над централниот простор и дава впечаток дека „лебди“ во воздухот. Таа е поддржана од пандатифи – триаголни закривени елементи што ја поврзуваат квадратната основа со кружната купола.

Најпознат пример е црквата Света Софија, посветена на мудроста, во Константинопол, изградена во 6 век по наредба на цар Јустинијан. Куполата висока 55 метри, која се издига во полусфера и се потпира на серија помали куполи одоколу, била иновација што го воодушевила целиот свет и влијаела врз архитектурата на Истокот и Западот. Црквите се скромни однадвор, но внатрешноста блеска од мозаик, фрески, мермер и злато, кои ја симболизираат светлината на рајот.

Црква Света Софија, Константинопол, 6 век

План на византиска црква со купола, 6 -10 век

Знаеш ли дека...

Куполата на Света Софија толку ја импресионирала публиката што императорот Јустинијан извикал: „Го надминав и Соломон!“

Мозаик

Мозаикот е главната техника во украсувањето на византиските цркви. Се изработува со тесера – ситни плочки од обоено стакло, камен или злато, кои се поставуваат врз свеж малтер. Мозаикот не е само декорација, туку и визуелна теологија.
Најчести теми се Христос Пантократор, Богородица, ангели, светци и сцени од Новиот завет. Позадините се златни, а фигурите – симетрични, со сериозен израз и фронтална поставеност.

Знаеш ли дека...

Во црквата Сан Витале во Равена се наоѓаат прочуените мозаици на царот Јустинијан и царицата Теодора со нивната придружба.

Христос Пантократор – мозаик, Аја Софија

АКТИВНОСТ

Направи мозаик од симбол.
Со обоени хартиени плочки, создади мини мозаик од јагне, крст, лозје или отворено евангелие.

Мозаик на цар Јустинијан, Сан Витале, Равена, 6 век

Тесерае за византиски мозаик

Мозаик на царицата Теодора, Сан Витале, Равена, 6 век

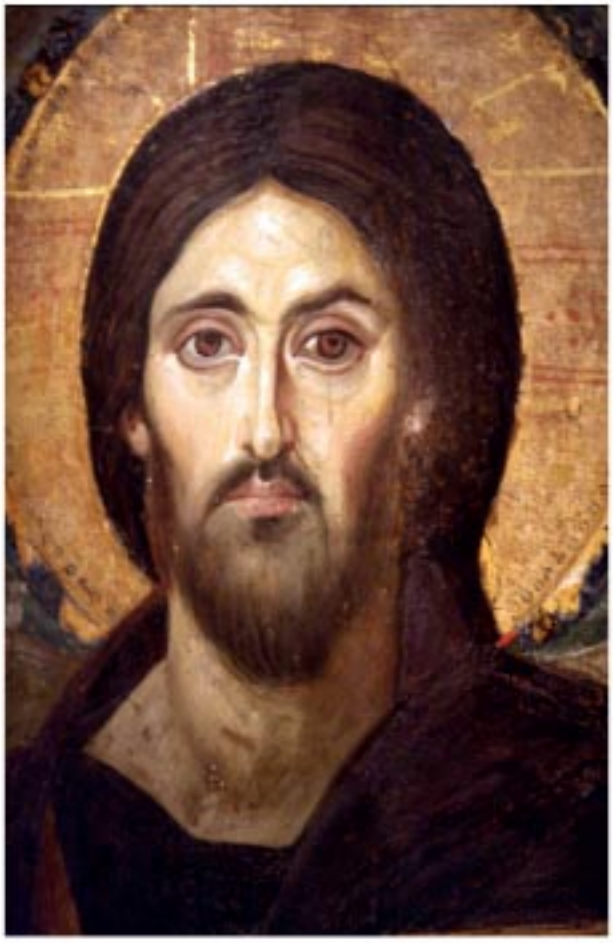
Икона

Иконата е најсветиот облик на византиското сликарство. Таа не е портрет, туку духовна претстава, изработена со строги правила. Иконите се користат за молитва, набљудување и посредување меѓу човекот и Бог.

Процесот на изработка започнува со дрвена подлога покриена со левкас – мешавина од креда и лепило. Ликовите се цртаат симетрично. Позадината се изведува со златна фолија. Секој свет лик има ореол – златен круг околу главата што означува светост и божествено потекло.

Знаеш ли дека...

- Иконата не претставува портрет, туку духовна слика, создадена според строго утврдени канонски правила. Иконите се користат за молитва, набљудување и посредување меѓу човекот и Бог.
- Најстарата сочувана икона на Христос потекнува од 6 век и се наоѓа во манастирот Св. Катерина на Синај.

Икона на Христос, Св. Катерина, Синај, 6 век

Икона на Богородица со Христос, 11 век

Боите се нанесуваат со темпера – боја помешана со жолчка. Се почнува со темни нијанси, па се осветлува. Нема сенки, светлината доаѓа однатре. Очите се големи, устата мала, а носот издолжен – сето тоа со симболично значење.

АКТИВНОСТ

Изработи сопствена икона
Нацртај свето лице со симетрични линии и ореол. Обиди се да избегнуваш сенки и да користиш едноставни светли бои.

Фрескосликарство

Фреските се користат за украсување на ѕидовите на византиските цркви. Се сликаат врз свеж малтер, со природни бои. Просторот се распоредува хиерархиски.

Во куполата се слика Христос Пантократор. Под него, на пандантивите, се поставуваат четворицата евангелисти. Во апсидата – Богородица со Христос. На горните ѕидови се наоѓаат сцени од животот на Исус. На долните делови стојат светци во човечка големина.

Фреските имале и практична функција – да го пренесат христијанското учење преку слика, особено на неписменото население. Црквите станувале сликовна Библија.

Знаеш ли дека...

Фреските во византиските храмови често се поставени така што се „читаат" од горе кон долу, од небесното кон земното.

Додекаортон – циклус од животот на Христос

Во средната зона често се поставува циклусот од 12 сцени од животот на Христос, познат како Додекаортон. Тој се прикажува хронолошки и има литургиско значење.

Сцените се: Благовештение, Раѓање, Пресретение, Бегство во Египет, Крштение, Преображение, Воскресение на Лазар, Влез во Ерусалим, Тајна вечера, Распетие, Положување во гроб и Воскресение.

Овие сцени најчесто се поставени на страничните ѕидови или во сводовите, како визуелна приказна за животот на Спасителот.

Целта на овој циклус е верниците визуелно да се потсетуваат на клучните моменти од Христовиот живот, а уметниците внимателно ги избирале композициите и симболите за секоја сцена.

Циклус од фрески – Додекаортон, византиска црква

АКТИВНОСТ

Нацртај шематски ѕид од црква и постави Христос, Богородица, библиски сцени и светци според хиерархиски ред.

Прашања

1. Што е пендитив и каква е неговата улога во византиската архитектура?
2. Како се изработува мозаик и каква е неговата симболика?
3. Објасни го процесот на создавање икона.
4. Што претставува ореолот и како се прикажува?
5. Каде се поставуваат различните сцени во византиската фрескосликарска програма?
6. Што содржи циклусот Додекаортон?
7. Како фреските им помагале на неписмените верници?

РОМАНИЧКА УМЕТНОСТ

Камен, симетрија и духовна тишина

КЛУЧНИ ПОИМИ:

свод, тимпанон, фреска, иконографија

Романичката уметност се развива во Западна Европа во периодот од 10 до 12 век. По нестабилниот период по падот на Западното Римско Царство, со создавањето на феудализмот, новите христијански држави започнуваат со обнова на цркви, манастири и духовни центри. Името „романичка" значи „во римски стил", бидејќи архитектурата и декоративните елементи го продолжуваат духот на римската традиција, но со нов христијански карактер.

Оваа уметност се поврзува со црквата, монашките заедници, обожавањето, поклонението и вербата во спасението. Нејзината главна цел не е да го прикаже реалниот свет, туку да го изрази божјото присуство преку јасна симетрија, силни форми и визуелна строгост.

Црква Сан Миниато ал Монте, Фиренца, 11 век

Архитектура

Романичката архитектура е првата европска уметност по античкиот период што создава единствен стил на територијата на цела Западна Европа. Главна форма е базиликалната црква, но со нови елементи што ја прават препознатлива: масивни ѕидови, цилиндрични сводови, полукружни лакови и кули.

Просторот е расчленет, често со **трансепт** – попречен кораб што ја формира формата на латински крст. Над пресекот на наосот и трансептот се наоѓа купола или кула. На крајот се наоѓа **апсида**, полукружна ниша што содржи олтар.

Прозорците се мали и длабоко поставени, што создава внатрешна сенка и мистичност. Црквите изгледаат масивно, стабилно и затворено, со **вертикална тишина** што ги поттикнува размислувањето и молитвата.

Внатрешност со сводови и масивни столбови, романичка црква

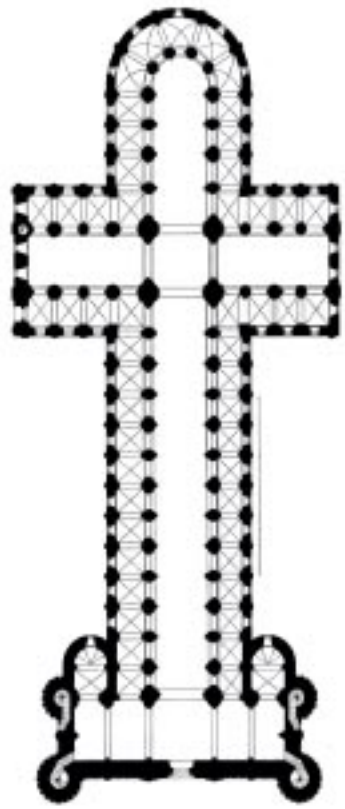
Црква Сен Сатурнин, Тулуза, Франција, 11 век

Знаеш ли дека...

Многу романички цркви се наоѓаат по патеките на средновековното поклонение, особено по Патот на св. Јаков кон Сантијаго де Компостела.

АКТИВНОСТ

Нацртај план на романичка црква во форма на латински крст. Обележи ги главниот кораб, трансептот, апсидата и крстосницата.

План на романичка црква во облик на латински крст

Скулптура

Романичката скулптура е тесно поврзана со архитектурата. Нејзиното природно место се вратите, столбовите, капителите, арките и порталите на црквите. Нејзина функција не е украсување, туку **раскажување преку симболика.**

Најчести теми се Страшниот суд, Христос како Вседржител, сцени од Новиот и Стариот завет, животот на светците, битки меѓу доброто и злото. Ликовите се издолжени, фронтални, со крути гестови. Не се стремат кон реализам, туку кон духовна јасност. Големи очи, сплеснати тела, преголеми раце – сè тоа има своја поука.

Тимпанон со Страшниот суд, Сен Фоа, Конк, Франција, 12 век

Камен капител со животински фигури, 12 век

Камен капител со животински фигури, 12 век

Камени фигури на светци на тимпан од портал на црква, 12 век

Знаеш ли дека...

Скулптурите на капителите често биле како „мали приказни“, кои монасите им ги објаснувале на верниците при литургија.

Фрескосликарство

Бидејќи романичките цркви имале дебели ѕидови со малку прозорци, внатрешноста често била затемнета. За да се расветли духовно, ѕидовите биле целосно насликани со **фрески**. Тоа биле големи слики со религиска содржина, што имале **образовна** и **духовна улога**.

Се слика врз свеж малтер, со природни пигменти. Фигурите се стилизирани, со фронтални пози, симетрични и во силни бои. Не постои просторна длабочина, туку сè е сплескано и духовно подредено.

Сцените се поставуваат според хиерархиски распоред:

- во куполата или сводот се наоѓа Христос Пантократор,
- во апсидата Богородица или Света Троица,
- во горната зона на ѕидовите библиски сцени,
- под нив светци и маченици.

АКТИВНОСТ

Замисли дека си средновековен скулптор. Нацртај тимпанон со Христос, анѓели и верници, каде ќе се прикаже вечниот суд.

Знаеш ли дека...

Романичките фрески честопати содржеле текстови, напишани покрај сликите, за верниците да разберат што гледаат.

АКТИВНОСТ

Осмисли ѕиден распоред. Цртај внатрешност на црква и постави ги Христос, Богородица, библиски сцени и светци според нивното место.

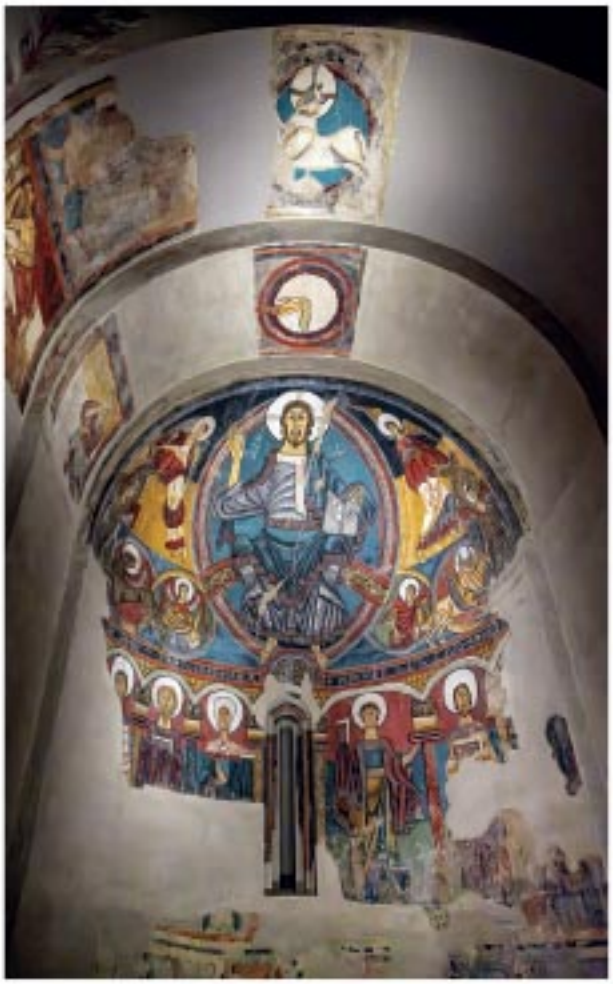
Симболика и духовна порака

Во романичката уметност секој елемент има значење. Ништо не е прикажано случајно. Рацете што благословуваат, очите што гледаат надвор од светот, крстот што се повторува во секој агол – сè зборува. Дури и чудовиштата на капителите имаат функција – да го потсетат човекот на искушенијата и потребата од вера.

Уметникот не е автор, туку слуга на вистината. Тој не го прикажува светот каков што го гледа, туку каков што го проповеда црквата.

Прашања

1. По кои карактеристики се препознава романичката архитектура?
2. Каква улога имале скулптурите на порталите и капителите?
3. Како се распоредени сцените во фрескосликарството?
4. Што е тимпанон и каде се наоѓа?
5. Каква е функцијата на симболиката во романичката уметност?
6. Како уметниците го изразувале духовното преку форма и боја?

Фреска од Христос во слава, Сан Клементе де Таул, Шпанија, 12 век

Знаеш ли дека...

Многу романички скулптури и слики содржат симболични животни како јагне (Христос), лав (Марко), орел (Јован), вол (Лука).

АКТИВНОСТ

Избери еден симбол од романичката уметност (јагне, лав, крст, винова лоза) и нацртај го во рамка како што би стоел на капител или во фреска.

ГОТСКА УМЕТНОСТ

Готската уметност се развива во Европа од средината на 12 до крајот на 15 век. Почнува во северна Франција и се шири низ цела Западна Европа. Овој стил произлегува од романичката уметност, но се одликува со **поголема висина, светлина** и **драматичност**, насочена кон небото и духовниот возвишен поредок.

Готската уметност е тесно поврзана со развојот на градовите, катедралите и новите црковни учења. Нејзините најважни форми се архитектурата, витражот, скулптурата и минијатурата. Таа го носи духот на верата, но и на човечката имагинација, знаење и емоција.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

летачки лак , контрафор, гаргол, витраж, минијатура, розета

Архитектура

Готската архитектура е најпозната по големите катедрали – високи, со остри лакови и огромни прозорци со витраж. Наместо нагласување на хоризонтала (масивност) како во романиката, овде се нагласува вертикалата, сè се стреми нагоре. Просторот е отворен, светол и исполнет со симболика.

Главниот технички новитет што го овозможил овој изглед е воведувањето **ребрест свод** и **летачки потпорни лакови**. Овие лакови ја пренесуваат тежината на покривот надвор од ѕидовите, на посебни потпори наречени **контрафори**, со што се ослободуваат ѕидовите и се овозможува поставување големи витражни прозорци.

Катедрала Нотр Дам, Париз, 12 - 13 век

Катедрала во Шартр, Франција, 12 век

АКТИВНОСТ

Осмисли изглед на главна фасада на катедрала. Вклучи висока кула, розета и три влезни портали со лачни отвори.

Катедралите имаат латински крст во основа, со висок централен кораб, со 2 до 4 кораби од страна, певница со оргули, апсида со капели и две или три кули. Над главниот влез обично се наоѓа **розета** – голем кружен прозорец со симетричен витраж. Светлината што продира низ обоените прозорци има симболично значење – **божја благодат што ги облева верниците.**

Скулптура

Скулптурата во готската уметност е тесно поврзана со архитектурата. Таа се наоѓа на фасадите, порталите, столбовите и сводовите. За разлика од романичката, готската скулптура станува **пореалистична** и **поизразна**, со повеќе човечка емоција.

Главни теми се библиски сцени, светци, Христос, Богородица, и алегории на доблести и пороци. Скулптурите често се прикажани во движење, со израз на лицето, драперија на облеката и природна положба.

Знаеш ли дека...

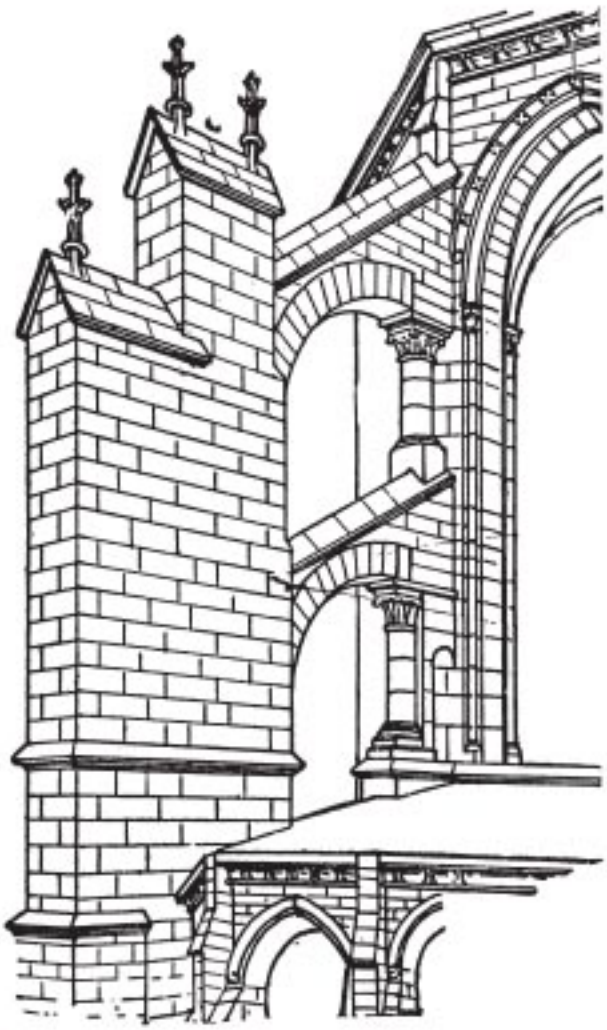
Катедралата во Шартр, Франција, има витражи од 12 век што сè уште пропуштаат светлина со истиот сјај како пред 800 години.

Скулптури на фасада од катедрала, 13 век

Гаргујла.... гаргол на катедрала, 13-14 век

Летачки лак и контрафор, готска архитектура

Скулптурите биле средство за едукација – секој верник, дури и неписмен, можел да ја препознае сцената и да ја разбере пораката. Тие не биле само украси, туку **визуелна Библија** на влезот во катедралата.

Знаеш ли дека...

Скулптурата на Богородица во готската уметност станува поблага, понежна и мајчинска, за разлика од строгата византиска иконографија.

АКТИВНОСТ

Нацртај три вертикални скулптури што би стоеле над влезот на катедрала: Христос, Богородица и еден светец. Обиди се да покажеш движење и склад.

Богородица со Христос, готска скулптура, 14 век

Витраж

Витражот е највпечатливиот елемент на готската црква. Се изработува со составување обоени стакла во оловна рамка. Секоја боја има симболика: сина за небесно, црвена за страдание, златна за божествено.

Прозорците се многу големи, понекогаш високи и по неколку метри, и прикажуваат сцени од Новиот и Стариот завет, животот на светците, трговија, занаети или историја на градот. Розетите над главниот влез се особено декоративни и симетрични.

Внатрешност на катедрала со ребрест свод и витраж, 13 век

Витраж со сцени од Новиот завет, 13 век

Светлината што минува низ витражот не е само визуелна – таа симболизира **присуство на Бог**. Верниците се чувствувале како да се во божји простор исполнет со бои и светлина.

Знаеш ли дека...

Изработката на витраж бара тим од сликари, стаклари, оловари и дизајнери – цела мала уметничка работилница.

АКТИВНОСТ

Цртај круг или долг прозорец и состави симболична сцена (на пр. создавање на светот, Благовештение, Христос како судија) со силни бои и јасни линии.

Розета со витраж од Шартр, 13 век

Сликарство и минијатура

Во готската епоха, сликарството најмногу се развива во **минијатурата** – илустрации во ракописни книги. Книжевноста и теологијата добиваат визуелен израз преку раскошни иницијали, маргини исполнети со цвеќиња, животни и сцени.

Се користат темперни бои, златна и сребрена фолија, а темите се библиски, но и секојдневни. Фигурите се поелегантни од порано, облеките со свиткани драперии, а движењата пофлуидни.

Покрај минијатурата, постојат и **фрески** и **икони со слики** во олтарните простори, кои го навестуваат идниот развој на ренесансната уметност.

Минијатура во готски ракопис, 14 век

Знаеш ли дека...

Во некои минијатури се појавуваат и ликови на обични луѓе: земјоделци, занаетчии, па дури и сцени со животни и шеги.

АКТИВНОСТ

Избери една голема буква од текст по твој избор, нацртај ја украсено како на почетна страница од средновековен ракопис.

Симболика и духовност

Готската уметност е исполнета со симболи. Секој елемент има свое значење: остриот лак – стремеж кон небото, светлината – присуство на Бог, вертикалата – духовно издигнување.

Во градовите, катедралите не биле само цркви, туку **центри на општествениот живот**, места за собирање, трговија, учење и молитва. Со нивниот изглед и убавина, тие требале да го претстават **небесниот Ерусалим** на земјата.

Знаеш ли дека...

Градењето на готските катедрали често траело со векови – работеле генерации мајстори, каменоресци и уметници.

Прашања

1. По што се разликува готската архитектура од романичката?
2. Каква улога има витражот во готската уметност?
3. Што претставуваат скулптурите на фасадите од катедралите?
4. Објасни ја симболиката на светлината во готската уметност.
5. Што е гаргујла и која е нејзината функција?
6. Што содржат минијатурите и каде се користеле?
7. Како се манифестира духовноста преку архитектонските елементи?

ИСЛАМСКА УМЕТНОСТ

Уметност без ликови – геометрија, светлина и збор

Исламската уметност се развива од 7 век па сè до денес во региони каде што доминира исламската религија. Таа опфаќа многу култури – од Шпанија, преку Блискиот Исток, до Индија. Наместо да се фокусира на човечката фигура, исламската уметност ги слави апстракцијата, геометријата, природните форми и калиграфијата.

Исламот како религија ги ограничува претставите на живи суштества во сакрална уметност. Затоа, уметниците развиваат нов визуелен јазик составен од симетрични орнаменти, стилизирани растенија и уметност на зборот – калиграфија.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

минаре, михраб, арабеска, орнаментика, калиграфија, куфиско писмо, глазура, килим

Архитектура

Исламската архитектура се препознава по карактеристичната форма на џамијата – централно место за молитва и заедница. Џамијата обично содржи пространа молитвена сала, купола, минаре и двор со фонтана за ритуално миење.

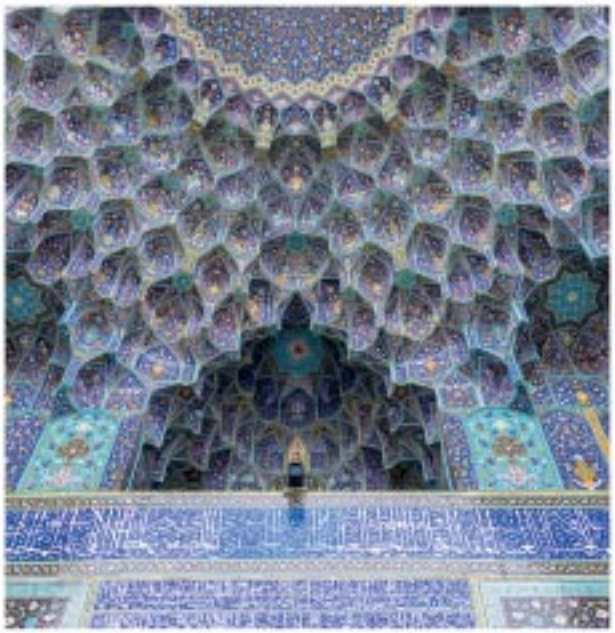
Куполата го симболизира небото, а минарето – повикот кон духовност. Насочувањето кон Мека е одбележано со михраб – ниша во ѕидот што го покажува правецот на молитва.

Големата џамија во Кордоба, Шпанија, 8–10 век

Купола и минаре на Џамија во Истанбул, 16 век

Михраб од џамија во Исфахан, Иран, 14 век

Светлината е важна – доаѓа преку декоративни отвори и прозорци со шарени стакла. Просторот е отворен, симетричен и честопати покриен со декоративни керамички плочки или гравирана камена орнаментика.

Двор со фонтана, Алхамбра, Шпанија, 14 век

Знаеш ли дека...

Големата џамија во Кордоба, Шпанија, има над 800 столбови и над 1000 лакови, и претставува совршен пример на исламска архитектура во Европа.

АКТИВНОСТ

Нацртај шематски план со купола, минаре, двор и михраб. Размисли како да ја поставиш симетријата.

Орнаментика и геометрија

Заради избегнување човечки фигури, исламските уметници развиле исклучително сложени декоративни системи. Се користат три главни типа:

- геометриски орнаменти – форми со совршена симетрија, бесконечни мрежи
- растителни орнаменти (арабески) – стилизирани лисја, лозја и цветови што се повторуваат
- калиграфија – украсно пишување со арапско писмо

Орнаментите не се само декорација – тие имаат духовна порака: бесконечност, совршеност, Божја природа. Секој детаљ е строго пропорционален и математички изведен.

Геометриски орнамент во сина глазура, 14-15 век

Арабеска со стилизирани растителни форми

Знаеш ли дека...

Исламските уметници користеле само компас и линијар за да создадат сложени геометриски шеми без современа технологија.

АКТИВНОСТ

Со шестар и линијар, направи осмокрака ѕвезда или мрежа што се повторува. Обиди се да ги задржиш симетријата и прецизноста.

Калиграфија – уметноста на зборот

Калиграфијата е најценетата форма на исламска уметност. Пишувањето на стихови од Куранот, мудри изреки или имиња на Алах и пророкот Мухамед се претвора во украс. Честопати калиграфијата се среќава во џамии, палати, на плочки, врати, дури и на ткаенини.

Се користат различни стилови на пишување: куфиски (аголно, строго) и насталик (течно, декоративно). Калиграфијата се испишува со специјална четка или трска, со внимание на линијата, ритамот и протокот.

Златна калиграфија на темна подлога

Знаеш ли дека...

Во исламот, пишаниот збор има посебна моќ, затоа многу уметници посветувале цели животи на калиграфијата наместо на сликарството.

АКТИВНОСТ

Избери еден збор (на пр. мир, светлина, учење) и напиши го со декоративна арапска линија или симетричен фонт. Вклучи и геометриски рамки.

Керамика, метал и текстил

Исламската уметност е богата и во применетите уметности. Керамиката е украсена со шарени глазури и геометриски форми, понекогаш со калиграфија. Меѓу најпознатите се луло-глазирани плочки, кои се користеле за обложување ѕидови.

Металните предмети (садови, светилки, сандаци) се врежани со калиграфија и флорални мотиви. Текстилот – особено килимите – се софистицирано изработени, со орнаменти што имаат духовна симболика.

Персиски килим со симетричен дизајн, 16 век

Исламска керамичка плочка со глазура и орнамент

Знаеш ли дека...

Во некои исламски региони килимите се ткаени со таква прецизност што содржат и до милион јазли по квадратен метар.

АКТИВНОСТ

Осмисли шема за керамичка плочка или дел од килим. Користи само геометрија, растителни елементи и симетрија. Нема ликови!

Симболика и дух

Во исламската уметност, апстракцијата е свето правило. Наместо човечки фигури, се користат бесконечни шеми, ритми и форми. Уметноста е насочена кон внатрешно доживување, медитација и божји ред.

Целта не е да се покаже реалноста, туку да се води духот кон возвишено размислување. Преку прецизни правила, симетрија и хармонија, уметникот создава простор за внатрешен мир и концентрација.

Знаеш ли дека...

Многу исламски уметнички дела се анонимни – не затоа што авторите не биле познати, туку затоа што сметале дека славата му припаѓа само на Бог.

Прашања

1. Кои се главните делови на една џамија?
2. Зошто исламската уметност избегнува човечки фигури?
3. Објасни што е михраб и каде се наоѓа.
4. Што е арабеска и каква симболика носи?
5. Зошто калиграфијата е поважна од сликарството во исламската уметност?
6. Што е глазура и каде се користи?
7. Какви пораки пренесуваат килимите и керамиката во исламската уметност?

ПРАИСТОРИСКА, АНТИЧКА И СРЕДНОВЕКОВНА УМЕТНОСТ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Праисториска уметност

КЛУЧНИ ПОИМИ:

неолитски идол, тессера, Зограф

Праисторијата на просторот на Македонија се развива од палеолитот до бронзеното и железното време. Палеолитската уметност е слабо застапена, но пронајдени се камени алатки и докази за живот на ловци и собирачи. Во неолитот, почнувајќи од 6000 години пр.н.е., уметноста станува поразновидна и поизразена.

Најзначајни неолитски наоѓалишта се: Тумба Маџари, Говрлево, Тумба Бара, Врбјанска Чука, Цоцев Камен кај Кратово и Градиште во Кочани. На овие локации се пронајдени керамика, антропоморфни и зооморфни идоли, култни предмети и останки од живеалишта. Особено внимание заслужуваат неолитските идоли – мали скулптури од глина, со стилизирани форми на женско тело со нагласени облини, симбол на плодноста и домашната заштита. Тие биле дел од секојдневниот духовен живот и се користеле во ритуали поврзани со жетва, потомство или како амајлии.

Во Говрлево се пронајдени уникатни примероци со необични пози и детали, а во Цоцев Камен вдлабнатини во карпите сведочат за можни отворени ритуали поврзани со соларни циклуси. Особено е значајна и скулптурата наречена „Големата Мајка" – претстава на божица со нагласени женски облини која симболизира плодност, мајчинство и заштитничка сила. Таа фигура се поврзува со култови кои го слават животот, земјата и обнова на природата, и се смета за една од највредните праисториски скулптури откриени на нашата територија, поврзана со ритуали, плодност, заштита и верувања во моќта на природата.

Неолитска фигура од Тумба Маџари, 6 милениум пр.н.е.

АКТИВНОСТ

Осмисли ликовна творба инспирирана од неолитски идол или керамички предмет од некој од локалитетите.

Знаеш ли дека...

Најстарата позната населба на почвата на Македонија е Врбјанска Чука, датирана околу 6000 години пр.н.е.

Неолитска фигура од Тумба Маџари, 6 милениум пр.н.е.

Античка уметност

Во антиката, територијата на денешна Македонија ја населувале Пајонците, а подоцна била дел од античка Македонија и Римското Царство. Важни градови од тој период се Стоби, Хераклеја Линкестис, Баргала и Скупи. Тие биле центри со развиена урбана, културна и уметничка традиција.

Во Стоби и Хераклеја се пронајдени монументални базилики, театри, терми и извонредни подни мозаици. Најпознат е мозаикот со паун и дрво на животот во ранохристијанската базилика во Стоби, симбол на вечноста и бесмртноста, изведен со ситни тесерае од различни бои. Во Хераклеја доминираат геометриски и флорални мотиви.

Театар во Хераклеја Линкестис, 2 век

Надгробна стела со натпис од Скупи, римски период

Римската архитектура на овие простори се карактеризира со употреба на арки, сводови и куполи, градење од камен и тула, и вметнување декоративни елементи како мозаик и фреска. Урбаниот простор бил уреден со форум, терми и театар.

Античката скулптура на територијата на денешна Македонија се појавува во неколку форми: надгробни споменици, релјефи, архитектонски украси и статуи од јавни или религиозни простори. Најчесто се изведени во мермер и одразуваат хеленистичко-римски стил со реалистична анатомија, симетричност и спокојство во изразот. Овие скулптури не биле само украс, туку имале и функција на статусен симбол, спомен на починатите или почит кон божества.

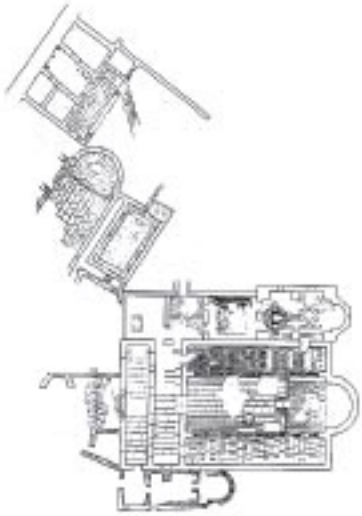
Еден од најрепрезентативните примери е Тетовската Менада – мермерна скулптура од VI век пр.н.е., која прикажува жена во движење, облечена во фино нагласена облека со динамичен став. Ова дело е извонреден пример за влијанието на класичната грчка уметност врз локалната продукција.

Покрај ова, во Скупи и Хераклеја се пронајдени повеќе фрагменти од скулптури на императори, божества и митолошки фигури. Тие биле поставувани во јавни простори или светилишта, како знак на лојалност кон Римското Царство и почит кон традицијата.

Во надгробната скулптура најчесто се среќаваат стели со портрети на починати и симболични сцени, придружени со натписи на латински или грчки јазик. Тие ни даваат вредни информации за имињата, професиите и изгледот на луѓето кои живееле на овие простори.

Мозаик со паун од Стоби, 4 век

План на ранохристијанска базилика од Баргала

АКТИВНОСТ

Осмисли ликовна творба со мотив од антички мозаик од Стоби или Хераклеја.

Знаеш ли дека...

- Во Стоби се среќаваат елементи од хеленистичка, римска и ранохристијанска уметност во еден ист градски контекст.
- Тетовската Менада, мермерна скулптура од 6 век пр.н.е., претставува женска фигура во движење и е едно од највредните антички уметнички откритија кај нас.

Средновековна уметност

Средниот век почнува со ширењето на христијанството и продолжува со византиско и словенско влијание. Уметноста од овој период се одразува преку фреските, иконите, архитектурата на црквите и ракописното сликарство.

Ранохристијанските базилики во Стоби, Охрид и Баргала содржат мозаици со мотиви како риба, лозје и крст. Архитектурата користи правоаголна основа со апсида – полукружен завршеток каде што се наоѓа олтарот.

Во зрелото средновековие, уметноста се развива во рамки на Охридската архиепископија. Карактеристични се фреските со библиски сцени, празнични циклуси и ликови на светци. Најзначајни споменици се: Св. Софија и Св. Климент во Охрид, Св. Ѓорѓи во Старо Нагоричане, Св. Пантелејмон во Нерези, Лесновскиот и Зрзешкиот манастир.

Икона на Богородица од Охридската школа, 14 век

Фреска од Св. Ѓорѓи, Старо Нагоричане, 14 век

Фреските поставуваат Христос во куполата (Пантократор), Богородица во апсидата и светците по ѕидовите. Употребата на меки бои, издолжени фигури и симболични гестови ја одразува духовната длабочина.

Техниката на фрескосликарство подразбира нанесување боја врз свеж малтер. Иконите се сликаат на дрвени табли со јајчена темпера и златна позадина. Архитектурата се движи од крстокуполни во Охрид до еднокорабни и трикорабни цркви на истокот.

АКТИВНОСТ

Создај модел за мозаик со христијански мотив користејќи геометриски облици и симболи инспирирани од Стоби или Охрид.

Знаеш ли дека...

Фреските во црквата Света Софија во Охрид датираат од 11 век и се меѓу најзначајните примери на рановизантиското фрескосликарство на Балканот.

Средновековното сликарство, особено фрескосликарството и иконописот, било дело на уметници наречени зографи. Зографите следеле строги канони за композиција, симболика и боја, но во исто време внесувале индивидуален стил преку лицата, гестовите и колоритот. Тие често патувале и работеле по нарачка во манастири и цркви, оставувајќи го својот потпис или име на ѕидовите. Најпознати меѓу нив се зографот Михаило и неговиот син Евтихиј, кои работеле во 13 век во манастирот Лесново и во други цркви низ Македонија. Нивниот стил се одликува со изразена духовност, експресивност и прецизност во детали.

АКТИВНОСТ

Истражи и нацртај споменик или фреска од средниот век што се наоѓа на територијата на нашата држава.

Знаеш ли дека...

Св. Софија во Охрид содржи фрески од 11 век кои се меѓу најзначајните примери на византиската уметност на Балканот.

Црква Св. Софија, Охрид, 11 век

Прашања

1. Кои се најзначајните праисториски наоѓалишта во Република Северна Македонија?
2. Каква е функцијата на неолитските идоли и како изгледаат?
3. Кои се главните карактеристики на античките мозаици во Хераклеја и Стоби?
4. Кои се најзначајните средновековни споменици на територијата на нашата држава?
5. Како изгледа една фрескосликарска програма во средновековна црква?
6. Како можеш да направиш ликовна творба инспирирана од археолошки локалитет или мозаик?

РАНА РЕНЕСАНСА

Почеток на новата ера

Ренесансата претставува историски период на културна и уметничка преродба што почнува во Италија во 14 век. Нејзините корени се во навраќање кон идеалите на антиката – хармонија, пропорција и рационално разбирање на светот. Раната ренесанса го означува напуштањето на средновековната симболичка уметност и почеток на набљудување на природата, човековото тело и просторот. Во уметноста се воведуваат нови откритија како линеарна перспектива, реалистична светлина и сенка, анатомска точност и појава на индивидуалниот уметнички израз. Центар на овој развој е градот Фиренца, каде што уметноста, науката и филозофијата се поврзуваат во нов синтетички поглед кон светот.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

ренесанса, линеарна перспектива, фреска, контрапост, скјачато

„Последната вечера", Андреа дел Кастањо, Санта Апостоли, Фиренца, околу 1447 г.

„Портата на рајот" (релјеф), Лоренцо Гиберти, Баптистериум, Фиренца, 1425–1452 г.

Карактеристики на уметноста во раната ренесанса

Во оваа фаза уметниците настојуваат да го претстават реалниот свет преку рационални принципи и набљудување. Просторот во сликите се организира преку геометриска **перспектива**, телата добиваат **волумен** и **тежина**, а лицата покажуваат **емотивни состојби**. Фигурите се поставени во природен пејзаж или архитектонска рамка, со логична организација на сцената. Светлината се користи за да се моделира формата, а боите се избрани со внимание за да создадат хармонија.

Џото ди Бондоне – предвесник на ренесансата

Иако неформално се вбројува во доцниот среден век, Џото (1267–1337) се смета за уметник кој го најавил ренесансниот дух. Неговите фрески во **капелата Скровени** во Падова го напуштаат средновековниот стил. Тој создава тродимензионални фигури, поставени во архитектонски простор и исполнети со емоции. Телата имаат тежина, движењата се природни, а ликовите комуницираат меѓусебно. Иако технички сè уште не користи перспектива, неговата работа го поставува темелот за идните генерации.

Филипо Брунелески – таткото на перспективата

Архитект, инженер и вајар, Брунелески (1377–1446) го разработува математичкиот принцип на **линеарна перспектива**, со што прави револуција во уметничкото претставување на просторот. Во 1420 година започнува со изградбата на **куполата на катедралата Санта Марија дел Фјоре во Фиренца**, без централна поддршка. Покрај архитектурата, Брунелески влијае врз сликарството преку своите перспективни експерименти, кои ги пренесува на уметниците од своето време.

Андреја Мантења, „Св. Себастијан", 15 век

Знаеш ли дека...

Мазачо бил еден од првите сликари кој ги применил законите на перспектива и реализам во религиозните слики, што било вистинска револуција во уметноста?

АКТИВНОСТ

Замисли дека си уметник во Фиренца во 15 век. Направи скица или мала композиција во која ќе употребиш барем три препознатливи карактеристики на раната ренесанса.

Што претставува линеарна перспектива?

Линеарната перспектива е начин на цртање со кој сликарите создаваат илузија на длабочина на рамна површина. Таа се базира на принципот дека предметите што се подалеку изгледаат помали, а паралелните линии се собираат во една точка – наречена **собирна точка која исчезнува** – на линијата на хоризонтот.

Филипо Брунелески прв ја применил оваа техника околу 1420 година, кога направил демонстрација со цртање на фасадата на катедралата во Фиренца. Тој поставил хоризонтална линија (линија на видот), избрал една точка на неа (точка која исчезнува) и ги насочил сите паралелни линии кон таа точка. Така добил правилна тродимензионална претстава на архитектурата.

Оваа техника им овозможила на сликарите да организираат сложени сцени со прецизна просторна логика. На пример, подовите изгледаат како да „влегуваат" во сликата, улиците се стеснуваат наназад, а зградите се прикажани во реална длабочина.

Донатело – обновување на скулптурата

Скулпторот Донатело (1386–1466) ја оживува античката скулптура преку својот интерес за анатомијата и изразот. Неговата бронзена скулптура **„Давид"** е првата слободностоечка гола фигура по антиката. Донатело исто така користи перспектива во релјефите (техниката скјачато (**schiacciato**) - многу плиток релјеф) и се занимава со психологија на ликот.

Мазачо – сликар на новото време

Мазачо (1401–1428) за кус период создава дела кои ги втемелуваат принципите на ренесансното сликарство. Во **фреските во капелата Бранкачи** во Фиренца тој користи линеарна перспектива, јасна светлосна насока и прецизна анатомија. Сцените имаат драмска композиција, а ликовите се претставени со внатрешен израз. Неговата фреска **„Истерувањето од рајот"** ја покажува голата човечка фигура со страдање и достоинство – нешто непознато во средновековната иконографија.

Донатело, „Давид", Национален музеј Барџело, Фиренца, околу 1440 г.

Знаеш ли дека...

Донателовиот „Давид" бил наменет да стои во приватната градина на моќната фамилија Медичи и била прва скулптура од тој вид во јавен простор по повеќе од илјада години.

АКТИВНОСТ

Погледни ја скулптурата „Давид" од Донатело. Опиши со 2–3 реченици по што се разликува од средновековните претстави на истиот лик. Што ја прави ренесансна?

Фра Анџелико и Пјеро дела Франческа – духовност и наука

Фра Анџелико (1400–1455), доминикански монах, создава фрески исполнети со духовен мир и светлосна чистота. Неговите сцени се едноставни, но полни со симболика. Од друга страна, **Пјеро дела Франческа** (1415–1492) ги применува математичките правила на перспектива и пропорција. Во делото **„Крштението на Христос“**, Пјеро ги спојува духовноста и науката преку прецизна симетрија и мирна атмосфера.

Пјеро дела Франческа, „Портрет на војвода и војвотка од Урбино“, Уфици галерија, Фиренца, околу 1472 г.

Сандро Ботичели – поетот на линијата

Ботичели (1445–1510) создава слики кои се поетични, идеализирани и полни со митолошка симболика. Во своето дело **„Раѓањето на Венера“** тој претставува божица што излегува од морската школка – сцена исполнета со грациозност, движење и ритмичка линија. Иако неговиот стил понекогаш се оддалечува од строгиот реализам, Ботичели внесува елеганција и декоративна естетика која останува препознатлива.

Прашања

1. Кои се основните ликовни карактеристики на раната ренесанса?
2. Како Брунелески ја развил линеарната перспектива?
3. Зошто е важна скулптурата „Давид“ од Донатело?
4. Какви новини внел Мазачо во фрескосликарството?
5. По што се разликуваат стиловите на Фра Анџелико и Пјеро дела Франческа?

АКТИВНОСТ

Споредете ги делата на Фра Анџелико и Пјеро дела Франческа. Кои се сличностите и разликите во начинот на користење светлина и композиција?

Пјеро дела Франческа, „Светото крштевање“, Национална галерија, Лондон, околу 1450 г.

Знаеш ли дека...

Сликата „Раѓањето на Венера“ е прва гола женска фигура насликана во природна големина по античкиот период?

ВИСОКА РЕНЕСАНСА

Уметноста на совршената хармонија

Во почетокот на XVI век уметноста на италијанската ренесанса влегува во својата најсјајна фаза – периодот на висока ренесанса. Ова е време кога се постигнува врвната синтеза меѓу уметничката форма и содржината, каде што анатомската прецизност, идеалната пропорција и рамнотежата во композицијата се доведени до совршенство. Центарот на уметничката сцена сега се пренесува од Фиренца во Рим, благодарение на поддршката на папите, кои стануваат главни покровители на уметноста.

Три генијалци доминираат во овој период: Леонардо да Винчи, Микеланџело Буонароти и Рафаело Санцио Санти. Тие не само што ги надминуваат своите претходници, туку воспоставуваат нови стандарди на убавина, длабочина и интелектуална содржина во уметноста.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

висока ренесанса, сфумато, анатомија, Сикстинска капела, контрапост

Леонардо да Винчи – универзалниот гениј

Леонардо да Винчи (1452–1519) бил уметник, научник, инженер, анатом и визионер. Неговото дело не може да се ограничи само на сликарството – тој го истражувал светот со огромна љубопитност и рационален ум. Тој е прв кој ќе користи **сфумато** – техника на меко преминување меѓу сенки и светлина, со што создава ефект на реалистична длабочина.

Неговото најпознато дело „*Тајната вечера*" претставува психолошки набиена интензивна сцена на Исус и неговите ученици 12-те апостоли во моментот кога ги известува дека еден од нив ќе го предаде. Ликовите се прикажани со длабока емоционална експресија, гестикулација, поставени во прецизна перспектива што го насочува погледот кон Христос.

Леонардо бил опседнат со идејата дека уметноста треба да ја отсликува природата не само со очите туку и со разумот. Тој внимателно го проучувал секој детаљ – од начинот на кој светлината се одбива од кожата, до движењето на вода или анатомијата на телото. Постојано цртал, експериментирал и ги забележувал своите согледувања.

Леонардо да Винчи, „Мона Лиза", Лувр – Париз, XVI век

Неговите бележници содржат скици на механизми, мостови, тела во движење, па дури и летачки машини. Според него, уметникот мора да биде и набљудувач, и мислител, и пронаоѓач.

„Мона Лиза" (позната и како La Gioconda) е повеќе од портрет – таа е енигма која предизвикува восхит со векови. Нејзината поза е едноставна, но композицијата е совршено избалансирана.

Позадината е насликана со сфумато, што создава маглива атмосфера. Светлината е толку внимателно распределена што лицето изгледа живо, а меките премини меѓу светло и сенка ѝ даваат длабочина. Наместо стереотипна убавина, Леонардо ни прикажува жена со внатрешен живот, интелигенција и емоција – нешто сосема ново за времето.

Леонардо да Винчи, „Витрувијански човек", Галерија дела Академија – Венеција, крај на XV век

Рафаело Санцио Санти – мајстор на хармонијата

Рафаело (1483–1520) бил млад, талентиран уметник кој во своето кратко, но плодотворно творештво создал некои од најсовршените композиции во уметноста. Неговата слика „Атинска школа" е симбол на ренесансната мисла. Претставува замислена средба на најголемите антички филозофи – Платон, Аристотел, Сократ, Диоген – во архитектонски простор инспириран од делата на Браманте.

Секој лик е индивидуализиран, поставен во сложена, но хармонична целина. Делото ги слави разумот и дијалогот, а Рафаело го користи сликарството како медиум за просветлување.

Рафаело, „Соба на атинјаните" (Атинска школа), Ватикански музеи – Ватикан, почеток на 16 век

Микеланџело Буонароти – драмата на човечкото тело

Микеланџело (1475–1564) бил скулптор, сликар, архитект и поет. За него, човечкото тело било врвно изразно средство. Скулптурата „Давид" ја прикажува совршената анатомска грација во момент на концентрација пред битката. За разлика од претходни верзии, Микеланџело го прикажува Давид пред дејството, со затегнати мускули и остар поглед. Библиски херој, симбол на младоста и страсна сила на борец против тиранијата.

Позата (контрапост) е инспирирана од античкиот идеал, но со изразена драматичност и психолошка длабочина. Скулптурата станува симбол на достоинството, храброста и самосвесноста на човекот – манифест на хуманизмот.

Микеланџело, Статуата „Давид", Галерија дела Академија – Фиренца, почеток на 16 век

Сикстинската капела – сликарство што говори

Највеличественото дело на Микеланџело е таванот на **Сикстинската капела**, насликан меѓу 1508 и 1512 година. Овој циклус фрески ги прикажува сцени од Стариот завет, вклучувајќи ја и *„Создавањето на Адам"*, каде што Бог го допира човекот, симболично му дарува живот. Телата се монументални, исполнети со сила и движење, а композициите – внимателно осмислени. Микеланџело, иако бил скулптор по природа, во ова дело покажал и генијален талент за сликарство, анатомија и композиција.

Микеланџело, Сикстинска капела – сводот, Ватикан, почеток на 16 век

Архитектура во високата ренесанса

Архитектурата се одликува со симетрија, јасни геометриски форми и пропорции инспирирани од античкиот Рим. Донато Браманте, со својот план за **базиликата Свети Петар во Ватикан** ја дефинирал визијата за идеалниот храм. Централниот план, куполата и хармоничната распределба на просторот ја рефлектираат идејата за божествен ред.

Просторот добива симболичка вредност – станува огледало на универзумот, создаден според човечката мерка.

Микеланџело (архитект), Купола на базиликата Свети Петар, Ватикан, 16 век

Ликовни карактеристики на високата ренесанса

- Прецизна анатомија и реализам
- Балансирани композиции со внатрешна логика
- Суптилно моделирање со светло и сенка
- Хармонија меѓу човекот и просторот
- Духовна и интелектуална длабочина

Знаеш ли дека...

Микеланџело работел на таванот на Сикстинската капела сам, во тешки услови, четири години. Леонардо оставил илјадници страници со цртежи, идеи и набљудувања, многу пред своето време. „Мона Лиза" била во сопственост на Наполеон пред да заврши во Лувр.

АКТИВНОСТ

Анализирај ја Атинска школа од Рафаело. Воочете ја архитектурата, распоредот на ликовите и начинот на прикажување на дијалогот.

Прашања

1. Кои се трите најважни уметници од високата ренесанса?
2. Што претставува „Мона Лиза" и зошто е толку значајна?
3. Какви симболики содржи скулптурата „Давид"?
4. Кои се главните карактеристики на архитектурата од високата ренесанса?
5. Зошто е Сикстинската капела важна за уметноста?

МАНИРИЗАМ

Уметноста на изобличената убавина

По хармонијата и совршената рамнотежа на ренесансата, уметноста во Европа влегува во нов период познат како **маниризам**. Овој стил се развива во Италија во првата половина на 16 век, но наскоро се проширува и низ другите делови на континентот. Наместо да се придржуваат до природноста и пропорциите кои доминирале во високата ренесанса, манеристите создаваат уметност која е свесно **извртена, издолжена, преполна со вештачки пози, невообичаена перспектива и драматични композиции.**

КЛУЧНИ ПОИМИ:

минаризам,
серпентината,
алегорија, Џамболоња,
Џулио Романо,

Историски контекст

Маниризмот се појавува во време на **големи социјални, политички и религиски турбуленции**, како што се распадот на идеалите на ренесансата, реформацијата и контрареакциите на Католичката црква. Уметниците се чувствуваат обесхрабрени и несигурни во поглед на старите вредности. Наместо да ја прикажуваат реалноста, тие почнуваат да ја искажуваат **сопствената внатрешна состојба, понекогаш и анксиозноста** преку фигури што изгледаат како да не припаѓаат на земјата.

Ликовни карактеристики

Манеристичката уметност е лесно препознатлива по:

- **Издолжени пропорции** – фигури со предолги екстремитети, вратови и торза.
- **Спирални пози и движења** – телата се поставени во т.н. серпентината (serpentinata) положба, која изгледа како извиткана спирала.
- **Интензивни бои и необични светлосни ефекти** – за создавање емоционално влијание.
- **Комплицирана композиција** – често без централна перспектива или јасна фокусна точка.
- **Декоративност и префинетост** – акцент на естетската комплексност наместо природноста.

Значајни уметници и дела

Еден од најпознатите уметници на маниризмот е **Јакопо да Понтормо**, кој со својата слика „Спуштање од крстот" создава динамична сцена со фигури кои изгледаат безвремено и левитирачки.

Јакопо да Понтормо, „Спуштање од крстот", Санта Феличита, Фиренца, 16 век

Аньоло Бронзино, пак, е мајстор на портретот и алегоријата. Неговото дело „Алегорија на љубовта и времето" е преполно со симболи, еротика и нејасни наративи, што се карактеристично за манирстичкиот дух.

Аньоло Бронзино, „Портрет на Елеонора од Толедо со синот", Уфици галерија, Фиренца, 16 век

Аньоло Бронзино, „Алегорија на љубовта и времето", Национална галерија, Лондон, 16 век

Во Шпанија, **Ел Греко** (Доменикос Теотокопулос) создава дела кои се сметаат за врв на духовен маниризам. Во неговите слики, како „Погребот на грофот Оргаз", фигурите се издолжени, лицата зрачат со внатрешна светлина, а композициите се исполнети со драматичен контраст помеѓу земниот и небесниот свет.

Ел Греко, „Погребот на грофот Оргаз", Црква Санто Томе, Толедо, 16 век

Ел Греко, „Свети Мартин и питачот", Национална галерија на уметност, Вашингтон, 16 век

Маниризам во архитектурата

Архитектите на маниризмот ја напуштаат јасната логика на класичната архитектура. Наместо хармонија, тие користат **ирониja, игра** и **непредвидливост**. На пример, **Палацо дел Те** во Мантова, дело на Џулио Романо, содржи архитектонски шеги – како лажни столбови или прозорци што се поигруваат со перцепцијата.

Џулио Романо, „Палацо дел Те", Мантова, Италија, 16 век (дела од внатре)

Џулио Романо, „Палацо дел Те", Мантова, Италија, 16 век (надвор)

Знаеш ли дека...

Многу манеристички уметници, како Пармиџанино, намерно ги издолжувале формите и нарушувале природната перспектива за да создадат елеганција, мистичност и внатрешна тензија, наместо реализам. Неговата слика „Долговратата Мадона" е позната по издолжената фигура на Богородица и неприродните пропорции, што тогаш биле сфатени како знак на виша убавина и духовност.

Маниризам во скулптурата

Скулпторите исто така го применуваат издолжувањето и извиткувањето на формите. Во скулптурите на **Џамболоња**, како „Грабнување на сабинките", телата се вртат и се влеваат едно во друго на начин кој никогаш не би бил возможен во природата, но е визуелно моќен.

Знаеш ли дека...

- Зборот „маниризам" доаѓа од италијанскиот збор maniera, што значи „начин" или „стил". Првично, терминот бил користен за да го опише рафинираниот, вештачки стил на сликање што бил „по начинот на" големите мајстори како Рафаело и Микеланџело, но без нивната оригиналност.
- Ел Греко, иако роден на Крит, го развил својот стил во Шпанија, каде се смета за предвесник на барокот.

Џамболоња, „Грабнување на сабинките", Лоџа деи Ланци, Фиренца, 16 век

Прашања

1. Кои се главните разлики помеѓу маниризмот и високата ренесанса?
2. Како уметниците на маниризмот ја користеле композицијата и пропорциите за да создадат впечаток на вештачка убавина?
3. Што мислите, зошто фигурата во маниризмот често изгледа неприродно или изразено драматично?
4. Кои се главните карактеристики на архитектурата од високата ренесанса?
5. Кои уметници се поврзуваат со маниризмот во Италија, а кои надвор од неа?

АКТИВНОСТ

Разгледајте ги делата на Бронзино и Ел Греко. Обидете се да направите скица на фигура со издолжени пропорции и драматична поза. Размислете зошто маниристите би сакале да ја претстават стварноста на таков начин.

БАРОК

Уметност што зборува со светлина, движење и емоција

По експресивниот и вештачки стил на маниризмот, во уметноста се јавува нов правец кој ја враќа реалистичната претстава, но со нагласена **драматичност, движење и емоционална** сила. Овој стил, познат како **барок**, се развива во 17 век во Италија, а се проширува низ цела Европа и делови од Латинска Америка. Барокот не го избегнува реализамот – напротив, тој го користи, но со цел да **влијае врз чувствата на гледачот** и да го вовлече во дејствието на делото.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

барок, киароскуро, тенебризам, Бернини, Караваџо, Рембрант, Веласкез

Историски и општествен контекст

Барокната уметност се развива под силно влијание на **контрареформацијата** – обидот на Католичката црква да ја врати доминацијата по протестантската реформација. Црквата станува главен покровител на уметноста и нарачува дела кои треба **визуелно да ја пренесат верата, да инспирираат и да поучуваат**. Папите, кардиналите и владетелите градат нови храмови, базилики и резиденции, каде уметноста станува **моќно средство за убедување**.

Во исто време, **апсолутизмот** се шири низ Европа. Кралот Луј XIV од Франција го користи барокот за да ја прикаже својата моќ. Уметноста станува средство на државна пропаганда, сликајќи портрети на кралеви, воени победи и митолошки алегории

Знаеш ли дека...

- Многу барокни слики користат драматично светло и сенка (киароскуро) за да создадат силна емоција и религиозна возбуда. Овој ефект ја засилува драматичноста и го води вниманието на гледачот кон главната сцена.
- Скулпторот Џан Лоренцо Бернини создавал дела што изгледаат како да се во движење. Во „Екстазата на света Тереза" тој комбинира експресија, светлина и театарски распоред за да постигне духовна сила.

Ликовни карактеристики

Барокната уметност се разликува по неколку клучни стилски обележја:

- **Нагласена емоција и движење** – сè изгледа како да е фатено во миг на дејство.
- **Киароскуро (chiaroscuro)** – техника со силен контраст меѓу светлина и сенка.
- **Тенебризам (tenebrism)** – екстремен мрак што ја обвива сцената, додека силна светлина паѓа на главните фигури.
- **Илузионизам** – особено во фрескосликарството, со лажни архитектонски елементи и небесни сцени кои „продираат" во таванот.
- **Театралност и раскош** – композициската структура изгледа како сцена од театар, а боите се богати и заситени.
- **Повеќефигурални композиции** – дела полни со движење, тела, симболика, комплексност и богата нарација.

Барок во архитектурата

Архитектурата во барокот ја напушта строгата симетрија на ренесансата и влегува во **динамична игра на облици, светлина и простор.** Црквите имаат **елиптични куполи, драматични фасади и богат ентериер** со скулптури, фрески и позлата.

Никола Салви, Фонтаната ди Треви, Рим, завршена 1762 година

Џан Лоренцо Бернини ја проектира **колонадата на плоштадот Свети Петар** во Ватикан, создавајќи архитектонски простор што ги „прегрнува" верниците. Тоа не е само технички подвиг, туку и симболичка порака.

Франческо Боромини, со својата **црква Сан Карло але Куатро Фонтане**, ја покажува иновативноста на барокната архитектура – фасадата вибрира, ѕидовите се криви, просторот има течение, а целото здание изгледа како живо суштество.

Сан Карло але Куатро Фонтане, Франческо Боромини, Рим, 17 век

АКТИВНОСТ

Нацртај композиција во која ќе употребиш нагласен контраст помеѓу светло и темно за да постигнеш барокен ефект. Размисли каде да го насочиш вниманието на гледачот.

Во Франција, **Версајскиот дворец** станува врв на дворскиот барок. Со своите грандиозни сали, огромни градини и симетричен распоред, го слави апсолутизмот на кралот-сонце.

1. Дворец Версај, Луј Лево и Жил Ардуен-Мансар, Версај, Франција, 17–18 век

2. Дворец Версај, Луј Лево и Жил Ардуен-Мансар, Версај, Франција, 17–18 век

Барокната архитектура не се изразува само преку градбите, туку и преку урбаното уредување на просторот. Особено значајна улога играат **фонтаните**, кои честопати се поставувале во центарот на плоштади или градини. Тие не се само функционални, туку и декоративни и симболични елементи. Најпознати примери се **Фонтаната ди Треви** во Рим и **Фонтаната на Четирите** реки на Бернини на плоштадот Навона. Со својата драматична скулптура, динамичното движење на водата и интегрираноста во просторот, фонтаните стануваат дел од целокупното театрално искуство на барокната архитектура.

Во Централна Европа и Латинска Америка, барокната архитектура се развива во форма на **сакрален барок**, често со локални влијанија и богат декор.

АКТИВНОСТ

Замисли дека влегуваш во барокна црква или дворец. Опиши со неколку реченици какво чувство ќе доживееш - дали просторот изгледа величествено, динамично, драматично?

Џан Лоренцо Бернини, Фонтана на четирите реки, плоштад Навона, Рим, 1651

Барок во скулптурата

Скулптурата станува повеќе од украс – таа станува **дел од просторот**, со фигури кои изгледаат како да излегуваат од ѕидот или се движат меѓу луѓето.

Бернини, како најголем барокен скулптор, создава дела кои се полни со **движење, текстура и театар**. Во **„Екстазата на Света Тереза“**, гледачот станува сведок на мистичното искуство на светците, прикажано со извонредна сензуалност и небесна светлина која паѓа преку скриен прозорец.

Знаеш ли дека...

Барокната уметност често се користела како средство за верска и политичка пропаганда, особено од страна на Католичката црква и апсолутистичките владетели.

„Аполон и Дафне“, Џан Лоренцо Бернини, Галерија Боргезе, Рим, 17 век

„Екстазата на Света Тереза“, Џан Лоренцо Бернини, црквата Санта Марија дела Виторија, Рим, 17 век

Неговата скулптура **„Аполон и Дафне“** го претставува моментот на трансформација, кога Дафне се претвора во ловорово дрво. Лисјата, телото и изразот се изработени со толкава прецизност, што делото изгледа живо.

АКТИВНОСТ

Истражи барокна скулптура и нацртај фигура во движење, со нагласена експресија и драперија на облеката.

Барок во сликарството

Сликарството во барокот е најразновидното поле, со различни пристапи во Италија, Шпанија, Холандија и Франција.

Караваџо (Италија) ги користи **реалните модели од улицата**, поставени во **темни простори каде светлината драматично паѓа врз телата**. Делото **„Повикот на Свети Матеј"** ја покажува моменталноста на божественото повик, со обични луѓе во модерна облека.

АКТИВНОСТ

Избери барокна слика (на пр. дело од Караваџо или Рубенс) и опиши како композицијата, светлината и движењето создаваат силна емоција и визуелна драматичност

Во Шпанија, **Диего Веласкез** создава **длабоко интелектуални и композициски сложени** слики. Во **„Las Meninas"** („Благороднички"), гледачот станува дел од настанот – приказната не е јасна, улогите се измешани, просторот се протега преку огледала, слики во слика и перспективи.

Рембрант ван Рајн (Холандија) внесува психолошка длабочина во портретот. Неговата **„Ноќна стража"** не е статичен портрет на група, туку жив наратив со движење, светлина и скриени значења. Во своите автопортрети, Рембрант го прикажува сопственото стареење, тага, мудрост и достоинство.

„Повикот на Свети Матеј", Караваџо, Црква Сан Луиџи деи Франчези, Рим, 17 век

„Las Meninas" („Благороднички"), Диего Веласкез, Прадо музеј, Мадрид, 17 век

„Ноќна стража", Рембрант ван Рајн, Државниот музеј (Rijksmuseum), Амстердам, 17 век

Во северниот барок, уметници како **Јоханес Вермер** создаваат **тишина, интимност и реалност** – девојка со бисерна обетка, соба со светлина од прозорец, момент што изгледа безвременски.

Во Фландрија, **Питер Пол Рубенс** ги спојува класичната убавина со **бурна експресија**. Неговите големи композиции се исполнети со богови, херои, драматични движења и раскошни тела.

„Девојка со бисерна обетка", Јоханес Вермер, Маурицхаус, Хаг, 17 век

„Грабнување на ќерките на Леукип", Питер Пол Рубенс, Алте Пинакотек, Минхен, 17 век

Знаеш ли дека...

- Во некои цркви на Латинска Америка барокот се спојува со локални елементи – ангели со пердувести капи, сцени со животни од Амазон и детали од домородната култура.
- Рембрант создава над 80 автопортрети – повеќе од кој било друг сликар во историјата

Прашања

1. Зошто барокната уметност има толку силен визуелен и емоционален ефект?
2. Како светлината е користена за да се постигне духовна порака?
3. Кои се главните разлики помеѓу италијанскиот и северниот барок?
4. Каква улога има архитектурата во пренесувањето на барокната идеологија?
5. Зошто „Las Meninas" се смета за едно од најзначајните дела на уметноста?

АКТИВНОСТ

Избери едно дело од барокниот период и обиди се да направиш анализа на светлината: од каде доаѓа, што осветлува, што остава во сенка?

РОКОКО

Разиграна елеганција и раскошна интимност

По величественоста и драматичноста на барокот, во уметноста на 18 век се појавува стилот рококо – елегантен, разигран и декоративен. Наспроти сериозноста и религиозната длабочина на барокот, рококото претпочита леснотија, задоволства, интимни сцени и украсност. Овој стил се развива во Франција и се шири низ цела Европа, особено во благородничките кругови, одразувајќи го вкусот на новата класа која го негува уживањето во животот, културата на дворците и привилегиите на високиот социјален ранг.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

рококо, галантна сцена, Фрагонар, порцелан, орнамент

Историски контекст и потекло

Терминот „рококо" доаѓа од францускиот збор rocaille, што означува шкољки, камчиња и декоративни орнаменти користени во ентериерот и градините. Стилот настанува околу 1715 година, веднаш по смртта на кралот Луј XIV, кога дворскиот живот се сели од Версај во Париз. Со тоа почнува еден нов период на повеќе приватна и интимна култура, далеку од гламурот на апсолутната монархија.

Рококо не е само уметнички стил, туку целосна културна атмосфера која опфаќа облека, музика, ентериер и начинот на живеење. Тоа е време на салони, галантни забави, митолошки алузии, и култ кон убавината и сензуалноста.

Ликовни карактеристики на рококото

Рококото се одликува со светли пастелни бои, меко моделирање, асиметрични композиции и декоративна раскош. На место на големите религиозни или историски наративи се јавуваат лесни, интимни сцени – флертување во градини, митолошки љубовни приказни, портрети и идилични пејзажи.

Линијата е витка и разиграна, формите се меки и органски. Наместо драматичен контраст, сликарите користат светли сенки и транзиции кои создаваат пријатна, топла атмосфера. Уметноста станува повеќе украс отколку медиум за драматично изразување.

Знаеш ли дека...

- Рококо стилот се појавува како реакција на сериозниот и тежок барок. Наместо драма, нуди леснотија, светли бои, разиграни форми и интимни сцени од секојдневието на благородништвото.
- Делата на Жан-Оноре Фрагонар, како „Лулашката", ја прикажуваат аристократијата во моменти на забава и љубов. Во композицијата се користат светли тонови, меко осветлување и игриви детали.

Сликарство

Во сликарството, рококото достигнува свој зенит со уметници како **Антоан Ватo, Франсоа Буше** и **Жан-Оноре Фрагонар**.

Антоан Ватo ги развива т.н. „галантни сцени" – фантазирани прикази на благородници во идилични пејзажи, инспирирани од театарот и комедијата. Неговото дело „Симнување на островот Китера" претставува симбол на рококото – заматени граници помеѓу реалноста и фантазијата, љубовта и играта.

Франсоа Буше, сликар на Маркизата де Помпадур (љубовница на Луј XV), создава сензуални, еротизирани дела со митолошки и пасторални теми, богати со текстури и орнаменти.

Жан-Оноре Фрагонар, можеби најкарактеристичниот рококо-сликар, со делото „Лулашката" создава симбол на разиграност, задоволство и заводливост. Неговите композиции се полни со живот, движење и внатрешна светлина.

Антоан Ватo, „Пат кон Китера", Лувр, 18 век

Франсоа Буше, „Одмор на Дијана", Лувр, 18 век

Жан-Оноре Фрагонар, „Лулашката", Колекција Волас, 18 век

АКТИВНОСТ

Создади цртеж или колаж користејќи светли бои, заоблени форми и елементи на раскошна природа за да прикажеш лесна, весела атмосфера во духот на рококото.

Скулптура

Скулптурата во рококото е помалку застапена, но сепак постојат извонредни примери на декоративни и малогабаритни фигури, често изработени во порцелан или мермер. Се претпочитаат нежни, елегантни движења, претстави на љубовни двојки, ангели и митолошки суштества. Скулптурата служи како дел од ентериерниот декор или како украс за мебел и градини.

АКТИВНОСТ

Спореди едно барокно и едно рококо уметничко дело. Опиши како се разликуваат темата, боите, движењето и расположението што го пренесуваат.

Архитектура и ентериер

Архитектурата на рококото не тежнее кон монументалност, туку кон елеганција, интимност и богат внатрешен украс. Ентериерите се префинети, со раскошни тавани и ѕидови украсени со позлата, гипсени орнаменти, огледала и светлосни ефекти.

Декоративен таван во рококо-стил, Австрија или Германија, 18 век

Вирцбуршка резиденција, внатрешност на скалиштето, 18 век

Познати примери на рококо-ентериери можеме да најдеме во **Вирцбуршката резиденција** во Германија и во **Хотел де Субиз** во Париз. Во овие простори, секој елемент – од таванот до мебелот – изгледа како дел од едно уметничко дело.

Салон во Хотел де Субиз, Париз, околу 1735 година

Применета уметност: мебел, порцелан и украси

Рококото донесува и револуција во дизајнот на мебел. Парчињата се изработуваат со закривени форми, богато украсени со резба и позлата. Интимниот карактер на рококо-ентериерите бара мебел кој ќе биде удобен, но и визуелно раскошен – столчиња, масички, комоди и огледала стануваат вистински ремек-дела на занаетчиството.

Порцеланот во рококо-периодот особено се истакнува – пред сè благодарение на производството во **Мајсен** (Германија) и **Севр** (Франција). Фигурините, садовите и украсните предмети прикажуваат љубовни сцени, митолошки суштества и живописни цветни мотиви.

Порцелански чајник од Севр, Франција, 18 век

Мебел во рококо-стил, Франција, 18 век

Порцелански фигурини од Мајсен, Германија, 18 век

АКТИВНОСТ

Замислете дека уредувате соба во стилот на рококо. Опишете какви бои, форми, предмети и украси би избрале. Направете скица или колаж користејќи слики од мебел, завеси, светилки и уметнички дела во духот на рококото.

Прашања

1. Кои се главните разлики меѓу барок и рококо-стилот?
2. Што претставува терминот „галантна сцена“?
3. Кои се трите најпознати уметници поврзани со рококо-сликарството?
4. Каква е улогата на декоративната уметност во рококо-ентериерите?
5. Зошто рококото се смета за интимен и сензуален стил?

НЕОКЛАСИЦИЗАМ

Враќање кон идеалите на антиката

Неокласицизмот претставува уметничко движење кое се развива во втората половина на 18 век како реакција на раскошот и леснотијата на рококото. Тоа е враќање кон вредностите на античката грчка и римска уметност – строгост, ред, јасност и морална возвишеност. Во време на политички и интелектуални турбуленции, особено под влијание на просветителството и Француската револуција, уметноста станува медиум за изразување идеали како чест, херојство и разум..

КЛУЧНИ ПОИМИ:

портик, неокласицизам, Жак-Луј Давид, Антонио Канова, Пантеон (Париз), класична симетрија

Историски контекст

Неокласицизмот се развива во втората половина на 18 век, под влијание на археолошките откритија на Помпеја и Херкуланум. Новооткриените остатоци од античкиот свет предизвикуваат општ културен ентузијазам и поттикнуваат стремеж кон естетика заснована на рационалност, хармонија и симетрија. Враќањето кон антиката се јавува како идеолошки став – израз на верба во разумот, дисциплината и моралот.

Во политички контекст, ова движење го поддржува растечкиот дух на Републиката, особено во Франција и Америка. Француската револуција и Наполеоновата ера се моменти кога неокласицизмот станува службена уметност, симболизирајќи патриотизам, пожртвуваност и граѓански доблести.

Знаеш ли дека...

Неокласицизмот се појавува во 18 век како реакција на разиграниот рококо стил. Се враќа кон античките идеали за ред, јасност, морал и симетрија, особено во архитектурата и сликарството.

Ликовни карактеристики

Неокласицизмот се карактеризира со јасни контури, студена палета на бои, урамнотежени композиции и фокус на анатомски совршени човечки фигури. Наместо декоративност и емоција, се негуваат дисциплина и рационалност. Просторот е чист, често празен, а композицијата се гради врз геометриски и симетрични основи.

Темите се земени од историјата, митологијата и моралните вредности, со посебен акцент на херојски подвизи, доблести и саможртва. Фигурите се често прикажани во момент на драматичен избор или морална дилема. Фигурите се внимателно моделирани, со нагласена анатомија и скулптурална цврстина. Светлосните контрасти се умерени, а сцените често потсетуваат на антички релјефи или фризови, со достоинствена статичност.

АКТИВНОСТ

Нацртај сцена инспирирана од античка митологија или историја. Внимавај композицијата да биде симетрична, со јасни линии и нагласена телесна дисциплина.

Сликарство

Најзначаен претставник на неокласичното сликарство е **Жак-Луј Давид**, чие дело е во служба на револуционерните и Наполеоновите идеали. Во неговите дела секој гест, секој елемент е симбол на доблест и рационалност.

Неговата слика „Заклетвата на Хорациите" прикажува тројца браќа кои даваат заклетва пред својот татко дека ќе ја бранат татковината – симбол на саможртва и патриотизам.

Во делото „Смртта на Сократ", Давид го прикажува големиот филозоф како спокојно ја прифаќа смртната казна, опкружен со учениците – олицетворение на разумот и доблеста.

Жак-Луј Давид, „Заклетвата на Хорациите", Лувр, 1784

Жак-Луј Давид, „Смртта на Сократ", Метрополитен музеј, 1787

Уште еден значаен уметник е **Жан-Огист Доминик Енгр**, кој, иако понекогаш се смета и за преодна фигура кон романтизмот, создава совршено технички изведени портрети и историски сцени, со нагласен цртеж и строгост.

Знаеш ли дека...

Жак-Луј Давид ги користел античките римски теми за да пренесе пораки за доблест, патриотизам и херојство. Неговите дела имаат јасна композиција и фигури што изгледаат како скулптури.

Скулптура

Во неокласичната скулптура се чувствува јасно влијание од грчко-римските оригинали. Формите се идеализирани, телото е моделирано со прецизна анатомија, а движењето е воздржано.

Најпознат неокласичен вајар е **Антонио Канова**, Италијанец чии дела зрачат со мир, рамнотежа и совршени мазни површини. Неговата скулптура *„Психа оживеана од бакнежот на Амор"* е еден од најпоетичните примери на неокласичната љубовна тематика – идеализација на телото и чувството.

Антонио Канова, „Психа оживеана од бакнежот на Амор", Лувр, 1793 г.

Антонио Канова, „Наполеон како бог Марс", 1806 г.

Делата на Канова ги одразуваат принципите на класичната убавина и спокој – без драматичност, но исполнети со духовност.

Знаеш ли дека...

Неокласицизмот настанал како реакција против барокот и рококо-стилот враќајќи се на вредностите на античкиот свет?

АКТИВНОСТ

Анализирај неокласично дело (на пр. „Заклетвата на Хорациите") и објасни како уметникот преку формата, боите и држењето на телата пренесува вредности од тоа време.

Неокласицистичка архитектура

Во архитектурата, неокласицизмот се изразува преку стремежот кон едноставност, строгост и величественост, инспирирани од формите и принципите на античката грчка и римска архитектура. Тоа е реакција против декоративната раскош на барокот и рококото, и се стреми кон рационална убавина, симетрија и функционалност.

Објектите често имаат централно поставен влез со трем, поддржан од **дорски, јонски или коринтски столбови**, а фасадите се **распоредени геометриски и урамнотежено**, без вишок украсување. Масивноста, јасната структура и монументалниот изглед внесуваат чувство на стабилност и сериозност.

Капитолска зграда, Вашингтон, почеток на изградба - 1793 г.

1.Национална галерија, Лондон, фасада од 1838

Пантеон, Париз, изградба започната во 1758, завршена во 1790 г.

2.Национална галерија, Лондон, фасада од 1838

Бранденбуршка порта, Берлин, завршена во 1791 г.

Карактеристични елементи:

- **Фронтони** со скромни или симболични релјефи
- **Куполи** што доминираат врз централниот простор
- **Мазни ѕидови** со минимална декорација
- **Симетричен план** со нагласена осовинска композиција
- **Високи подруми** и платформи кои создаваат чувство на возвишеност

Неокласицизмот бил доминантен стил за јавни објекти: **музеи, библиотеки, судови, универзитети, владини згради,** но исто така и за монументални споменици и мавзолеи. Архитектите често се повикувале на римскиот Пантеон или грчкиот Партенон како извор на инспирација.

Познати примери:

- **Пантеон во Париз** – инспириран од римската архитектура, со масивна купола и строго симетрична фасада
- **Капитолската зграда** во Вашингтон – синоним за американската демократска архитектура
- **Музејот Албрехтсбург** во Берлин, Националната галерија во Лондон, Триумфалната порта во Париз

Неокласицистичката архитектура често се поврзува со вредности како **ред, граѓанска доблест и стабилност,** што ја правеле омилен избор за репрезентативни институции и државни објекти.

Неокласичен ентериер со симетричен распоред и класични столбови

Знаеш ли дека...

Жак-Луј Давид не само што ги сликал најголемите политички моменти на своето време, туку бил и официјален сликар на Наполеон. Тој го насликал познатото дело „Крунисување на Наполеон“, каде императорот самиот се крунисува – силна политичка порака и симбол на моќта.

Прашања

1. Кои се најважните разлики помеѓу рококо и неокласицизам?
2. Што симболизира делото „Заклетвата на Хорациите“?
3. Кои се карактеристиките на неокласичната скулптура?
4. Како се изразува неокласицизмот во архитектурата?
5. Зошто неокласицизмот се поврзува со моралот и разумот?

АКТИВНОСТ

Истражете зграда во вашиот град или држава која содржи неокласични елементи (столбови, симетрија, фронтон и сл.). Направете цртеж или фотографија, и напишете кратка анализа: кои елементи потсетуваат на античката архитектура?

РОМАНТИЗАМ

Уметноста на чувството, слободата и природата

Романтизмот е уметничко и културно движење кое се јавува на крајот од 18 и почетокот на 19 век, како реакција на рационализмот и строгите правила на неокласицизмот. Наместо разум и ред, романтизмот ги велича чувството, интуицијата, слободата и индивидуалното доживување. Ова е уметност што се бунтува, истражува, фантазира и се насочува кон природата, историјата и внатрешниот свет на човекот.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

романтизам, Делакроа, Фридрих, неоготика, национален романтизам

Историски и културен контекст

Романтизмот се развива во време на политички и општествени превирања: Француската револуција, Наполеоновите војни, индустриската револуција и растечкиот национализам. Ова се децении кога светот брзо се менува, а луѓето чувствуваат несигурност, немир и потреба за бегство во нешто подлабоко, посилно и поприродно.

Во оваа атмосфера, уметниците ги отфрлаат нормите и академските правила, бараат инспирација во фантазијата, соништата, минатото, егзотиката, но и во величествената и дива природа. Романтизмот се јавува и како копнеж по слободата – национална, лична, духовна.

Знаеш ли дека...

Романтизмот се фокусира на чувствата и индивидуалното доживување. Наместо разум и ред, се истражуваат теми како природа, слобода, бунт, тага, но и возвишеното и мистичното.

Ликовни карактеристики

Уметноста во романтизмот е емоционална, драматична и често контрастна. Не постои единствен стил, туку многу индивидуални изрази. Можеме да забележиме:

- нагласена експресивност во боите и формите
- динамични композиции
- силни светлосни контрасти
- сцени полни со напнатост, меланхолија или херојство
- опседнатост со природата, историјата, егзотиката или носталгијата

Уметникот не е повеќе занаетчија, туку чувствителен поет што преку сликата ги изразува сопствените внатрешни превирања.

АКТИВНОСТ

Нацртај пејзаж што предизвикува силна емоција – тага, страв, слобода или самотија. Користи светлина, линии и простор за да ја засилиш атмосферата.

Сликарство

Во сликарството, романтизмот добива различни облици во различни земји.

Во Франција, најзначаен претставник е **Ежен Делакроа**, кој создава слики полни со боја, движење и страст. Неговото дело „Слободата го води народот" или „Слободата на барикадите" (1830) е симбол на бунтот и националната слобода – алегорија каде слободата е прикажана како жена со знаме што го предводи народот во борба.

Друг важен уметник е **Теодор Жерико**, кој во делото „Плотот на Медуза" (1818–1819) прикажува сцена од вистинска трагедија: преживеани на напуштен брод, очајни и изгладнети. Композицијата е драматична, динамична и исполнета со човечка болка.

Во Германија, романтизмот е поетичен и духовен. Каспар **Давид Фридрих** создава пејзажи со фигури свртени кон бескрајот – луѓето се мали пред величието на природата. Делото „Талкач над морето од магла" е емблематично: самотија, интроспекција, вечност.

Во Англија, Вилијам Тарнер создава пејзажи што граничат со апстракција. Во делото „Борбениот Темереар" тој користи светлина и боја за да изрази носталгија и промена.

Ежен Делакроа, „Слободата го води народот" или „Слободата на барикадите", Лувр, 1830 г.

Теодор Жерико, „Сплавот Медуза", Лувр, 1819 г.

Романтичен пејзаж со бурно небо, инспириран од Фридрих

Вилијам Тарнер, „Борбениот Темереар", 1839 г.

Скулптура

Во скулптурата, романтизмот се одразува преку експресивноста, драматичните движења и темите што се фокусираат на човечката емоција. Фигурите се често прикажани во состојба на страдање, херојство или екстаза. Францускиот вајар **Франсоа Рид** создава дела што ги прикажуваат хероите на француската револуција со силен израз на патос.

Франсоа Рид, „Марселеза" на Триумфалната порта во Париз, 19 век

Лоренцо Бартолини, „Вистината откриена од Времето", околу 1830 г.

Лоренцо Бартолини, италијански вајар, создава фигури што се меки по форма, но исполнети со длабока психолошка содржина. Неговото дело „Вистината откриена од времето" е симболичен пример за идејниот и поетски карактер на романтичната скулптура.

Во некои случаи, вајарите се инспирирани од литература – ликови од поеми, трагедии или митови се оживуваат во мермер или бронза со драматична експресија.

АКТИВНОСТ

Избери романтичарска слика и напиши кратко размислување: што чувствуваш додека ја гледаш и како уметникот постигнува такво влијание преку визуелни елементи?

Архитектура

Романтизмот во архитектурата најчесто се изразува преку **неоготика**, како обновување на средновековниот стил, и преку интерес за **егзотични и историски стилови**. Ова се времиња на создавање замоци, споменици и објекти инспирирани од минатото – но со романтична фантазија.

Неоготиката се одликува со остри сводови, витражи, кули и вертикални линии. Иако инспирирана од готиката, таа не е повторување туку интерпретација, прилагодена на модерните барања и романтичниот дух.

Познати примери:

- **Замокот Неушванштајн во Баварија** – бајковита визија на кралот Лудвиг II
- **Зградата на британскиот парламент во Лондон** – обновена неоготика од 19 век
- **Мостови, цркви** и **манастири** изградени со романтична инспирација од националната историја

Замокот Неушванштајн, Баварија, изграден од 1869 г.

Националистички романтизам – споменик во Нидервалд, Германија, 19 век

Знаеш ли дека...

Каспар Давид Фридрих често прикажувал мали човечки фигури во огромни пејзажи. Така ја нагласувал величината на природата и мистеријата на постоењето, што се главни идеи во романтизмот.

Британскиот парламент, Лондон, обновен во неоготски стил, 19 век

Национален романтизам

Во некои земји, романтизмот се поврзува со националната историја и култура. Уметниците го истражуваат народниот фолклор, средновековното минато и хероите на татковината. Во **Скандинавија, Источна Европа** и **Балканот** се јавуваат дела што ја слават националната историја преку слики, архитектура и литература.

Овој вид романтизам има патриотска, понекогаш и политичка компонента – уметноста станува израз на колективен идентитет, а не само на индивидуална емоција.

Знаеш ли дека...

Замокот Нојшванштајн, изграден во втората половина на 19 век, послужил како инспирација за замокот на Заспаната убавица во логото на Дизни. Иако изгледа средновековно, тој е продукт на фантазија на романтизмот, не на вистинска историја.

Ханс Гуде, „Свадбена поворка на Хардангерфиорд", 1848 г.

Прашања

1. Кои се клучните разлики меѓу неокласицизмот и романтизмот?
2. Што претставува жената во делото „Слободата го предводи народот"?
3. Како природата се прикажува во сликите на Каспар Давид Фридрих?
4. Што е неоготика и каде ја среќаваме?
5. Каква е улогата на националниот романтизам?

АКТИВНОСТ

Замислете сцена која изразува некоја силна емоција: слобода, страв, копнеж, тага или надеж. Направете скица или опис на таа сцена. Кои бои би користеле? Каков простор? Дали ќе има фигура или пејзаж?

РЕАЛИЗАМ

Уметноста што ја прикажува вистината

Во средината на 19 век, по долгите години на доминација на романтизмот и неговата склоност кон емоции, фантазија и херојски митови, се појавува нов правец кој го менува текот на уметноста – **реализмот**. Ова е првото големо движење што ја прави **секојдневната реалност** централна тема на уметничкиот израз. Реалистите не сакаат повеќе да сонуваат туку да гледаат, набљудуваат и точно да прикажат како живее обичниот човек.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

реализам, Курбе, Миле, Домје, фотографија

Историски и општествен контекст

Реализмот се појавува во Франција во 1840-тите години, во време на големи општествени и политички промени: индустриската револуција, развојот на капитализмот, урбанизацијата и зголемената класна нееднаквост. Француската револуција од 1848 година дополнително влијае врз уметниците, кои чувствуваат потреба да сведочат за вистината на своето време.

Паралелно, се развиваат и нови научни пристапи – позитивизмот и емпиризмот, кои исто така се темелат на директно набљудување и анализа. Во оваа средина, уметноста се свртува кон реалниот свет, кон она што е конкретно, видливо и социјално значајно.

Знаеш ли дека...

Реализмот се јавува како реакција на романтизмот и идеализирањето. Уметниците започнале да ги прикажуваат секојдневните луѓе и сцени од реалниот живот, без разубавување и митологија.

Главни карактеристики на реализам

Реализмот се стреми кон **објективно прикажување** на стварноста, без идеализација, без митологија и без драматизација. Наместо антички херои, религиозни сцени или фантазии, реалистите сликаат:

- Селани, работници, занаетчии, улични продавачи
- Обични сцени од секојдневниот живот
- Социјални неправди и општествени конфликти
- Реални простори и пејзажи, без декоративност

Во однос на техниката, се користат прецизни контури, умерени бои и јасна композиција. Вниманието не е насочено кон убавина, туку кон вистинитост. Реализмот, покрај тоа што се фокусира на видливата стварност, ја отвара и темата за социјалната критика. Уметниците честопати прикажуваат услови на животот на работничката класа и сиромашните, со намера да ја поттикнат јавната свест и да предизвикаат промени. Тие ги избегнуваат идеализираните претстави и се обидуваат да ги прикажат ликовите и ситуациите во нивната сурова и честопати непријатна вистина. Овој пристап ја трансформира улогата на уметноста од само естетско задоволство во средство за општествен дијалог и рефлексија.

АКТИВНОСТ

Насликај сцена од секојдневието: работници, пазар, улица или семејна атмосфера. Внимавај на реални пропорции, природни бои и обични, животни гестови.

Уметнички техники и пристап

Реалистите користат **детална набљудувачка скица** како основа на сликата. Наместо идеализирани пропорции или класични композиции, тие се служат со природни пози, асиметрични распореди и реално осветлување.

Гистав Курбе, на пример, често користи **дебели слоеви на боја (импасто)** за да го долови материјалниот свет – тежината на облеката, грубата површина на земјата или текстурата на кожа. Палетата на бои е најчесто пригушена: земјени тонови, сивкаво небо, валкани ѕидови – сè за да се задржи автентичноста.

Жан-Франсоа Миле, пак, работи со **мека светлина и хармонични линии** за да му даде топлина на селскиот живот. Дури и кога темата е тешка, како сиромаштијата на жетварките, тој користи суптилна поетика што го збогатува реализамот со хуманост.

Оноре Домје, како одличен цртач, често користи **брзи четки и спонтани движења**, со цел да ја долови живоста на градот, несмасноста на телата или монотонијата на секојдневниот живот.

Сликарство

Најголемиот и највлијателен претставник на реализмот е **Гистав Курбе**. Тој свесно се спротивставува на академската уметност и на романтизмот, барајќи уметност што ќе биде во служба на вистината. Во неговата слика *„Погреб во Орнан"* (1849), Курбе претставува селски погреб во својот роден град – без идеализација, без симболи, туку со слики од вистински луѓе, во вистински простор. Делото предизвикува шок на салонската публика бидејќи не прикажува ништо „возвишено" туку обична сцена во монументални димензии.

Знаеш ли дека...

Гистав Курбе, еден од најзначајните реалисти, изјавил: „Не можам да насликам ангел, затоа што никогаш не сум видел ангел." Тој инсистирал на прикажување само на она што е опипливо и реално.

АКТИВНОСТ

Избери реалистичка слика и опиши кои елементи ја прават автентична. Како композицијата, боите и темата се разликуваат од романтичарските дела?

Гистав Курбе, „Погреб во Орнан", 1849 г., Музеј Орсе, Париз

Во сликата „*Кршачите на камења*“ (1849) Курбе прикажува двајца селани како со тешка физичка работа кршат камења – метафора за трудот и бедата на долните класи. Курбе изјавил: „Не можам да сликам ангели, бидејќи никогаш не сум видел ниеден.“

Друг значаен уметник е **Жан-Франсоа Миле**, кој се фокусира на **животот на селаните**. Неговото дело „*Сејачот*“ (1850) прикажува еден човек во движење, во чин на сеење – симбол на природниот циклус и достоинството на трудот. Во „*Жетварките*“ (1857), Миле претставува три жени во поле, во момент на пауза, но силна слика за женската работна реалност.

Гистав Курбе, „Кршачите на камења“, 1849 г. (уништен во 1945 г.)

Жан-Франсоа Миле, „Сејачот“, Музеј Орсе, 1850, г.

Жан-Франсоа Миле, „Жетварките“, Лувр, 1857 г.,

Оноре Домје, пак, е познат по својата **социјална критика** и хумористични, често сатирични цртежи и слики. Тој слика судници, возови, пазаришта, луѓе кои спијат во јавен превоз. Во неговото дело „*Вагонот од трета класа*“ (1862) гледаме уморни патници во тесен простор – сведоштво за тешкиот живот на обичните луѓе.

Оноре Домје, „Вагонот од трета класа“, Национална галерија, Канада, околу 1862 г.

Скулптура

Иако реализмот најсилно се изразува во сликарството, постојат и значајни примери во скулптурата. **Жан-Батист Карпо** и **Жил Далу** создаваат фигури што го прикажуваат човечкото тело и емоција без идеализација. Телото не е совршено, туку реално – со брчки, напор и гравитација. Нивните дела честопати прикажуваат работници, жени, деца и сцени од секојдневието.

Реалистичната скулптура се одликува со движење, експресија и оп-иплива човечност. Таа го приближува уметничкото дело до набљудувачот преку препознатливост и емпатија.

АКТИВНОСТ

Набљудувај и нацртај сцена од својот секојдневен живот или околина, при што ќе се обидеш да прикажеш реалистични детали и вистинити емоции.

Архитектура и урбанизам

Иако архитектурата не е централна уметничка форма во реализмот, важно е да се спомене влијанието на индустриската револуција. Во 19 век почнува масовна изградба на **станбени објекти за работничката класа, фабрики, железнички станици** и **нови урбани зони**. Уметниците често ги сликаат токму тие простори – без ублажување, со внимание на валканоста, теснотијата и индустриската атмосфера.

Новиот урбан пејзаж – со железници, чад и метеж – станува еден од клучните мотиви на реалистичната уметност.

Реализам и фотографија

Појавата на **фотографијата во 1839** година имала големо влијание врз реализмот. Уметниците почнале да размислуваат како сликата може да биде прецизна, но истовремено и уметнички изразена. Некои сликари дури користеле фотографии како модел, а фотографиите од обични луѓе, градски улици и социјални настани го поддржуваат истиот дух на објективност и сведоштво.

Фотографи како **Надар** или **Каролин Вујар** ги документираат лицата и просторот на своето време со истата идеја како сликарите: да ја прикажат реалноста, без идеализација. Тоа отвора пат за документарната уметност и современиот визуелен новинарски јазик.

Надар, портрет на писател или уметник, рана фотографија од 19 век

Знаеш ли дека...

Реализмот се развил како реакција на романтизмот, со цел да прикаже вистински живот и општествени проблеми, наместо идеализирани и фантастични сцени?

Реакции и значење

Реализмот не бил веднаш прифатен. Делата на Курбе и другите често биле отфрлани од официјалните салони и предизвикувале згрозеност кај буржоаската публика. Сликите со селани и работници на огромни платна биле сметани за „неприлични". Но, со текот на времето, реализамот станал темел за развој на понатамошни движења – од **натурализам**, до **импресионизам**, па сè до социјалниот **реализам** во 20 век.

Уметникот, со тоа, не е веќе слуга на богатите или црквата, туку **набљудувач на своето време, гласник на вистината** и **совест на општеството.**

Знаеш ли дека...

Гистав Курбе, одбивајќи да го идеализира светот, го основал својот „независен павилјон" надвор од официјалниот салон во Париз и го нарекол „Павилјон на реализам". Тој бил меѓу првите уметници што отворено го одбиле системот на академската уметност и се залагале за слободно изразување.

Алексеи Саврасов, „Враќањето на врановите", 1871 г.

АКТИВНОСТ

Направете скица или кратка композиција во духот на реализмот: претставете сцена од секојдневието – на пример: пазар, улица, работно место, патници во автобус, селска нива или момент од семеен живот. Користете пригушени бои и нагласете ја вистинитоста на прикажаното.

Прашања

1. Што е целта на реалистичката уметност?
2. Кои теми ги обработува реализмот?
3. Кои се трите најважни уметници на реализмот и по што се познати?
4. Каква е разликата меѓу реализмот и романтизмот?
5. Како индустриската револуција влијаела врз реалистичките слики?
6. Каква улога одиграла фотографијата во поддршка на реализмот?

Уметноста во поствизантискиот период на територијата на Република Северна Македонија

Историски контекст и значење

Поствизантискиот период почнува по падот на Цариград во 1453 година и трае сè до крајот на деветнаесеттиот век, кога на територијата на Македонија почнуваат процесите на национално будење. Иако Византиското Царство политички престанало да постои, неговото уметничко и духовно наследство продолжило да живее. На територијата на денешна Република Северна Македонија оваа традиција се задржала преку црковната архитектура, иконописот, фрескосликарството, дрворезот и народното творештво, кое заземало сè повидливо место во секојдневието на луѓето.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

поствизантиска уметност, вез, народна носија, икона, зограф, фреска, иконостас, дрворез, арабеска

И покрај тешките општествени услови под османлиска власт, создавањето уметност не запрело. Напротив, уметноста прераснала во тивка форма на отпор, духовна стабилност и визуелно сведоштво за истрајноста на идентитетот. Во овој период создадени се некои од најзначајните иконостаси, фрески, носии и везови, кои претставуваат кулминација на македонската визуелна традиција од народната перспектива.

АКТИВНОСТ

Нацртај геометриски мотив инспириран од македонски народен вез. Внимавај на симетријата и повторувањето на обликот, користејќи традиционални бои како црвена, црна и бела.

Народна носија и вез – јазикот на симболите

Еден од најрепрезентативните и најбогати ликовни изрази на поствизантиската уметност е македонската народна носија. Таа претставува спој на практична намена и симболична порака. Секоја носија содржи во себе елементи на локален идентитет, ритуална функција и уметничка креација. Преку неа, жените – најчесто анонимни творци – ја одржувале и пренесувале колективната меморија на заедницата.

Знаеш ли дека...

По паѓањето на Византија, уметноста во Македонија продолжила да живее преку традицијата на фрескосликарството, иконописот, дрворезот и везот, особено во манастирите и селските цркви.

Смилевки во народна носија во 1913 г.

Во изработката на носијата особено место зазема везот. Везовите се поставени на градите, ракавите, појасите, па дури и на долната облека, не само како украс туку и како заштита од „зло око". Во нив доминираат симетрични, ритмички композиции со геометриски и растителни мотиви, најчесто со црвена, црна и златна боја. Симболите везени со рака често ја претставуваат плодноста (ромб), заштитата (крст), сонцето како извор на живот, или дрвото на животот како симбол на бескрајниот циклус.

Носиите од различни региони покажуваат извонредна разновидност. Галичката носија е препознатлива по металните украси, богатата декорација и симболиката на невестинските појаси. Мариовската носија се одликува со едноставност и моќна графичка јасност. Во Битолскиот Регион се среќаваат флорални мотиви со ориентирана композиција, додека во гевгелискиот крај доминираат стилски еволуирани орнаменти со ориентално влијание.

Везот се применува не само во облеката туку и на домашни предмети како чаршафи, перници и крпи. Тој го симболизира секојдневниот напор да се сочуваат убавината и културниот континуитет дури и во наједноставните нешта.

Вез од Тетовскиот Регион

АКТИВНОСТ

Истражи орнамент од македонски народен вез или икона, и направи своја цртеж/шема со слични елементи. Објасни што симболизира.

Иконописна уметност

Поствизантискиот иконопис ја продолжува традицијата на создавање ликови на светци според востановените канони, но истовремено се јавуваат стилски варијации кои одразуваат локални влијанија. Иконата останува духовен мост меѓу човекот и божественото, а нејзината изработка се пренесува од генерација на генерација во зографски семејства.

Во XIX век, централна фигура на македонскиот иконопис е Дичо Зограф, роден во селото Тресонче. Неговото дело опфаќа повеќе од 2 000 икони, распространети низ целиот Балкан. Иконите на Дичо се одликуваат со јасна композиција, благ израз на лицата, богата палета на бои и златна позадина која симболизира небесна светлина. Особено се значајни иконите од црквите во Лазарополе, Кичевско и Кривопаланечко, каде може да се препознае неговиот личен стил – прецизна линија, рационална симетрија и емоционална топлина.

Иконите не се создаваат само за црковна употреба. Во овој период се јавува традицијата на домашни иконостаси – мали молитвени агли во домовите, каде иконите се поставени на посебно место и се третирани како дел од семејната духовност.

Дичо Зограф, „Успение Богородично", 1866 г.

Фрескосликарството како сведоштво за духовноста

Фрескосликарството продолжува да се развива како важен елемент во внатрешниот простор на црквите и манастирите. Сликарите ги покриваат ѕидовите со сцени од Светото писмо, житие на светци и празнични икони. Иако условите за работа биле често ограничени, фреските и понатаму сведочат за техничка умешност и ликовна инвентивност.

Фреските од црквата „Св. Ѓорѓи“ во Курбиново, на пример, прикажуваат витки фигури со издолжени пропорции, облеани во сини и златни тонови. Во манастирот Трескавец кај Прилеп ѕидовите се исполнети со моќни наративни сцени, кои го водат верникот низ драмата на страдањето и спасението. Матка, Нерези и Манастир се други центри каде што фрескосликарството добива форма и сила што го надминува времето.

Знаеш ли дека...

Македонскиот вез и народната носија не се само украс, туку носат симболика, заштитни знаци и раскажуваат за припадност, семејство, љубов и верување.

Иконостас на црквата „Св.Ѓорѓи“, Курбиново, 1191 г.

Во иконографијата од овој период се среќаваат и сцени од народниот живот, вклучувајќи мотиви од земјоделството и сточарството, што претставува приближување на духовното до секојдневниот човек.

Архитектура

Црковна архитектура

Христијанската градба во овој период најчесто се изразува преку мали цркви и параклиси, кои често се изградени со скромни средства, но со силна симболика и духовност. Плановите се едноставни – најчесто еднобродни цркви со правоаголна основа и полуобличен свод. Градбите се изградени од камен, со дрвени или ќерамидни покриви, а фасадите се без богата декорација.

Во ентериерот, фреските продолжуваат да се создаваат во духот на византиската традиција, но со поедноставени форми и поретко сликање цели програми. Иконостасот станува поважен елемент во просторот, често изработен од резбан дрвен материјал со рафинирани декоративни елементи.

Пример за ваков тип архитектура е црквата „Св. Атанасиј" во село Лешок, или „Св. Спас" во Скопје, кои сведочат за продолжување на духовниот и архитектонскиот живот и по византискиот период.

Црква „Св.Спас", Скопје, 16 век

Исламска архитектура

Со османлиската власт, во градовите почнуваат да се појавуваат нови типови објекти: џамии, амами (јавни бањи), безистени (затворени пазари), кули, конаци и караван-сараи. Џамиите, како најчести градби, имаат куполни кровови и високи минарија. Се користат тули, камен и малтер, а украсите се сведени на керамика, калиграфија и геометриски форми.

Еден од најпознатите објекти е Мурат-султановата џамија во Скопје од 15 век, која има централен план и купола, со изразена симетрија и едноставна, но елегантна декорација. Амамите, како Даут-пашиниот амам или Чифте амам, денес користени како галерии, сведочат за високото ниво на изградба и вниманието кон јавното здравје и култура во тогашните османлиски центри.

Ентериер на Иса-беговата џамија, Скопје 1475 г.

Народна архитектура

Народната архитектура во Македонија се развива во селата и помалите градови, каде што куќата станува симбол на идентитетот и занаетчиството. Типична е македонската куќа на два ката, со долен кат од камен и горен од дрво и тула. Карактеристични се широките чардаци (балкони), резбани дрвени таваници, белите фасади и камините. Покривите се покриени со камени плочи или ќерамиди.

Ваквите куќи можат да се видат во Крушево, Кратово, Охрид и Велес, а нивниот изглед и распоред се прилагодени на теренот и климатските услови. Тие истовремено покажуваат и развиена естетика и практичност.

АКТИВНОСТ

Избери фреска, икона или украс од македонски храм од поствизантискиот период и опиши кои елементи се традиционални, а кои покажуваат локални особености.

Дрворез и иконостаси

Иконостасот станува централно ликовно дело во внатрешноста на црквите. Тој не само што го одделува олтарот од наосот, туку и ја раскажува светата историја преку композиција од икони и резбани орнаменти. Резбарството доживува процут и се смета за врв на занаетчиска и уметничка изведба.

Иконостас во „Свети Спас" - Скопје

Во „Св. Спас" во Скопје се наоѓа иконостас кој се вбројува меѓу најсложените дрворезби на Балканот. Длабоката резба, динамичните флорални шеми, животинските фигури и сцени од Стариот и Новиот завет се испреплетени во визуелен јазик на вера, убавина и мајсторство.

Дрворез во „Свети Спас" - Скопје

Арабеска и урбана естетика

Во урбаните средини под османлиска власт, уметноста се збогатува со ориентални влијанија. Арабеската – декоративен систем на преплетени линии, геометриски шеми и флорални елементи – се појавува во архитектурата, керамиката, текстилот и резбата. Оваа естетика, иако различна од христијанската, внесува ново визуелно искуство и влијае врз орнаменталниот речник на локалните занаетчии. Во чаршиите на Скопје, Битола и Тетово, украсите на дуќани, фонтани, минарија и куќи носат јасно арабескно влијание, често комбинирано со локални форми.

Знаеш ли дека...

Невестинските носии од Мариово понекогаш тежеле и до десет килограми поради бројните украси, везови и метални елементи.

Народно творештво и секојдневна уметност

Уметноста не завршува во храмовите. Во секојдневниот живот, луѓето продолжуваат да создаваат и применуваат декоративна уметност на предметите што ги користат. Керамичките садови се украсуваат со гравирани шари и мотиви, металниот накит добива симболички форми, музичките инструменти се резбани со орнаменти, а домашниот мебел содржи резба и вез што имаат и естетска и духовна улога.

АКТИВНОСТ

Избери македонска народна носија од еден регион и проучи го нејзиниот вез. Опиши го значењето на најчесто користените мотиви и направи скица со симбол што најмногу ти се допаѓа. Истражи дали тој симбол има заштитна, ритуална или декоративна функција.

Прашања

1. Кои се главните карактеристики на уметноста во поствизантискиот период?
2. Кои се најзначајните фреско-циклуси од овој период на нашата територија?
3. Каква улога имаат зографите во уметноста по падот на Византија?
4. Што претставува иконописот и како се развива во поствизантискиот период?
5. Кои се дел од најпознатите мајстори и нивните дела од овој период?
6. Како се менуваат архитектурата и декорацијата на храмовите по XV век?

Дичо Зограф, „Иконата на Богородица Пантократора", 1844 г.

Тема 2

Ликовни елементи

За да се изразиш преку зборови, потребно е да ги познаваш буквите и зборовите. За да создадеш музика, мораш да ги разбираш тоновите. А за да се изразиш преку ликовната уметност, најпрво треба да ги запознаеш ликовните елементи – тие се основните градивни делови од кои се создава секое уметничко дело.

Линијата, бојата, тонот, формата, текстурата, насоката, големината, волуменот и просторот се ликовни елементи кои секој уметник ги користи – свесно или несвесно – за да пренесе одредено чувство, идеја или приказна. Тие се дел од секојдневниот свет што нè опкружува, но преку уметноста добиваат посебно значење. Начинот на кој ги гледаш, комбинираш и применуваш овие елементи, го создава твојот личен ликовен јазик.

Во оваа тема ќе научиш што претставува секој од ликовните елементи и како функционира во едно дело. Ќе видиш како линијата може да биде нежна или остра, како бојата создава атмосфера, како тонот носи светлина и сенка, а текстурата го прави делото почувствително. Ќе ги истражиш и насоката, која го води погледот низ сликата, големината што создава перспектива, формите што ги градат предметите и просторот што внесува длабочина.

Со вежбање и истражување на овие елементи, ќе почнеш да ги препознаваш не само во уметничките дела, туку и во сè што гледаш околу себе. Ќе научиш како да ги користиш за да изразиш свои идеи и да создаваш сопствени визуелни приказни. Преку нив, твоето творештво ќе стане поразбирливо, поубедливо и побогато.

Цели на темата:

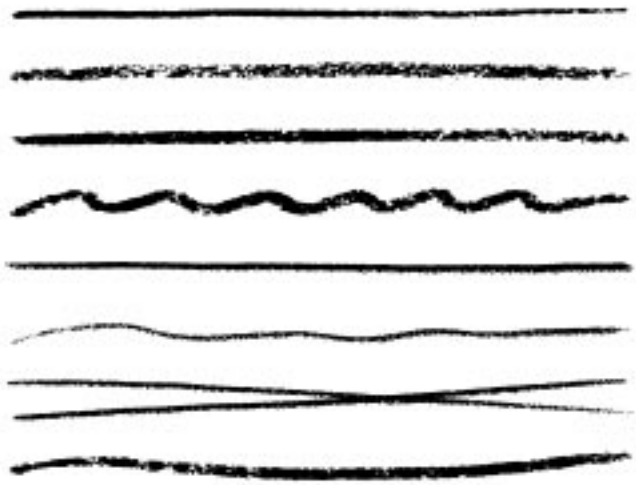
- Да разбереш што се ликовни елементи и зошто се основа на секое уметничко дело.
- Да ги препознаваш и разликуваш различните елементи во уметнички и секојдневни визуелни изрази.
- Да научиш како свесно да ги користиш ликовните елементи во своето творештво.
- Да развиеш сопствен ликовен јазик преку комбинација и експериментирање со различни елементи.

ЛИНИЈА

Линијата е основен ликовен елемент и првиот чекор во визуелната комуникација. Таа претставува трага од движење – од точка која почнува да се движи низ површина, на хартија, ѕид, камен или дигитален екран. Иако изгледа едноставно, линијата има огромна улога во уметноста: таа може да дефинира форма, да води око низ композицијата, да изрази енергија, ритам, чувства или дури и да раскаже приказна.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

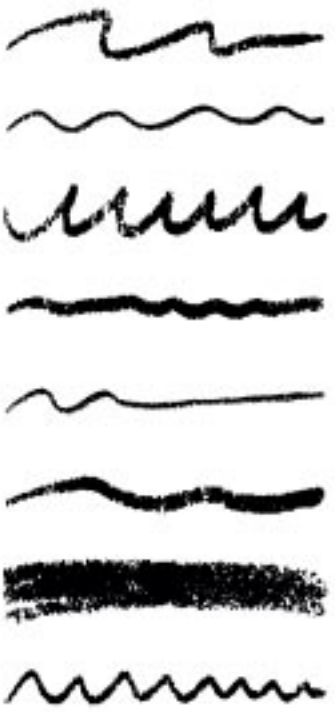
линија, крива линија, права линија, визуелна моќ, контурна линија , текстурна линија

Линии цртани со креда, јаглен, молив и четка

Знаеш ли дека...

Најстарата позната линија во уметноста е стара над 70.000 години и е пронајдена врежана во карпа во Јужна Африка?

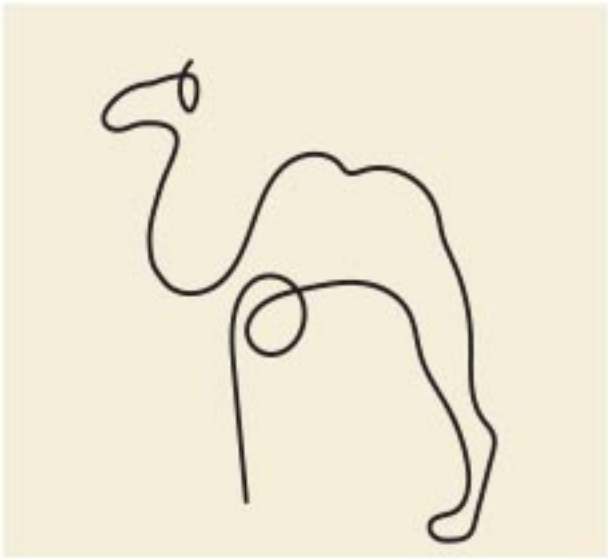
Линиите ги делиме на криви и прави, а може да бидат дебели и тенки, куси и долги. Секој тип линија има своја визуелна моќ. Острите и прави линии можат да изгледаат строги и силни, додека закривените линии делуваат меко и природно.

АКТИВНОСТ

Нацртај две фигури, една користејќи само криви линии, друга само прави. Опиши ја разликата во впечатокот.

Направи апстрактен цртеж со едноставна линија што ќе раскаже некаква приказна – тага, радост, движење, мир.

Во различни култури и историски периоди, линијата се користела на различен начин. Во источната калиграфија, една линија може да носи дух, карактер и емоција. Во современата уметност, уметници како Пикасо, Полок или Кле, ја користат линијата како главно средство за експериментирање и израз.

Пабло Пикасо – „Le Chameneau": илустрација со скицирани линии во модерен стил.

Леонардо да Винчи – „Витрувијански човек", (1492) – студија за пропорции и симетрија на човечкото тело.

АКТИВНОСТ

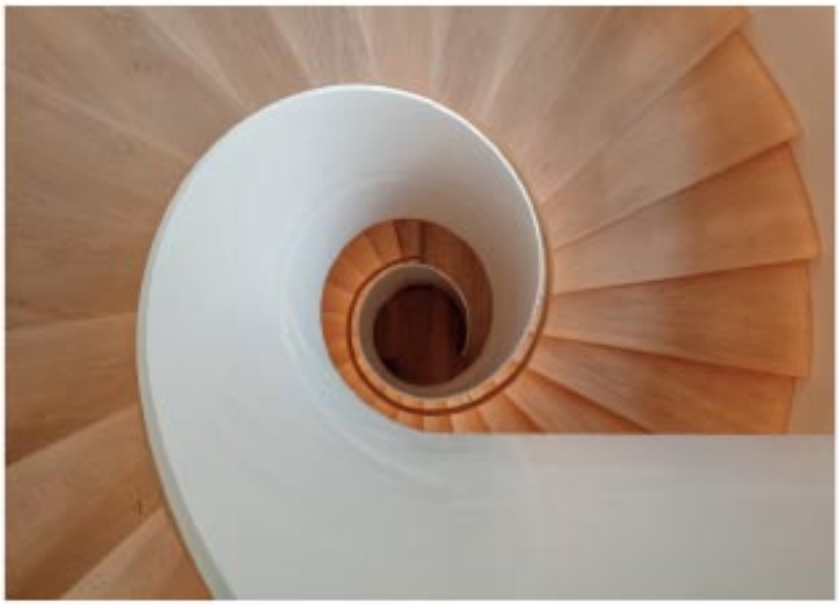
Истражи три дела од Пикасо, Полок или Кле и објасни како ја користат линијата како главен ликовен елемент.

Знаеш ли дека...

Во модерната архитектура, линијата игра клучна улога во креирање ритам и динамика во градбата.

Линијата како основен ликовен елемент

Линијата е градежен елемент на визуелниот јазик. Таа служи како темел за создавање форма, контури, структури и композиции. Во секој цртеж, дизајн или сликарска површина, линијата е првиот облик што се појавува. Таа може да биде конструктивна, декоративна, функционална или чисто естетска.

Современо спирално скалило – бела ограда и топли дрвени скали, фотографирани одозгора, создаваат динамичен архитектонски ритам и визуелна елеганција

АКТИВНОСТ

Направи скица на ентериер (просторија) користејќи само линии – без нијанси или сенка.

Знаеш ли дека...

Во модерната архитектура, линијата игра клучна улога во креирање ритам и динамика во градбата.

Видови линии: Контурна и текстурна линија

Во ликовното изразување разликуваме повеќе видови линии според нивната функција и визуелен карактер. Најзастапени се контурната и текстурната линија.

Контурната линија може да биде затворена или отворена и служи за да ја означи надворешната граница на една форма или облик. Таа ја дефинира формата и ја разграничува од другите форми или од просторот во кој е поставена. Присутна е во скици, технички цртежи и во реалистични прикази.

Текстурната линија го претставува карактерот на површината на некоја материја – нејзината текстура. Преку неа се добива впечаток дали површината е мазна или груба, мека или остра.

Таа може да претстави кора од дрво, структура на камен, ткаенина и др. Зависно од материјалот кој се прикажува, текстурната линија може да биде дебела, тенка, кратка, долга, права, закривена и нанесена со различна густина.

Пабло Пикасо, „Жена во фотеља", 1949 г.: апстрактен портрет со експресивни линии и геометриски форми

АКТИВНОСТ

Нацртај едно овошје (на пр. ананас) само со контурна линија. Потоа нацртај го истото со текстурни линии што ја доловуваат кората.

Карактер и изразност на линијата

Карактерот на линијата го означува и основниот ликовен квалитет на самата линија во ликовното изразување. Преку карактерот на линијата, уметникот ги изразува својот сензибилитет, перцепцијата и експресијата што ја носи во себе како особен ракопис и состојба на духот.

Линијата, според својот карактер, може да биде: **долга, кратка, тенка, дебела, крива** и **права**.

Каков ќе биде карактерот на линијата, покрај сензибилитетот на авторот, зависи и од: **темата и субјектот** што се обработуваат, **материјалот и алатката** што се користат (јаглен, молив, туш, перо, пастел, четка, дрво), **подлогата** врз која се работи (мазна, груба, полумазна).

Секој од овие фактори влијае врз изгледот и енергијата што линијата ја носи. На пример, линија со четка на груба хартија ќе изгледа сосема поинаку од линија направена со технички молив на мазна површина.

Кинеска калиграфија – честитка за Новата година на змијата, 2025 г., изразена преку традиционален ракописен стил

Знаеш ли дека...

Во техничкото цртање, контурната линија е основа за сите инженерски скици.

Во кинеската калиграфија, секоја линија има симболичко значење и се смета за продолжение на духот на уметникот.

Винсент ван Гог, „Ѕвездена ноќ", 1889 г.: пејзаж со криви линии и динамично небо

Пештерска уметност – палеолитски петроглифи со сцени на лов, диви животни и луѓе, врежани во камен како дел од древниот начин на живот и комуникација.

АКТИВНОСТ

Направи скица на ентериер (просторија) користејќи само линии – без нијанси или сенка.

Хокусаи, „Големиот бран кај Канагава", 1831 г.: јапонска гравура од периодот Едо, со динамична композиција и изразити линии што прикажуваат огромен бран пред планината Фуџипејзаж со криви линии и динамично небо

Линијата е еден од најстарите и најуниверзални облици на визуелно изразување. Од праисториските цртежи во пештерите до современите дигитални илустрации, линијата останува постојан јазик преку кој човекот комуницира идеи, чувства и движења. Таа може да биде јасна и дефинирана, или слободна и експресивна. Со правилна употреба на линијата, уметникот може да прикаже тридимензионален простор, да внесе драматичност или да сугерира ритам.

Знаеш ли дека...

Џексон Полок не ги користел четките традиционално – тој фрлал боја и создал линии со движење на целото тело!

Прашања

1. Што претставува линијата во ликовната уметност?
2. Какви видови линии познаваш?
3. Какви емоции може да пренесе секој тип?
4. Објасни ја разликата помеѓу контурна и текстурна линија.
5. Како уметниците користат линија за да прикажат движење или текстура?
6. Како можеш ти да искористиш различни линии за да изразиш спротивни чувства?

БОЈА I
ОСНОВИ НА БОЈАТА

Бојата е еден од најмоќните ликовни елементи што уметниците ги користат за да предизвикаат емоција, да создадат атмосфера или да ја нагласат формата. Таа не е случаен избор – туку носи значење, влијае на композицијата и има способност да комуницира со гледачот. Од праисторијата па сè до денес, бојата играла централна улога во визуелната уметност. Доволно е да погледнеме во праисториските пештерски слики или фреските во ренесансните катедрали за да сфатиме колку човекот бил посветен на бојата.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

боја, спектар, обоен круг, примарни бои, секундарни бои, терцијарни бои, нијанса, заситеност

Пештерски цртежи, приближно 15.000 г.пр.н.е.

АКТИВНОСТ

Истражи уметнички дела од различни историски периоди и спореди како е користена бојата.

Знаеш ли дека...

Во ренесансата скапоцените пигменти се користеле како знак за богатство и моќ.

Апстрактна палета

Материјалниот свет го гледаме обоен само поради присуството на светлината – природна или вештачка. Без светлина нема боја. Кога белата светлина ќе се прекрши преку призма, таа се разложува во боите на спектарот: црвена, портокалова, жолта, зелена, сина и виолетова. Оваа појава ја нарекуваме **спектар на бои**, а ја набљудуваме секојдневно во виножитото.

Во уметноста и дизајнот се користи алатка што се вика **обоен круг** – тоа е шематски приказ на односите меѓу боите. Најчесто се состои од 12 бои: три **примарни** (црвена, жолта и сина), три **секундарни** (портокалова, зелена и виолетова) и шест **меѓубои** кои настануваат со мешање на примарна и секундарна боја (на пр. црвено-портокалова, жолто-зелена, сино-виолетова итн.) и **терцијални бои** кои настануваат со меѓусебно мешање на секундарните бои, (портокалово+виолетова, виолетова+зелена, зелена+портокалова) Обоениот круг им помага на уметниците да создаваат балансирани и естетски пријатни комбинации. Преку него се учи кои бои се комплементарни (спротивни), а кои блиски и хармонични.

Знаеш ли дека...

Њутн прв го открил спектарот на бои при експерименти со призма.

Современ дигитален обоен круг

АКТИВНОСТ

Направи лична временска линија на употреба на бојата во уметноста.

Примарните бои се основа на сите други. Тие не можат да се добијат со мешање други бои, но со нив можеме да создадеме огромен број нијанси. Мешањето на две примарни бои ни дава **секундарни бои**, а понатамошното мешање резултира со **терцијарни**. На пример, (кармин) црвена и (ултрамарин) сина даваат виолетова, жолта и сина – зелена, а црвена и жолта – портокалова. Ако додадеме повеќе од една боја, добиваме пригушени, потемни тонови – ова се користи за сенчење и создавање просторност во делото.

Рембрант „Бегство во Египет", 1647 г.

Хроматски и ахроматски бои

Покрај овие класификации, боите можеме да ги поделиме и на **хроматски** и **ахроматски**. Хроматски се сите што имаат обоен пигмент, како црвена, зелена, виолетова. Тие се дел од спектарот и создаваат јасни визуелни ефекти. Ахроматски бои се **црна, бела и сива** – тие немаат обоеност и затоа често се нарекуваат и „неутрални". Црната боја ги апсорбира сите светлосни зраци, белата ги одбива, а сивата е рамнотежа меѓу двете. Иако изгледаат едноставно, ахроматските бои се многу важни – се користат за контраст, светлосни ефекти, и се основа на фотографијата, графичкиот дизајн и многу видови современа уметност.

Знаеш ли дека...

Уметниците често користат различни односни количини при мешање бои за да добијат одредена нијанса или расположение.

АКТИВНОСТ

Мешај различни комбинации на примарни бои и документирај кои нијанси ги добиваш.

Знаеш ли дека...

Повеќе примарни бои заедно создаваат пригушена, кафеава боја.

Обоен круг

АКТИВНОСТ

1. Експериментирај со боја за изразување емоции.
2. Направи дневник на бои – забележи кои нијанси најчесто ги користиш и што симболизираат.

Преку практична работа, учениците можат најдобро да ја разберат логиката на бојата. **Создавањето обоен круг** е основна вежба во секое уметничко образование. Мешањето примарни бои со четка и бои, набљудувањето на добиените резултати, открива не само технички туку и емоционални својства на бојата. Учениците можат да експериментираат и да запомнат дека и мала разлика во односот меѓу две бои може да создаде сосема различен впечаток.

Знаеш ли дека...

Заситеноста на бојата може да го промени целиот впечаток на една сцена – од драматична до мирна.

Боите можат да бидат **чисти и заситени**, или **пригушени и неутрални**. Заситените бои изгледаат силно, енергично и младешки, додека пригушените се смирени, топли и често се користат за позадини. Оваа разлика е особено важна кога се создава рамнотежа во композицијата – не секоја сцена бара силни бои. Во реализмот, на пример, често се користи ограничена палета со суптилни нијанси за да се постигне веродостојност.

Џејмс Вистлер, „Портрет на уметниковата мајка", 1871 г.

АКТИВНОСТ

1. Насликај сцена со ограничена палета од 3 бои.
2. Претвори шарена слика во неутрална варијанта.

Во уметноста, многу уметници го градат својот стил токму преку бојата. На пример, **Анри Матис** користи чисти, заситени бои во големи површини. **Пикасо**, пак, имал сини и розови периоди каде користел доминантно само еден тон, со што изразувал одредено емоционално расположение. Во **импресионизмот**, како кај **Клод Моне**, бојата се користи за да се доловат светлината, сенките и промените во природата – без употреба на црна боја. Сликите се светли, живи и често создадени со брзи потези на четка.

Пабло Пикасо, „Акробат и млад Арлекин", 1905 г., Син период

Прашања

1. Кои се примарните, а кои секундарните бои?
2. Што се терцијарни бои и како се добиваат?
3. Што е обоен круг и како се користи во уметноста?
4. Што се хроматски и што ахроматски бои?
5. Зошто светлината е важна за да гледаме боја?

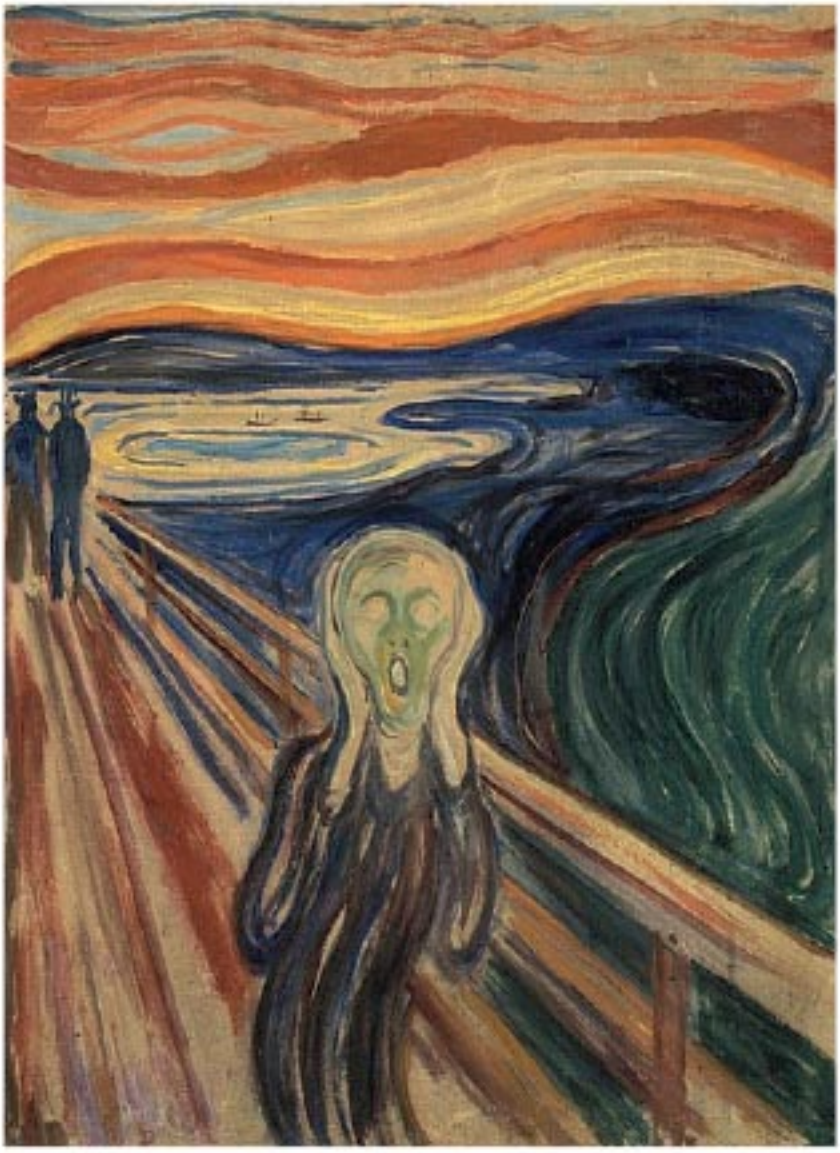
БОЈА II
КОНТРАСТИ И КОЛОРИТ

Откако ги запознавме основите на бојата – нејзините примарни, секундарни и терцијарни форми – време е да го истражиме начинот на кој боите **заемно комуницираат**. Колоритот не се состои само од тоа кои бои ќе се користат, туку како тие ќе бидат комбинирани, во кои односи ќе се постават и каков визуелен и емоционален ефект ќе создадат.

Уметниците не избираат бои случајно – тие користат **топли и студени бои, контрастни или хармонични шеми**, во зависност од тоа каква порака сакаат да пренесат и какво расположение сакаат да создадат. Разбирањето на **контрастите и колоритот** е клучно за секој млад уметник кој сака свесно да твори.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

колорит, топли бои, студени бои, контраст, хармонија, комплементарни бои, емоционално влијание, боја во мода

Едвард Мунк, „Врисокот“, 1893 г.

АКТИВНОСТ

1. Разгледај ја сликата „Врисокот“ од Мунк и обиди се да ги препознаеш колоритот и емоционалното влијание.

2. Направи сопствена верзија на „Врисокот“ користејќи различен колорит (на пример ладни бои наместо топли) и спореди како се менува емоционалниот ефект.

Знаеш ли дека...

Мунк користел силен колорит за да ги изрази човечкиот страв и анксиозност.

Топли и студени бои

Боите се делат на **топли** и **студени** според нивниот психолошки и визуелен ефект:

Топлите бои (црвена, портокалова, жолта) потсетуваат на сонце, оган, топлина и блискост. Тие предизвикуваат чувство на енергија, возбуда и динамика.

Студените бои (сина, зелена, виолетова) потсетуваат на вода, небо, сенка и оддалеченост. Тие создаваат чувство на мир, тишина, сериозност или тага.

Во ликовното дело, топлите бои **визуелно доаѓаат напред**, а студените **се повлекуваат во длабочина**. Ова создава илузија на простор и влијае врз фокусот на композицијата. Комбинирањето на топли и студени бои е една од најчестите методи за постигнување **колорен контраст** и **емоционален баланс**.

АКТИВНОСТ

Направи две мали композиции: една со топли, една со студени бои – и опиши ги емоциите што ги предизвикуваат.

Знаеш ли дека...

Студените бои во пејзажната уметност често се користат за да се создаде длабочина.

Клод Моне, серија „Водни лилјани“, крај на 19 – почеток на 20 век

Контрастни и хармонични колорни шеми

Контрастот се создава кога две бои се спротивставени по својства – по светлина, заситеност или позиција во обоениот круг. Најсилен е **комплементарниот контраст**, кога се комбинираат бои што се една спроти друга во обоениот круг:

- црвена – зелена
- сина – портокалова
- жолта – виолетова

Овие комбинации **заемно се засилуваат**, но и создаваат визуелна напнатост. Уметникот ги користи за да го насочи вниманието на гледачот.

Хармоничните комбинации се создаваат со блиски бои во обоениот круг – на пример: сина, синозелена и зелена. Овие шеми се смирени, урамнотежени и се користат кога целта е создавање складна, мека атмосфера.

Понекогаш, уметници користат **аналогни** шеми (3 блиски бои), **монохроматски** (различни нијанси на една боја) или **тријадни** (три бои подеднакво оддалечени во боениот круг). Секоја од овие комбинации има свој визуелен ефект.

АКТИВНОСТ

Креирај сопствена тријадна шема и искористи ја во апстрактна композиција.

Знаеш ли дека...

Колористичните тријади создаваат рамнотежа и живост, дури и ако боите се силни.

Анри Матис, „Црвената соба", 1908 г.

Емоционално влијание на комбинациите на бои

Бојата има моќ да влијае врз чувствата и перцепцијата. Комбинациите на бои можат да создадат: **вознемиреност или тензија** (силен контраст – на пр. црвена и зелена)**спокојство** (хармонични сини и зелени) **топлина и живот** (портокалова со жолта и црвена) **елеганција и сериозност** (виолетова со темно сина или сива)

Во некои култури, боите имаат различна симболика, но ефектот на **влијание врз атмосферата** е универзален. Добрата колорна шема не само што изгледа убаво, туку **пренесува порака**.

АКТИВНОСТ

Избери комбинација од бои и создај слика која предизвикува точно определено чувство.

Знаеш ли дека...

Бојата во уметноста е често „јазик" преку кој уметникот пренесува емоции без зборови.

Пабло Пикасо, „Сината соба", 1901 г.

Бојата во модата

Бојата не е важна само во уметноста – таа игра централна улога и во модата и дизајнот на облека. Дизајнерите свесно користат топли, студени, светли или пригушени бои за да пренесат стил, идентитет или расположение.

- **Црната** боја се користи за елеганција, моќ и формалност.
- **Белата** симболизира чистота и свежина – често се користи во летна мода.
- **Црвената** привлекува внимание и асоцира на страст, сила и храброст.
- **Пастелни бои** се користат за создавање нежен и спокоен изглед – популарни се во пролетната мода.
- **Контрастни комбинации** се користат во улична мода и трендови за да се привлече визуелно внимание и да се изрази индивидуалност.

Модната индустрија често се води според „боите на сезоната", кои се одредуваат од дизајнери и трендсетерски институции. Затоа, разбирањето на бојата и нејзиното влијание е важно не само за уметници туку и за сите што сакаат да комуницираат преку својот изглед.

Знаеш ли дека...

Бојата што ја носиме може да влијае на тоа како другите не доживуваат - на пример, синатa се поврзува со доверба и професионалност.

АКТИВНОСТ

Дизајнирај облека за модна колекција користејќи пастелни или контрастни бои.

Знаеш ли дека...

Постојат „бои на сезоната" што ги диктираат модни институции.

Ронгронг Дево, модни илустрации, 2017 г.

Прашања:

1. Кои бои спаѓаат во топли, а кои во студени?
2. Што е контрастна, а што хармонична колорна шема?
3. Кога и зошто би избрал уметникот да користи комплементарни бои?
4. Каква емоција предизвикува комбинацијата на топла и ладна боја?
5. Дали една иста боја може да има различен ефект, зависно со која друга се комбинира?

ТОН

Насекаде околу нас каде што има светлина и боја постои и тон. Тон е количината на светлина во една боја, без разлика дали таа боја е хроматска (обоена) или ахроматска (необоена). Секоја боја може да биде посветла или потемна. Така имаме, на пример, посветлосина и потемносина, посветлоцрвена или потемноцрвена боја.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

тон, тонска вредност, ахроматска тонска скала ,хроматска тонска скала, киароскуро, градација на тон

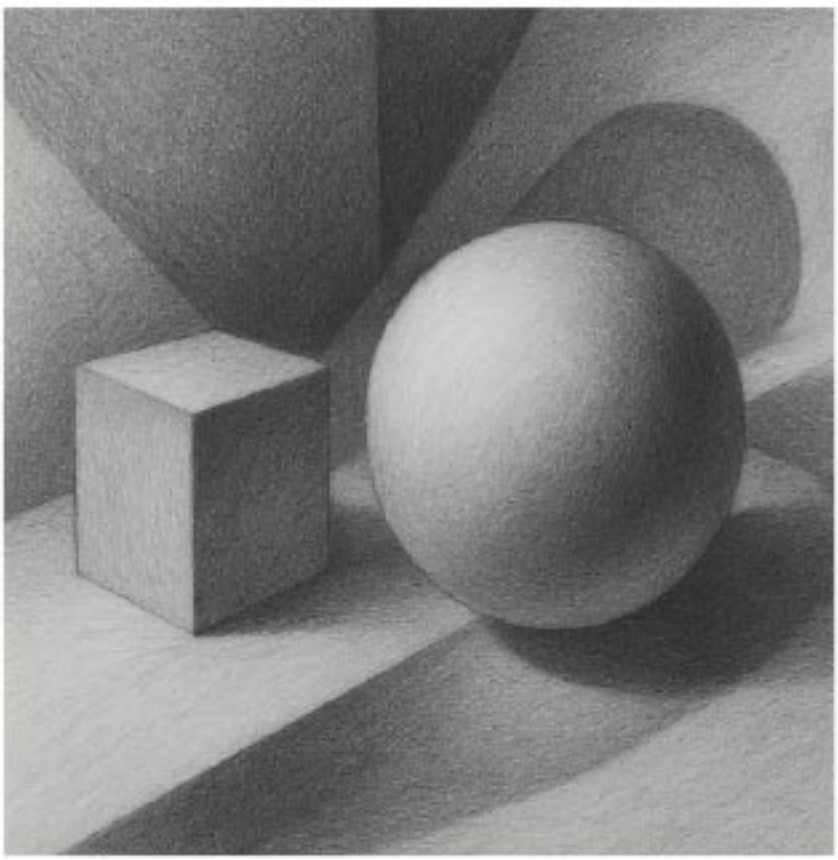
Тонска скала со осум нијанси, од светла до темна, што прикажува градација на тон

Тонска вредност

Во ликовната уметност често се користи терминот „тонска вредност". Тоа е количината на темно или светло во еден тон, независно од бојата. Се користи за да се прикаже форма, волумен и простор. Колку е подраматичен контрастот помеѓу светло и темно, толку е посилно визуелното влијание.

Знаеш ли дека...

Терминот „тон" се користи и во музиката, но во ликовната уметност означува светлосна вредност, а не звук.

Цртеж со молив, со тонска градација за да се долови волумен и простор

АКТИВНОСТ

Нацртај еден обичен предмет (на пр. јаболко) само со црн молив, користејќи различни тонови за да ги прикажеш светлината и сенката.

Ахроматска и хроматска тонска скала

Ахроматската тонска скала се добива со мешање на црна и бела боја, создавајќи градација од сиви тонови. Хроматската тонска скала, пак, се добива со мешање на хроматска боја (црвена, сина, жолта итн.) со црна или бела боја. На тој начин се добиваат посветли и потемни варијанти од истата боја.

АКТИВНОСТ

Создади ахроматска скала со барем 7 степени од бело до црно, користејќи молив или графит.

Пикасо, „Герника", 1937 г.

Светлина и сенка во цртежот

Тонот овозможува да се создаде илузија на светлина, сенка и тродимензионалност во цртеж. Кога светлината паѓа на предмет, дел од него е осветлен, а дел во сенка. Со правилно користење на тонските вредности, предметите изгледаат реалистично и добиваат волумен.

АКТИВНОСТ

1. Постави еден предмет под светилка и обиди се да го нацрташ така што ќе ги прикажеш светлината и сенката со молив.

2. Направи градација од темно до светло користејќи само молив и обиди се да го примениш тоа на цртеж на топка.

Жорж де ла Тур, „Свети Јосиф како дрводелец", околу 1642 година
Француски барокен уметник, познат по драматичното користење на светлина и сенка (кијароскуро).

Градацијата е постапно преминување од светол во темен тон. Таа е важна за создавање меко моделирање на формите и прикажување длабочина во сликата. Со прецизна градација се избегнуваат остри линии и се добива природна транзиција. Уметници од Северна Европа кои биле под влијание на поентилизмот (користење техника со точки) често користат градации од точки за да изградат тонски премини.

Знаеш ли дека...

Во фотографијата, како и во цртежот, градацијата се користи за меко моделирање на лицето.

Премин од жолта кон црвена боја со мека, постепена градација што прикажува промена на тон и интензитет

Прашања:

1. Можеш ли да наведеш неколку предмети околу тебе и да забележиш колку се светли или темни во однос на други?
2. Која е разликата помеѓу две бои што имаат ист тон (на пример: темносина и темнозелена)?
3. Дали мислиш дека сивата е боја? Зошто?
4. Што се случува со сенката на предмет ако светлото доаѓа од различен агол?
5. Како градацијата помага да се почувствува тродимензионалност во сликата?

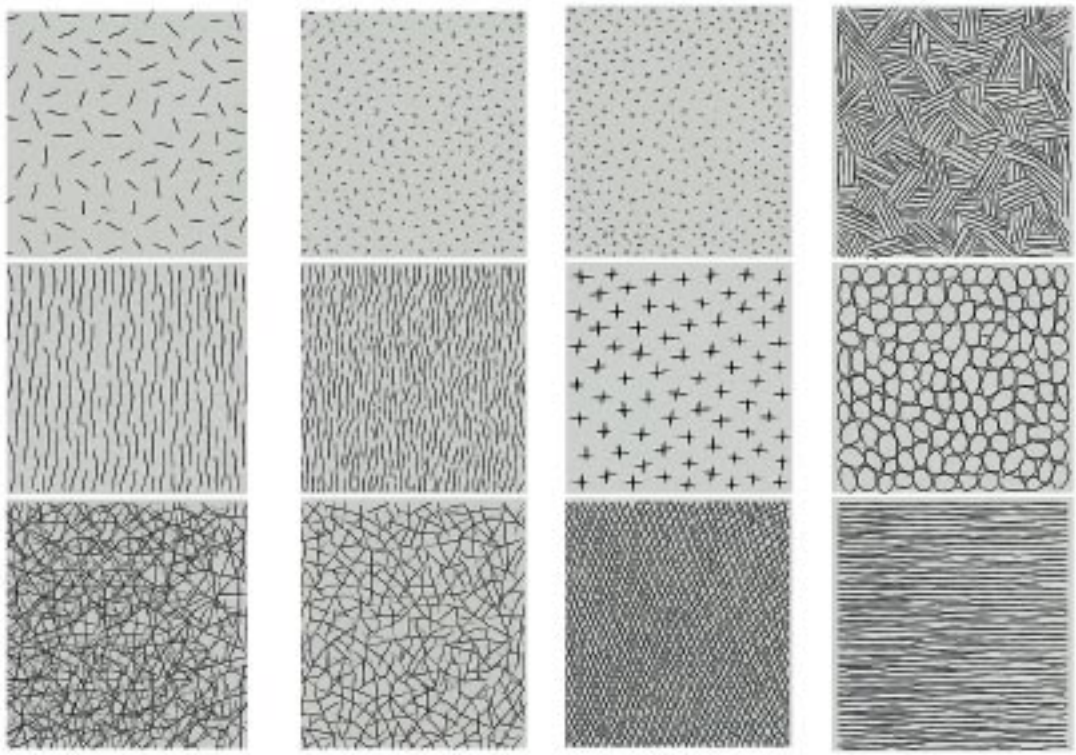
ТЕКСТУРА

Што е текстура?

Текстурата е надворешната површина на секој материјал или предмет што може да се доживее визуелно или со допир. Таа претставува површински квалитет на формата, а во уметноста е еден од основните ликовни елементи. Текстурата може да биде природна (се наоѓа во природата, како кора од дрво или камен) или вештачка (создадена од човек, како пластика или метал) и имитација . Во уметноста, текстурата може да биде **реална** – физички присутна и опиплива, или **визуелна** – нацртана или насликана така што изгледа како да има текстура, но не може да се допре.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

текстура, реална текстура, визуелна текстура, фактура, имитација на текстура

Рачно нацртани текстури со линии, точки и форми – примери за визуелна текстура

АКТИВНОСТ

Идентификувај 3 предмети во твоето опкружување со различна текстура (мазна, рапава, мека) и опиши како се чувствуваат при допир и како изгледаат визуелно.

Знаеш ли дека...

- Графичарите создаваат текстура со гребење, нагризување, линии и длабење на површина.
- Со хартија можат да се добијат различни текстури преку кинење, туткање или дупчење.

Фактура и имитација на текстури

Во сликарството, постои поим **фактура** – начин на нанесување боја или материјал на површина така што таа добива тродимензионален карактер. Фактурата може да биде груба, густа, мазна или рапава. Таа го збогатува делото со емоционална длабочина и визуелно богатство. Често уметниците прават **имитација на природни текстури**, како што се кора од дрво, крзно или метал.

Фактурата не е само визуелен елемент, туку и начин на изразување на расположение, енергија или динамика во делото. Во современата уметност, таа често станува главно средство за комуникација помеѓу уметникот и гледачот.

Џејни Вајет, „Клеберг" 1984 г., масло на платно

Пол Сезан, „Планината Сент Виктоар", околу 1904 г.

Видови текстура според својства

Природните особини на материјалите или нивниот начин на обработка создаваат различни видови текстура:

- **Мазна** – стакло, пластика, метал, камен, хартија
- **Рапава** – камен, кора од дрво, метал, шмиргла
- **Тврда** – камен, метал, стакло
- **Мека** – кожа, крзно, сунѓер, гума
- **Сјајна**– стакло, керамика, мермер
- **Мат** – малтер, текстил, кожа
- **Влажна** – сунѓер, риба, дрво
- **Сува** – хартија, камен, ткаенина
- **Топла** – радијатор, камен
- **Ладна** – мраз, сладолед, метал
- **Влакнеста** – мов, облека, животинско крзно
- **Бодликава** – чешел, костен, еж
- **Густа** – трева, коса, жици
- **Ретка** – мрежа, ткаенина со големи отвори
- **Непријатна** – површини кои создаваат триење, како шмиргла

Знаеш ли дека...

Уметниците од модерната уметност често ја користеле фактурата за да изразат движење и емоции.

АКТИВНОСТ

Користи акрилна боја и стапче, четка и сунѓер за да создадеш различни фактури на хартија.

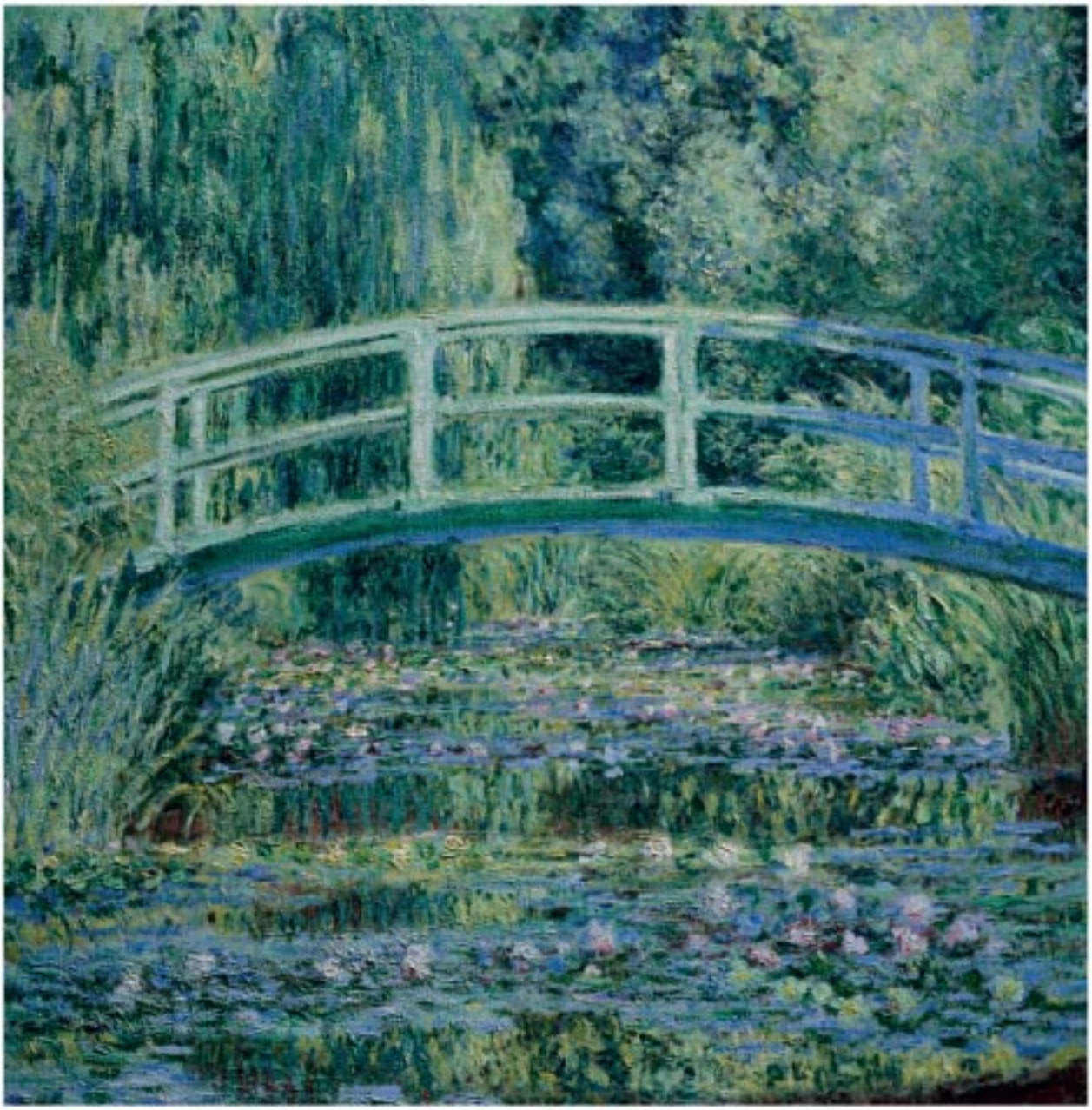
Знаеш ли дека...

Некои нанесуваат боја со сликарски алатки, прсти или директно од туба.

Текстурата е значаен ликовен елемент што му овозможува на уметникот да прикаже површина, материјалност, атмосфера и чувство. Реалната текстура се доживува со допир, а визуелната само со вид, но двете се важни во визуелната комуникација. Во сликарството се користи и **фактура** – физичка обработка на бојата што остава трага. Играњето со текстура овозможува создавање контраст, ритам и композиција, а нејзината примена се среќава не само во уметноста туку и во дизајнот, архитектурата и секојдневниот живот. Со развивање сопствен сензибилитет за текстури, учениците можат да станат поосетливи за визуелниот свет што ги опкружува.

Рубенс Корубин, „Попладневно уживање", 2021 г.

Клод Моне, „Водни лилјани и јапонски мост"
1899 г.

Прашања:

1. Кога гледаш некоја слика, можеш ли да препознаеш дали текстурата е реална или визуелна?
2. Дали може да се комбинираат различни текстури во едно дело? Што се добива со тоа?
3. Што би изгледало поинтересно на слика: мазна површина или рапава? Зошто?
4. Како би ја имитирал текстурата на кора од дрво користејќи само молив?

АКТИВНОСТ

Имитирај кора од дрво или песок користејќи боја и додавање природни материјали (грана, песок, семки).

НАСОКА

Што е насока во ликовната уметност

Секоја линија, форма, површина или предмет има способност да го води погледот на гледачот во одреден правец. Таа визуелна сила што го насочува окото низ уметничкото дело се нарекува **насока**. Во природата, архитектурата и уметноста, насоката постојано е присутна – без разлика дали станува збор за природни линии како реки, дрвја, патишта или линии и форми создадени од човекот. Дури и кога не постои изразена линија, окото и понатаму е „водено" од начинот на кој се распоредени формите и боите во просторот. Насоката претставува невидлив, но силен водич на визуелната комуникација и е важна алатка за организирање на композицијата во едно ликовно дело.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

насока, хоризонтална насока, вертикална насока, коса насока, комбинирана насока, фокусна точка

Данчо Ордев, 2015 г.
Акрилик на платно

АКТИВНОСТ

Набљудувај неколку уметнички дела и обиди се да утврдиш во кој правец те води погледот.

Знаеш ли дека...

Насоката може да биде сугерирана не само со линии туку и со движење, светлина, сенки и боја.

АКТИВНОСТ

Нацртај по една композиција за секоја од трите насоки: хоризонтална, вертикална и коса.

Видови насоки и нивно влијание

Постојат три главни видови насоки: хоризонтална, вертикална и коса (дијагонална). И без насока. Хоризонталната насока создава чувство на мир, стабилност и ширина. Често се поврзува со пејзажи, хоризонти, вода и правци на движење низ простор. Вертикалната внесува чувство на височина, духовност и сила – се користи често во религиозна или монументална уметност. Косата насока внесува енергија, движење, драматичност или тензија – таа е најдинамична и често се користи за да пренесе акција или емоција. Покрај овие, постојат и композиции **без насока**, во кои ниту една визуелна сила не доминира, а погледот на гледачот се задржува во внатрешноста на делото, создавајќи чувство на рамнотежа, неодреденост или интроспекција

Комбинирање насоки и визуелна динамика

Во повеќето уметнички дела се комбинираат повеќе насоки. Ретко се случува уметничко дело да содржи само една насока, бидејќи тоа може да изгледа монотоно и статично. Комбинирањето насоки создава **внатрешно движење, ритам и визуелна напнатост**, но често една насока доминира и го одредува општиот впечаток. Насоката помага и во изградбата на композицијата – ја води логиката на распоредот на елементите, нивната поврзаност и начин на читање.

Знаеш ли дека...

Дела без доминантна насока често се користат за да пренесат чувство на рамнотежа или внатрешна замисленост.

Казимир Малевич, „Супрематистичка композиција", околу 1923 г.

Знаеш ли дека...

Многу модерни уметници експериментираат со укинување насока за да ја ангажираат публиката во „слободно гледање" на делото.

АКТИВНОСТ

1. Идентификувај дело без доминантна насока и објасни зошто погледот не се движи кон надвор.

2. Анализирај едно архитектонско дело (мост, зграда, скала) и идентификувај ги насоките во структурата.

АКТИВНОСТ

Создај апстрактна композиција користејќи повеќе насоки и означи која насока доминира.

Знаеш ли дека...

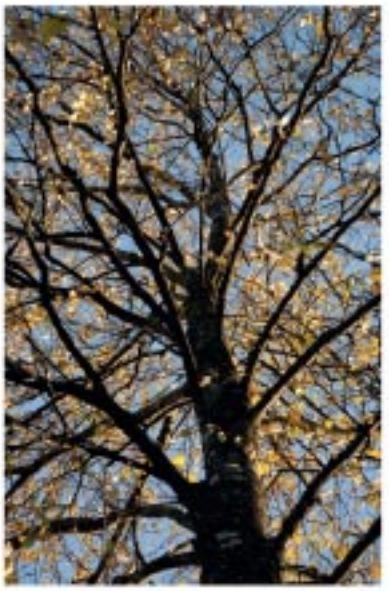
Во скулптурата и архитектурата, косата насока ретко се користи затоа што ја нарушува статиката на објектот.

Насока и композиција во секојдневието

Насоката како визуелна сила не е присутна само во уметноста – таа игра важна улога и во секојдневниот живот. Дизајнерите користат насока за да го водат вниманието кон одредени елементи, архитектите ја применуваат во распоредот и изгледот на просториите, а во модата се користи за да се нагласи или измени визуелниот впечаток на телото. Дури и во природата, начинот на кој расте дрво, тече река или паѓа дожд има своја насока. Способноста да се препознае и користи насока е суштинска не само за уметниците туку и за секој што комуницира визуелно – било преку фотографија, видео, графика или секојдневна презентација. Насоката ја зголемува јасноста и комуникативноста на пораката која се пренесува визуелно.

Знаеш ли дека...

Во фотографијата, насоката се користи за да се води погледот кон фокусната точка.

Фотографија, „Раскрасната бреза со многу гранки во есенски ден"

Антонио Гауди, „Фасада на Рождеството, Саграда Фамилија", започната во 1894 г.

Знаеш ли дека...

Уметниците често ја користат насоката за да го насочат окото кон најважниот елемент во делото – наречен фокусна точка.

Прашања:

1. Кога гледаш уметничко дело, можеш ли да препознаеш која насока доминира?
2. Зошто мислиш дека уметниците често комбинираат повеќе насоки?
3. Како се чувствуваш кога гледаш слика без јасна насока?
4. Може ли насоката да влијае врз емоцијата што ја предизвикува делото?
5. Кои насоки најмногу ги користиш во своите творби и зошто?

АКТИВНОСТ

1. Направи фотографија на некој објект од околината каде доминира една насока (пат, дрво, зграда, мост) и објасни ја нејзината улога.

2. Создади постер или корица за книга користејќи доминантна насока која го води погледот до насловот.

ГОЛЕМИНА

Во секојдневниот живот, како и во уметноста, секое нешто има одредена големина. Таа не постои изолирано, туку секогаш се согледува во однос со другите објекти и со просторот што го зазема. Големината е релативен поим – тоа значи дека не може да се одреди апсолутна вредност за неа без споредба. На пример, еден ист предмет може да изгледа мал ако се постави до нешто многу поголемо, но може да изгледа голем ако е покрај нешто уште помало. Исто така, неговиот впечаток за големина ќе се смени ако е сместен во широк или во тесен простор. Оваа појава е основна за разбирањето на визуелната комуникација – како уметниците влијаат врз перцепцијата на гледачот преку комбинација на различни големини. Со внимателен избор на размери, уметникот може да ја нагласи важноста на одреден елемент или да создаде илузија на длабочина. Големината, заедно со положбата и контрастот, играат клучна улога во градењето на композицијата.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

големина, доминација и контраст во големина, градација на големина, големина во дизајнот

АКТИВНОСТ

Споредете две слични форми на лист хартија и поставете ги во различен контекст (една во средина на лист, другата во агол). Каков впечаток создаваат?

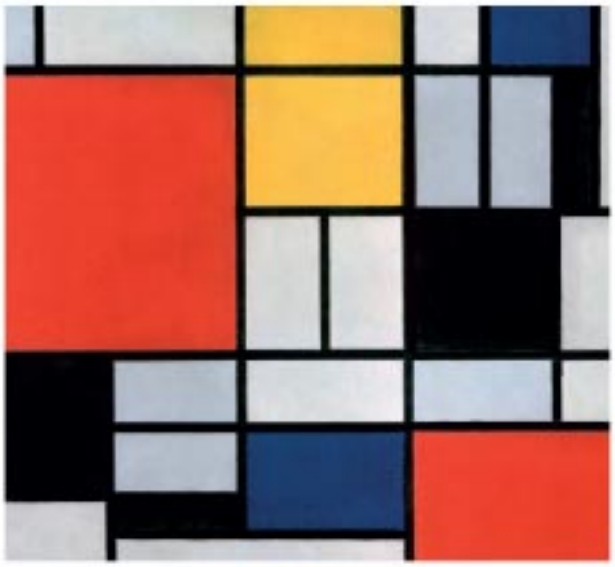
Разнобојни облици во различни големини што ја покажуваат важноста на големината за визуелниот акцент

Знаеш ли дека...

Големината се користи не само за создавање илузија за простор туку и за пренесување симболика: големите форми често се поврзуваат со сила и важност, додека малите – со кревкост или минливост.

Големината и другите ликовни елементи

Големината никогаш не се појавува одвоено – таа секогаш е поврзана со другите елементи: **линија, тон, боја, плоштина, текстура и форма**. Така, кога зборуваме за дебела линија, всушност зборуваме за линија со поголема широчина; долгата линија има поголема должина од кусата. Големината може да го одреди и тонот – поголема површина со темна боја може да изгледа подоминантно од мала, светла форма. Текстурата, пак, може да биде ситна или крупна, а бојата може да изгледа потешка или полесна во зависност од нејзината распределба и големината на подрачјето на кое е нанесена.

Пит Мондријан, Композиција со црвена, жолта, сина и црна, 1921 г.

Динамика, доминација и хармонија преку големина

Во визуелната уметност некои елементи стануваат **визуелно доминантни** благодарение на нивната големина. Големите форми често први го привлекуваат вниманието на гледачот. Употребата на **различни големини** внесува ритам, движење и интерес во композицијата. Од друга страна, ако сите форми имаат приближно иста големина, композицијата може да изгледа статично, дури и монотоно. Сличните големини даваат чувство на рамнотежа и хармонија, додека контрастните создаваат драматичност и енергичност.

Анри Матис, „Танц", 1910 г.

Знаеш ли дека...

Во уметничките дела, често предметот што е најважен за приказната или композицијата се претставува со најголема големина, дури и ако во реалноста не е таков.

АКТИВНОСТ

Изберете едно визуелно дело и анализирајте кој елемент доминира по големина и како тоа влијае на целината.

Големината и градацијата

Градација на големина претставува постепена промена – обликот може да се зголемува или намалува, линијата да стане подебела или потенка, бојата да преминува од темна кон светла. Градацијата создава движење, правец и насока. Со неа, уметниците создаваат длабочина, развој и континуитет во делото. Таа не се користи само за визуелен ефект туку и за пренесување порака или симболичко значење, како на пример постепено исчезнување, развој, раст или премин.

Џорџо де Кирико, „Тајната на уличките", 1914 г.

Знаеш ли дека...

Во типографијата, големината на буквите ги одредува читливоста и приоритетот на пораката – најважното секогаш е најголемо.

АКТИВНОСТ

Цртајте низа од форми кои растат по големина – од мала до голема и обратно.

Применете градација во дизајн на постер, каде текстот или сликите постепено се зголемуваат или намалуваат.

Знаеш ли дека...

Во природата, градацијата е постојано присутна – од гранките на дрво, преку сенките, до редењето на планините на хоризонтот.

Големината во применетата уметност и дизајнот

Во **архитектурата, текстилниот дизајн, дизајнот на пакување, графичкиот и дигиталниот дизајн** големината има пресудна улога. Од големината на шемите на тапети до текстот на постер или веб-страница – правилната примена на големини ги одредува читливоста, фокусот и функционалноста на визуелната содржина. Повторувањето на **еднакви големини** создава ред и мир, но лесно може да премине во досада. Сличните големини создаваат суптилна разновидност, додека контрастите носат интензитет и привлечност.

Во тридимензионалното обликување (скулптура, моделарство, дизајн), примената на различни големини е од клучно значење за создавање визуелна рамнотежа, тежиште и ритам во просторот. Со комбинирање големи, средни и мали форми, уметникот може да создаде впечаток на движење, перспектива или функционалност. На пример, кај архитектонски модели или скулптури, доминантните форми често се поголеми за да привлечат внимание, додека помалите детали додаваат сложеност и реализам. Големината во 3Д уметноста не е само визуелен избор туку и структурна и симболична компонента.

Модерен градски пејзаж, скица на згради со различна големина, со градација и перспектива

Геометриски 3D форми во различни големини што создаваат рамнотежа, тежиште и визуелен ритам во просторот

Прашања:

1. Зошто големината се смета за релативен поим?
2. Како можеме преку големина да прикажеме близина или далечина во едно дело?
3. Кои се предностите и недостатоците на користење исти големини во уметничка творба?
4. Како градацијата на големина може да пренесе движење или развој во една композиција?

АКТИВНОСТ

1. Осмислете дизајн за маица или постер со користење различни големини на форми или букви.
2. Анализирајте некој архитектонски објект и забележете како големината на прозорци, врати или детали влијае на изгледот.

ФОРМА

Формата е надворешниот, физичкиот изглед на еден предмет кој го дефинираме со помош на линија, површина, волумен и простор. Таа може да постои како дводимензионална, кога се појавува на површина, како на пример во сликарството, цртежот, мозаикот или витражот; или како тродимензионална – кога ја гледаме како тело во простор, што има волумен, длабочина и маса, како што е случајот со скулптурите или архитектурата. Формата е основен елемент на секоја визуелна композиција, бидејќи ни овозможува да препознаеме предмет, да ја почувствуваме неговата структура и неговата положба во просторот.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

форма, природни форми, направени форми, отворена форма, перфорирана форма, статична форма, динамична форма

Микеланџело, „Давид", 1501–1504 г.

АКТИВНОСТ

1. Нацртај објект со јасна форма, па пробај да го претставиш и како тридимензионален со сенчење.
2. Спореди две уметнички дела: едно што користи рамнинска форма и друго што користи просторна форма.

Знаеш ли дека...

Формата не постои само во уметноста – таа е присутна и во природата, науката, математиката и секојдневниот живот.

Густав Клинт, „Портрет на Аделе Блох-Бауер I“, 1907 г.

Знаеш ли дека...

Во архитектурата често се комбинираат направени и природно инспирирани форми за да се создаде хармонија со околината.

Секојдневно сме опкружени со најразновидни форми. Тие можат да бидат природни, како што се каменот, јаболкото, дрвото, телото на животно, или направени од човекот – како што се столчето, автомобилот, чаша со вода или зграда. Природните форми најчесто имаат органски, слободни контури, додека направените се почесто геометриски и правилни. Разбирањето на оваа разлика ни помага да ги анализираме формите што ги гледаме, да ги препознаваме нивните карактеристики и да ги комбинираме во нашите ликовни дела.

АКТИВНОСТ

1. Избери пет предмети од природата и пет направени предмети и нацртај ги.
2. Изработи ликовна композиција во која ќе комбинираш природни и направени форми.

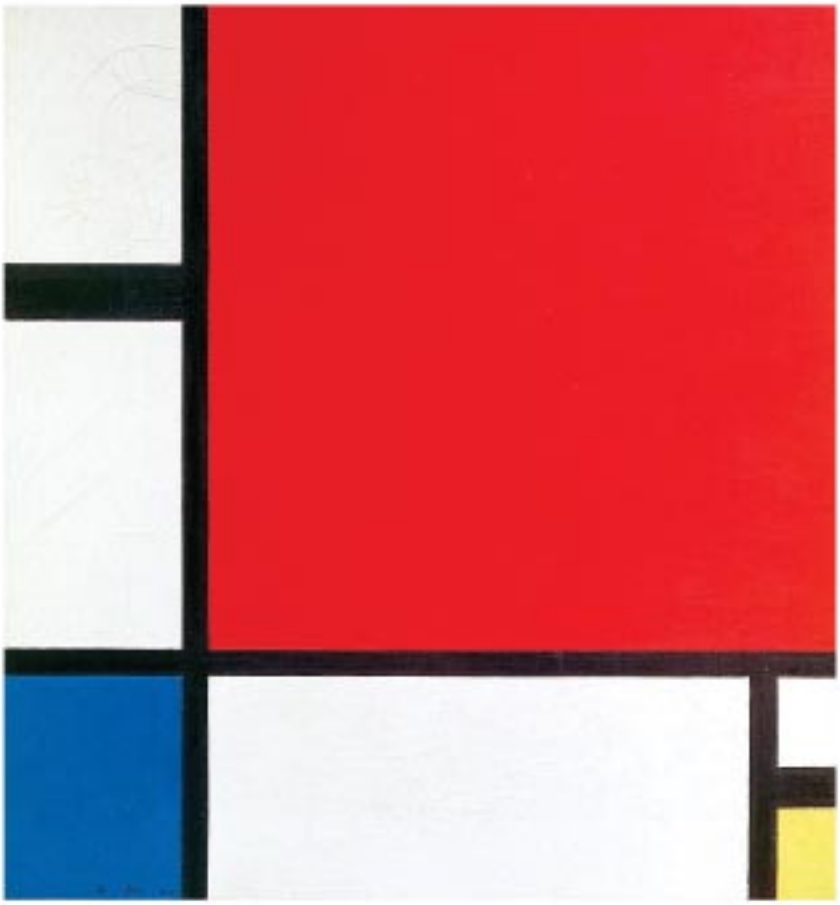

Мерет Опенхајм, „Објект“, 1936 г.

Знаеш ли дека...

Перфорациите се користат во уметноста и дизајнот за да се создаде чувство на движење, леснотија и транспарентност.

Во однос на нивната структура, формите можат да бидат отворени, затворени или перфорирани. Отворената форма овозможува просторот да навлезе во неа – како кај чашата, вазната или торбата. Затворената форма е ограничена од сите страни – како топка или камен – и не дозволува внатрешниот простор да се поврзе со надворешниот. Перфорираната форма, пак, има отвори кои ѝ даваат транспарентност и леснотија – како решето, синџир или метална мрежа. Овие типови форми не се само визуелно различни туку и функционално – влијаат на тоа како светлината, воздухот или звукот минуваат низ нив.

Пит Мондријан, „Композиција II во црвено, сино и жолто", 1930 г.

Во уметноста често се користат едноставни геометриски форми – круг, квадрат, триаголник, правоаголник – како елементи за создавање сложени форми. Сложената форма настанува кога се комбинираат повеќе едноставни во една визуелна или просторна целина. На пример, со комбинирање на коцка и триаголник може да се добие облик на куќа, а со круг и цилиндри – човечка фигура. Ова комбинирање е основа на многу уметнички движења како што се кубизмот и конструктивизмот, каде предметите се сведуваат на геометриски структури.

Паоло Учело, „Битка кај Сан Романо", околу 1435 г.

АКТИВНОСТ

1. Изгради модел од хартија што има отворена форма и перфорирана структура.
2. Нацртај три форми – отворена, затворена и перфорирана – и анализирај ги нивните разлики.

Знаеш ли дека...

- Во кубизмот, уметниците го „расклопувале" предметот на форми за да го прикажат од повеќе агли истовремено.
- Перфорираните форми овозможуваат игра на светлина и сенка, па често се користат во современата архитектура за да се создаде визуелен интерес и природна вентилација.

Формата може да има карактер – таа може да изгледа мирно или вознемирувачки, стабилно или движечки. Статични форми се оние кои сугерираат мир, стабилност и неподвижност – како квадрат или правоаголник. Динамичните форми, напротив, создаваат чувство на енергија, немир и движење – како бранови, спирали или кружни линии. Уметниците свесно ги користат овие ефекти за да пренесат порака или чувство. На пример, динамична форма може да предизвика возбудување, додека статична – смиреност.

Формата е темелниот визуелен елемент во сите уметнички дисциплини – сликарството, скулптурата, графиката, дизајнот. Таа не само што го дефинира изгледот на предметот туку и неговата функција, симболика и односот со просторот. Во цртежот и графиката, формата може да се моделира со светлина и сенка, шрафура, линија и контраст, за да се добие впечаток на волумен. Формата е и медиум преку кој се комуницираат пораки, чувства и идеи.

Рембрант ван Рајн, „Автопортрет во ќош", околу 1663 г.

АКТИВНОСТ

1. Одреден предмет претстави го со најмалку три геометриски форми.
2. Направи друга композиција што ќе пренесе движење користејќи динамични, закривени линии и форми.

Знаеш ли дека...

Во рекламите често се користат динамични форми за да се привлече внимание, додека во логоа – статични за да се изрази стабилност и доверба.

Прашања

1. Што претставува линијата во ликовната уметност?
2. Какви видови линии познаваш?
3. Какви емоции може да пренесе секој тип?
4. Објасни ја разликата помеѓу контурна и текстурна линија.
5. Како уметниците користат линија за да прикажат движење или текстура?
6. Како можеш ти да искористиш различни линии за да изразиш спротивни чувства?

ПРОСТОР

Просторот е основен ликовен елемент кој ја обликува нашата околина и уметничкото изразување. Сè што нè опкружува – собата, улицата, зградите, небото, дури и внатрешноста на чашата – е простор. Во уметноста, просторот може да биде реален (тродимензионален, во кој се движиме) или илузија на простор (претставен на дводимензионална површина). Просторот е медиумот низ кој се движиме, постоиме и твориме и е еден од најзначајните аспекти на визуелната уметност. Уметниците секогаш се стремеле да го разберат и прикажат просторот од симболичниот и сплескан простор во старите икони, до прецизната линеарна перспектива развиена во ренесансата. Преку светло и сенка, преклопување, перспектива и скалирање, тие создале илузии на длабочина и далечина на рамна површина. Во современата уметност, просторот често се истражува како концепт, каде што важна е не само формата, туку и односот со гледачот и околината.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

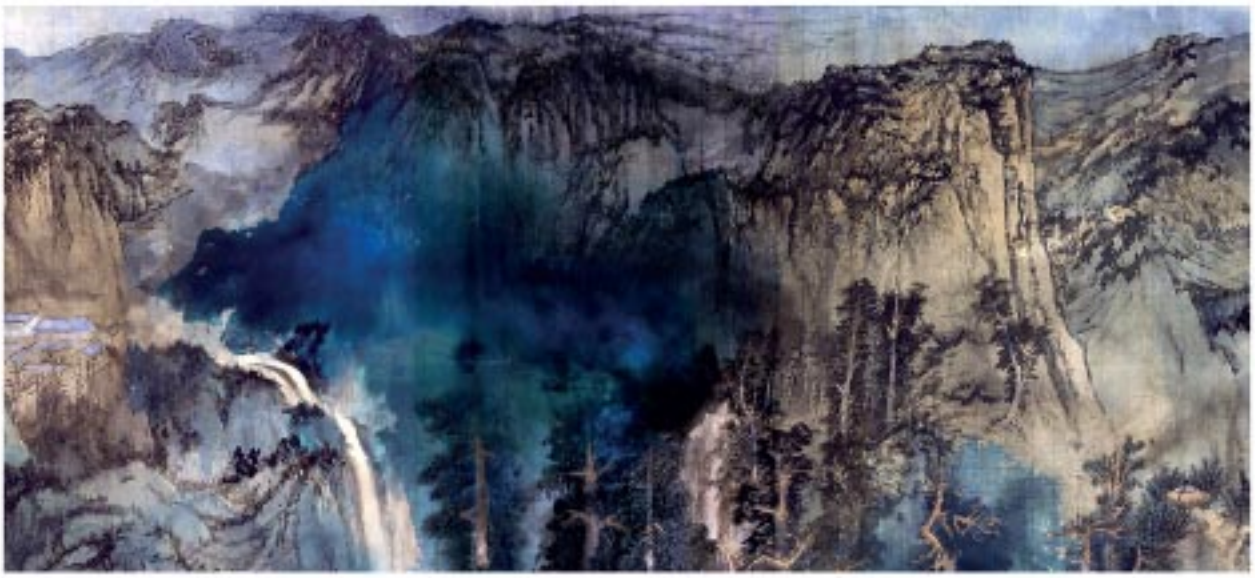
простор, илузија на простор, современи пристапи

АКТИВНОСТ

Истражи уметничко дело од секој од овие периоди и опиши како е прикажан просторот.

Џејмс Турел, „Ганцфелд тунел", околу 2013 г.

Чжан Дациан, „Планински пејзаж со водопад", околу 1965 г.

Знаеш ли дека...

Џејмс Турел создава уметност користејќи само светлина и простор, без физички форми.

Просторот може да биде внатрешен (затворен) или надворешен (отворен). Внатрешниот простор, како што се соба, училница или театар, е ограничен со ѕидови, таван и под. Овој тип простор има функција – се користи за живеење, работа, одмор или образование. Надворешниот простор е отворен – улица, небо, парк – и дозволува слободно движење. Преку ликовната уметност, внатрешниот простор често се претставува како интимен, затворен, додека надворешниот простор внесува чувство на слобода или, пак, осаменост, во зависност од композицијата и бојата.

Просторот може да биде едноставен (еден волумен, како соба) или сложен (повеќе поврзани простори, како стан или град). Сложениот простор има своја функционална организација и се проектира според човечките потреби. Во ликовното изразување, разбирањето на структурата на просторот е клучно за креирање уметничко дело кое ќе биде убедливо и визуелно интересно. Архитектурата е дисциплина која директно се занимава со простор и негово обликување, а ликовните уметници често се инспирираат токму од градби и урбани пејзажи.

Даниел Бјурен, „Коридори: Дело на самото место", 2006 г.

Џовани Батиста Пиранези, Од серијата „Имагинарни затвори", околу 1745–1761 г.

Знаеш ли дека...

Џовани Батиста Пиранези изработувал гравури со имагинарни градби и сложени простори исполнети со скали и мостови.

АКТИВНОСТ

Посочете примери на реален простор во вашата околина.

АКТИВНОСТ

Направете цртеж со три слоја: преден, среден и заден план.

Илузијата на простор во уметноста се постигнува со различни визуелни средства: преклопување форми (една зад друга), намалување големина (помалите изгледаат подалеку), употреба на светло-темни тонови (светлите излегуваат напред, темните се повлекуваат), и топли и ладни бои. Овие техники се развивале со векови и достигнуваат врв во ренесансата со воведувањето на перспективата. Уметниците како Брунелески и Леонардо да Винчи поставуваат основи на начинот како се претставува тродимензионален простор на рамна површина. Современите уметници користат и фотографија, дигитални медиуми или инсталации за да го прикажат просторот. Некои уметници режираат цели сцени како на театарска сцена за да направат едно совршено фотографско дело со длабочина и просторна сложеност. Други, пак, го сведуваат просторот на минималистички елементи, оставајќи го гледачот сам да го „дополнува" просторот со сопствени емоции и мисли..

Рене Магрит, „Човечка состојба" 1933 г.

Џеф Вал – По, „Невидливиот човек“ од Ралф Елисон, 1999–2001 г.

Знаеш ли дека...

Ченгду Чжан Дациан во кинеските пејзажи создавал илузија на бескрајна далечина само со нијанси и туш.

Прашања

1. Како се разликува реален простор од илузија на простор во уметноста?
2. Зошто е важно да се разбере внатрешен и надворешен простор при создавање уметничко дело?
3. Кои елементи ти помогнаа најмногу да прикажеш простор во твојата цртеж?
4. Може ли просторот да пренесе емоција? Како?

АКТИВНОСТ

Користете топли и ладни бои за да создадете чувство на длабочина.

Направете фотографија со изразена длабочина (на пример: објекти во близина и далечина).

Организирајте мини изложба со вашите просторно насочени дела во училница.

ПЕРСПЕКТИВА I ЛИНЕАРНА ПЕРСПЕКТИВА СО ЕДНА СОБИРНА ТОЧКА

Перспективата е визуелна алатка што уметниците ја користат за да создадат илузија на длабочина и простор на рамна површина. Линеарната перспектива, развиена во ренесансата, се базира на правилата на геометријата и набљудувањето, и овозможува прецизно прикажување предмети и простори во однос на гледачот. Кога сите линии во сликата се насочени кон една точка на хоризонтот, зборуваме за линеарна перспектива со една собирна точка. Овој метод најчесто се користи за прикажување ентериери, долги коридори, улици или патеки што се гледаат директно од напред.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

линеарна перспектива, собирна точка, линија на хоризонт, визуелна насока

Пјетро Перуџино, „Предавање на клучевите на свети Петар", 1481–1482 г.

Знаеш ли дека...

Терминот „перспектива" потекнува од латинскиот збор perspicere, што значи „да се гледа низ"

АКТИВНОСТ

Нацртајте внатрешност на соба користејќи една собирна точка поставена на хоризонталната линија.

Леонардо да Винчи, „Тајната вечера", 1495–1498 г.

Со употреба на една собирна точка уметникот создава силно чувство на длабочина. Ѕидовите, подот и таванот на една соба се прикажани како да се протегаат назад во просторот, додека објектите се намалуваат со оддалечување. Правилната употреба на перспективата овозможува сцената да изгледа реалистично и убедливо, дури и кога е минималистички нацртана. Овој метод е основа за архитектонско цртање и дизајн, но исто така и за стрипови, фотографија и филм.

Во внатрешните простори, една собирна точка најчесто се наоѓа во центарот на композицијата. Сите линии – рабовите на мебелот, аглите на собата, подот – се насочени кон таа точка. Предметите што се поблиску до гледачот изгледаат поголеми, а оние подалеку – помали, создавајќи ефект на реална длабочина. Перспективата со една точка е едноставна за примена, но многу моќна во визуелниот израз.

Едвард Хопер, „Хотелска соба"
1931 г.

АКТИВНОСТ

Пронајдете фотографии или филмски сцени со една собирна точка и анализирајте ја композицијата.

Знаеш ли дека...

Филипе Брунелески, архитект од Фиренца, прв научно ја формулирал линеарната перспектива во 15 век.

Извадок од играта Рејнбоу сикс: Сиџ

Знаеш ли дека...

Уличната уметност често користи линеарна перспектива за да создаде 3Д илузија кога се гледа од одреден агол.

Линеарната перспектива со една точка не е ограничена само на традиционалната уметност. Денес таа игра важна улога и во современите медиуми како што се видеоигрите, 3Д моделирањето, дигиталната архитектура и филмската продукција. Создавањето реалистични ентериери и пејзажи во дигитален контекст често почнува со цртање на основната структура со една собирна точка. Со тоа, уметниците и дизајнерите можат точно да контролираат како гледачот ќе го доживее просторот.

Знаеш ли дека...

Многу популарни видеоигри (како Мајнкрафт и Симс) користат перспектива со една точка за да создадат чувство на простор и ориентација.

Канил Писаро, „Булевар Монтмартр ноќе", 1897 г.

АКТИВНОСТ

Изработи цртеж на ходник, железничка пруга или патека користејќи перспектива со една собирна точка.

Обиди се да поставиш предмети (стол, маса, полица) во просторот и прикажи ги правилно во однос на перспективата.

Прашања

1. Зошто е важно да се разбере линеарната перспектива во визуелната уметност?
2. Како перспективата со една точка го менува доживувањето на внатрешниот простор?
3. Кои секојдневни сцени можат да се прикажат со една собирна точка?
4. Како може оваа перспектива да се користи за да се води вниманието на гледачот?

ПЕРСПЕКТИВА II ЛИНЕАРНА ПЕРСПЕКТИВА СО ДВЕ СОБИРНИ ТОЧКИ

Линеарната перспектива со две собирни точки е напреден метод за претставување простор на рамна површина. За разлика од перспективата со една точка, тука формите се прикажани така што нивните страни се свртени под агол кон гледачот, а сите линии што се оддалечуваат се насочени кон две различни точки на хоризонтот – една од лево, друга од десно. Овој начин на прикажување овозможува подинамична и реалистична интерпретација на архитектонски објекти, градски сцени и тродимензионални форми. Ваквиот пристап им овозможува на уметниците да прикажат објекти од агол, со што се добива чувство на маса, стабилност и реална просторност.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

перспектива со две точки, аголна перспектива, визуелна длабочина, хоризонт

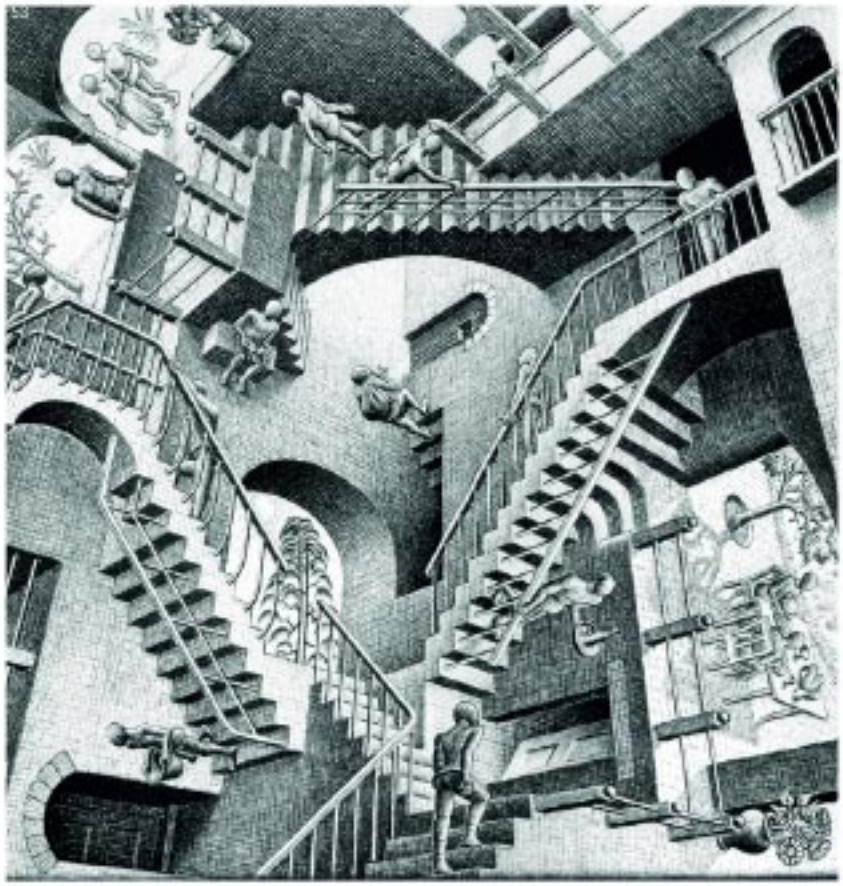

Густав Каибот, „Париска улица", 1877 г.

Овој тип перспектива најчесто се користи при прикажување агли на зграда, улици и урбани пејзажи, каде што гледачот не е свртен директно кон една површина туку гледа две страни на објектот. Со тоа се постигнува чувство на обем, маса и просторна реалност. Линиите на покриви, прозорци и основи на објекти „се собираат" кон левата и десната точка, создавајќи чувство на стабилност, но и движење во просторот. Перспективата со две точки е основа и за прикажување повеќе објекти во комплексен пејзаж, каде што секоја градба може да биде поставена од различен агол, а сепак да се одржи визуелна логика.

АКТИВНОСТ

1. Пронајди фотографија на аголна зграда и нацртај ја користејќи две собирни точки.
2. Обиди се да нацрташ сандаче или кутија од аголна перспектива.

М. Ц. Ешер, „Релативност", 1953 г.

Знаеш ли дека...

- Двете собирни точки во перспектива се секогаш поставени на хоризонталната линија, и можат да бидат надвор од самата слика.?
- Оваа техника била широко користена од уметниците во ренесансата и повторно оживеана во модерната улична уметност и графички дизајн.

Во дигиталната уметност и видеоигрите, перспективата со две точки е клучна за создавање импресивни и ориентациски точни средини. Архитектурата во виртуелниот свет мора да биде веродостојна и затоа дизајнерите користат оваа техника за да го прикажат просторот од повеќе агли. Дури и кога сцените се замислени, како фантастични градови или футуристички амбиенти, примената на правилна перспектива им дава логика и веродостојност на тие простори. Преку тоа, играчот не само што се движи низ просторот туку и визуелно го чувствува како реален и логично изграден.

АКТИВНОСТ

1. Нацртај зграда од агол инспириран од сцена во видеоигра.
2. Изработи макета или 3Д скица од аголна зграда со две собирни точки.

Винсент ван Гог, „Спалната соба во Арл", 1888 г.

Знаеш ли дека...

- Оваа перспектива е основа за изработка на технички цртежи во архитектурата и индустрискиот дизајн.
- Повеќето мапи во Рејнбоу сикс: Сиџ се дизајнирани со две собирни точки за да се добие реалистична симулација на урбан простор.

Ханс Вреденан де Врис, „Архитектонска сцена" , 16 век

АКТИВНОСТ

Осмисли сцена во која гледачот стои на агол меѓу две улици и прикажи го просторот користејќи перспектива со две точки.

Прашања

1. Во кои ситуации е поефикасно да се користи перспектива со две точки наместо со една?
2. Како можеш да разликуваш една од две собирни точки во слика?
3. Дали перспективата со две точки ти овозможува поголема слобода во композицијата?

Тема 3

Ликовни принципи

Секоја ликовна творба е своевиден визуелен јазик, а ликовните принципи се неговата граматика. Тие го организираат и уредуваат просторот, односите и ритамот меѓу формите, боите, линиите и сите други елементи што ги користи уметникот. Иако постојат утврдени правила, креативноста нема граници – секој уметник го користи својот сензибилитет за да создаде уникатен визуелен израз.

Ликовните принципи овозможуваат секој елемент во делото да добие свое место и улога, создавајќи целина што е визуелно уредена, читлива и впечатлива. Преку нив се гради рамнотежа, се постигнува хармонија, се истакнува контрастот, се создава движење и ритам, се модулираат пропорциите, се гради композицијата, и најважно – се создава чувство на единство помеѓу сите делови на делото. Овие принципи – иако препознатливи и изучливи - не ја ограничуваат слободата на изразување, туку ѝ даваат структура и сила.

Во рамките на оваа тема ќе се запознаеш со хармонијата како усогласеност и сличност помеѓу деловите на делото, со контрастот како нагласена спротивставеност на елементите, со градацијата како постепена промена на особините, со рамнотежата како визуелна стабилност, со ритамот и движењето кои носат динамика, со пропорциите кои го одредуваат односот на големини, со единството како поврзаност на целината и со композицијата како уметнички распоред што води до јасен визуелен фокус.

Кога почнуваме да учиме за уметноста, најлесно е прво да ги разбереме принципите што имаат најјасен визуелен ефект – како контрастот, ритамот, рамнотежата и композицијата. Тие ни помагаат полесно да ги уредиме формите, боите и другите елементи во твоето дело. Како што ќе станеме поискусни во ликовното изразување, постепено ќе ги запознаваме и другите принципи – како хармонија, градација, пропорции и единство – и ќе научиме како да ги користиме на свој, креативен начин.

Цели на темата:

- Да разбереш што се ликовни принципи и зошто се важни во уметноста.
- Да ги препознаваш различните видови принципи во ликовните дела.
- Да научиш како да ги користиш ликовните принципи при создавање сопствено уметничко дело.
- Да развиеш свест за визуелна целина, рамнотежа и изразност во твоето творештво.

ХАРМОНИЈА

Хармонијата е универзален принцип што го води стремежот кон рамнотежа во природата, и во човечката култура, мисла и уметност. Во секојдневието ја среќаваме во симетријата на природните форми, во односот на боите во едно зајдисонце, во звучниот склад на музиката или во добриот однос меѓу луѓето. Во ликовната уметност, хармонијата е основен принцип преку кој се постигнува визуелна поврзаност меѓу елементите на една композиција. Таа не бара униформност, туку постоење на различности што заедно градат целовитост. Елементите како линија, боја, тон, форма, текстура или насока се комбинираат така што меѓусебно се надополнуваат, без ниту еден да доминира или да го наруши општиот впечаток.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

хармонија, хармонија по аналогија, хармонија по функција, хармонија по идеја, градација, визуелна рамнотежа

Клод Моне, „Баричка со локвеници и плачлива врба", околу 1916–1919 г.

Знаеш ли дека...

Хармонијата како естетски принцип потекнува од старогрчката уметност и архитектура.

АКТИВНОСТ

1. Идентификувај објекти или сцени од секојдневието кои ги сметаш за хармонични.
2. Изработи цртеж со минимум три слични визуелни елементи.

Во уметноста постојат неколку начини за постигнување хармонија. Најчесто се споменуваат три видови: хармонија по аналогија, по функција и по идеја. Хармонијата по аналогија се гради со употреба на слични ликовни вредности – на пример, слични линии по дебелина и форма, блиски бои од обоениот круг, форми со слична закривеност или текстури кои визуелно изгледаат сродно. Наместо нагли контрасти, овде доминира постепеност и поврзаност. Делата направени со хармонија по аналогија создаваат чувство на спокој и уреденост кај гледачот, бидејќи елементите се во склад еден со друг.

Паул Клее, „Древен звук, апстракција на црна подлога", 1925 г.

АКТИВНОСТ

Нацртај три скици користејќи различен тип хармонија: аналогија, функција и идеја.

Знаеш ли дека...

Употребата на блиски вредности во ликовните елементи помага да се создаде смирен визуелен ефект.

Хармонијата по функција не се темели на визуелна сличност, туку на логичка и смислена поврзаност на прикажаните предмети. На пример, палета, четка и бои – иако можеби се различни по форма и боја – создаваат визуелен мотив со заедничка функционална врска. Овој тип на хармонија е особено застапен во мртва природа и илустративна уметност, каде група предмети се прикажуваат како дел од заеднички контекст. Преку оваа стратегија, делото ја добива својата смисла и поврзаност, без да биде неопходно и формално складно.

Винсент ван Гог, „Мртва природа со клуч, свеќа и кромид", 1889 г.

Знаеш ли дека...

Во графичкиот дизајн, хармонијата по функција се користи за да се подобри визуелната логика на плакати и реклами.

АКТИВНОСТ

Избери три предмети што логички се поврзани и направи уметничка композиција од нив

Третиот тип – хармонија по идеја – се заснова на симболичка поврзаност на мотивите. Таа не е логичка, ниту визуелна, туку концептуална врска меѓу објектите. Гулаб и маслиново гранче заедно симболизираат мир, срп и чекан – труд и работничко движење, срце и клуч – љубов и доверба. Овој тип хармонија е особено чест во постери, плакати, уметност со порака и симболизам. Иако елементите можеби се различни по форма и боја, заедно градат единствено значење и концептуален склад.

АКТИВНОСТ

Изработи композиција од симболи што претставуваат идеја како мир, слобода или работа.

Пабло Пикасо, „Гулаб на мирот", 1949 г.

Хармонијата во едно дело често се постигнува и преку **градација** – постепен премин од еден визуелен елемент кон друг. Тоа може да биде премин од светол кон темен тон, од мала кон голема форма, или од една кон слична боја. Градацијата создава тек и движење, а воедно ја зајакнува поврзаноста помеѓу елементите. Така, хармонијата станува динамична, а не статична – таа не мирува, туку „тече" низ композицијата.

Жорж Сера, „Недела попладне на островот Гранд Жат", 1884–1886 г.

Знаеш ли дека...

И архитектите и дизајнерите ги користат принципите на хармонија за да создадат пријатни простори.

АКТИВНОСТ

1. Анализирај едно уметничко дело и означи како е постигната хармонијата.
2. Претстави го истиот мотив со и без хармонија, спореди го визуелниот ефект.

Во современиот визуелен свет – вклучувајќи дизајн, фотографија, анимација и дигитална уметност – хармонијата е подеднакво важна како и во класичната уметност. Кога дизајнираме апликации, книги, реклами или постери, целта е гледачот да добие пријатно визуелно искуство. Тоа се постигнува со балансирана употреба на сродни елементи – боите не треба да „се борат" меѓу себе, формите не треба да одвлекуваат внимание една од друга. Затоа и се користат визуелни алатки кои препознаваат аналогија и склад во бојата, формата или распоредот.

Марк Ротко, „Портокалово и жолто", 1956 г.

АКТИВНОСТ

1. Анализирај веб-страница, постер или апликација и опиши како е користена хармонијата.
2. Создади дигитална или рачна композиција во која боите, формите и линиите се слични и ускладени.

Прашања

1. Како се разликува хармонијата по аналогија од хармонијата по функција?
2. Дали хармонијата во едно дело секогаш значи дека нема контраст? Објасни.
3. Можеш ли да се сетиш на ситуација од секојдневието каде предмети се поврзани по идеја, а не по изглед или функција?
4. Која боја или форма најмногу ја поврзуваш со чувство на хармонија? Зошто?
5. Во кое дело од оваа лекција според тебе најуспешно е постигната хармонија? Објасни го твојот избор.
6. Како би изгледало едно дело без никаква хармонија? Каков ефект би имало врз гледачот?

Знаеш ли дека...

Многу апликации за графички дизајн (како Canva и Adobe Color) имаат алатки за создавање хармонични палети според аналогни бои. Тоа им овозможува на учениците и дизајнерите лесно да изберат усогласени бои и да создадат визуелно урамнотежени и привлечни композиции.

КОНТРАСТ

Контрастот е еден од најважните ликовни принципи што се применува во сите области на ликовната уметност. Тој претставува меѓусебно спротивставување на различни вредности во еден или повеќе елементи: светло и темно, големо и мало, мазно и рапаво, топло и ладно и др. Контрастот помага уметникот да нагласи нешто, да го одвои од околината, да создаде динамика или драматичен ефект.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

контраст, видови контраст, тонски и текстурален контраст, контраст во форма

Караваџо, „Зенањето на Христос", 1602 г.

Знаеш ли дека...

Контрастот е визуелна алатка што се користи уште од античко време за вниманието на гледачот да се води кон најважното во делото.

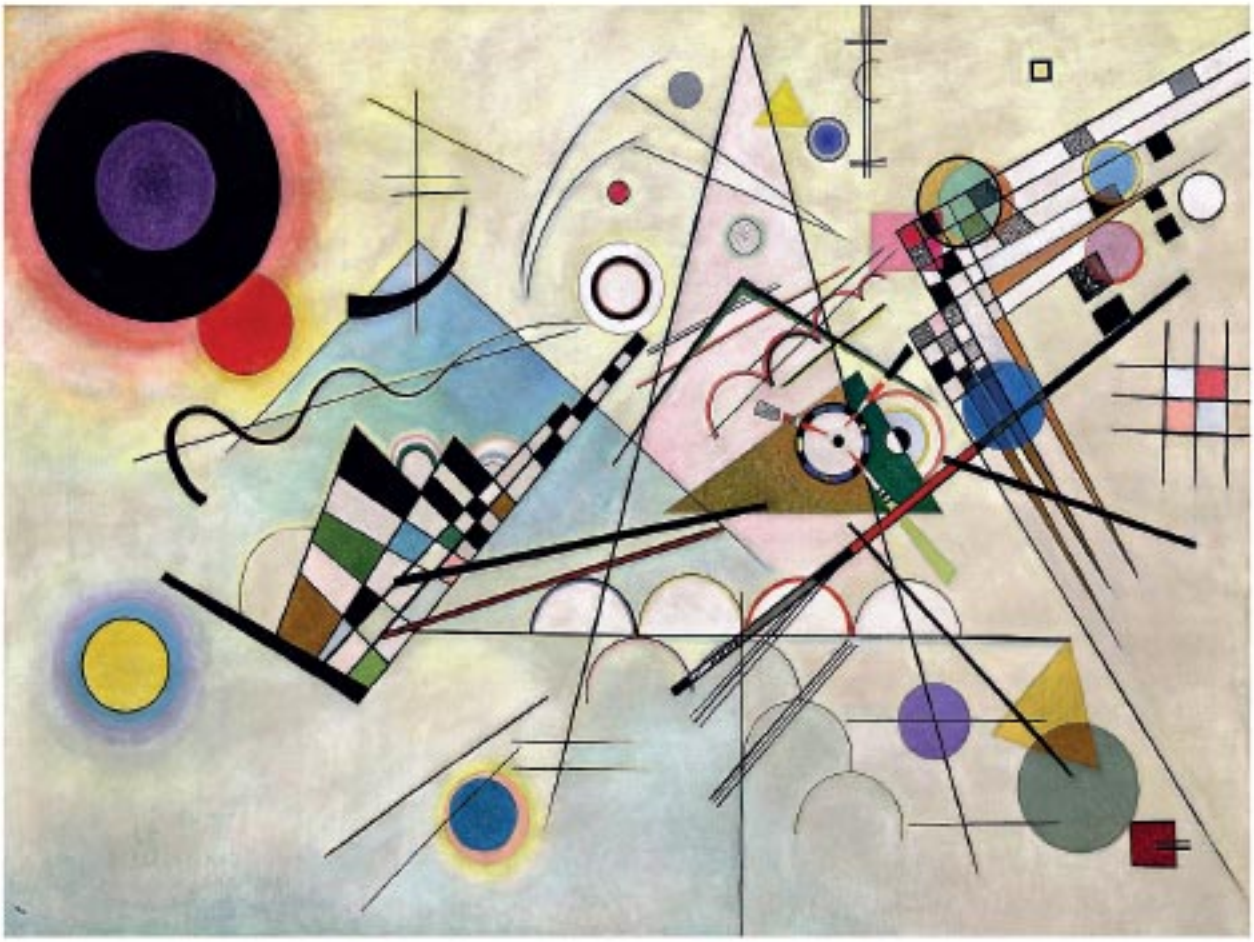
АКТИВНОСТ

Направи скица каде што ќе истакнеш еден елемент преку контраст (на пример: форма во различна боја или големина од околината).

Видови контраст

Контрастот може да се појави во различни форми. Секоја спротивност меѓу вредности на еден или повеќе ликовни елементи создава визуелна напнатост и интерес. Контраст може да се постигне со:

- **линија** (права – крива, тенка – дебела, долга – куса),
- **големина** (големо – мало),
- **насока** (вертикална – хоризонтална – коса),
- **боја** (топло – ладно, светло – темно, комплементарно),
- **тон** (светли – темни делови),
- **текстура** (мазно – рапаво, меко – тврдо),
- **форма** (аглесто – тркалезно, едноставно – сложно),
- **простор** (полн – празен, отворен – затворен).

Василиј Кандински, „Композиција VIII", 1923 г.

Знаеш ли дека...

Контрастот е визуелна алатка што се користи уште од античко време за вниманието на гледачот да се води кон најважното во делото.

АКТИВНОСТ

Направи табела со сите видови контраст и внеси визуелен пример за секој од нив.

Контраст во текстура и тон

Текстурата е површинска карактеристика на предметот што можеме да ја видиме или почувствуваме со допир. Таа може да биде природна (на пример кора од дрво) или вештачка (на пример ткаенина). Контрастот во текстура настанува кога се споредуваат мазни и рапави, тврди и меки, сјајни и мат површини.

Тонот, пак, претставува светлинска вредност на бојата – од бело до црно, и сите сиви нијанси меѓу нив. Контрастот во тон се создава преку употреба на светли и темни површини. Тој може да создаде длабочина, тежина или драматичен ефект.

Знаеш ли дека...

Шрафирањето е една од најстарите и најчесто користените техники за создавање тонски контраст во графичките уметности.

Албрехт Дирер, „Зајакот", 1502 г.

АКТИВНОСТ

Исечи парчиња хартија со различна текстура (мазна, груба, набрана) и состави мала композиција со нагласен контраст меѓу мазно и рапаво. Можеш да користиш обоена хартија, весници, пакувања или природни материјали. Обиди се да постигнеш рамнотежа помеѓу формите и текстурите.

Контраст во форма и тектура

Формата претставува надворешен изглед или контурите на некој предмет. Таа може да биде геометриска (квадрат, круг, триаголник) или органска (природни, неправилни облици).

Контрастот во форма се постигнува со спротивставување на аглести и тркалезни, едноставни и сложени, мали и големи форми во една композиција.

Пабло Пикасо, „Мртва природа со плетен стол", 1912 г.

Колажот е техника што овозможува комбинирање различни материјали (хартија, ткаенина, весници итн.) во едно уметничко дело. Преку комбинирање материјали со различни текстури, бои и форми, уметникот може лесно да постигне визуелен контраст.

Хана Хех, Исечено со кујнскиот нож Дада низ последната културна епоха на дебелите пивски стомаци од Вајмарска Германија
1919–1920 г.

Знаеш ли дека...

Колажот првпат станал популарна техника кај кубистите почетокот на 20 век, како нов начин за вметнување реални материјали во уметничкото дело.

АКТИВНОСТ

1. Изрежи различни форми од обоена хартија и состави композиција со изразен контраст во форма (аглести и тркалезни, големи и мали).
2. Направи колаж со фрагменти од хартија, весници, текстил и други материјали што имаат спротивни текстури, бои и форми.

Прашања

1. Зошто контрастот се смета за важен принцип во уметноста?
2. Дали можеме да создадеме композиција без контраст?
3. Кои уметнички техники најдобро го нагласуваат контрастот?
4. Каков ефект има контрастот врз расположението што го предизвикува едно дело?
5. Во кои области од секојдневниот живот забележувате контраст надвор од уметноста?

ГРАДАЦИЈА

Вовед во градација

Градацијата претставува постепено менување на визуелните елементи – линија, боја, тон, форма, насока, текстура, големина или простор од една состојба во друга. Таа е присутна во целото ликовно творештво: во цртањето, сликањето, вајањето, графиката, архитектурата и дизајнот. Како што во природата денот постепено преминува во ноќ, или растенијата растат постепено, така и уметникот користи градација за да прикаже постепен премин, движење или развој. Таа ни овозможува да создадеме композиции со длабочина, волумен и динамика.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

градација, ахроматска градација, градација на насока, градација на форма, градација во природа, градација како принцип

Знаеш ли дека...

Во ликовната уметност градацијата се користи уште од времето на ренесансата за создавање илузија на реална длабочина и светлина.

АКТИВНОСТ

1. Изработи цртеж каде тонски постепено се преминува од светла кон темна нијанса.
2. Во скица од природа означи делови каде се случува визуелен премин – пример: небо кон хоризонт.

Леонардо да Винчи, „Студија за главата на Леда", 1504–1506 г.

Џ. М. В. Тарнер, „Борбениот Темерер", 1839 г.

Градација на тон и боја

Градацијата на тон значи постепен премин од светол кон темен тон или обратно. Со тоа се создава волумен и тродимензионалност во рамките на две димензии. Кај бојата, градацијата овозможува премин од една во друга боја – пример: од жолта, преку портокалова, до црвена. Ахроматска градација користи само црна, бела и сиви нијанси, а со неа се постигнува драматичност или спокој. Дурска и молска градација на боја или тон се користи за пренесување различни емоции.

Знаеш ли дека...

Во спектарот на светлината боите природно се појавуваат во градација: црвена, портокалова, жолта, зелена, сина, виолетова.

АКТИВНОСТ

1. Направи градација од црна до бела користејќи графит.
2. Изработи колаж во кој боите постепено се менуваат една во друга.

Градација во линија, текстура и насока

Линијата може да се трансформира од права во изразено крива преку постепени премини. Текстурата исто така – од мазна кон рапава или обратно. Насоката може постепено да преминува од хоризонтална во дијагонална, па потоа во вертикална. Овие премини создаваат чувство на движење, промена или ритам во композицијата.

Знаеш ли дека...

Во јапонската калиграфија градацијата на линијата е клучен елемент за естетски израз.

АКТИВНОСТ

1. Нацртај линија што постепено се менува од права во крива.
2. Направи текстура со молив што од една страна е мазна, а од друга сè порапава.

Бриџит Рајли, „Движење во квадрати", 1961 г.

Градација на форма, големина и простор

Формите можат да се менуваат постепено – од квадрат во круг, од мала во голема, од проста во сложена. Просторот може да се обликува преку промена на големина на објекти: што се подалеку – се помали, што се поблиску – поголеми. Градацијата овде овозможува создавање длабочина, перспектива и движење во композицијата.

Знаеш ли дека...

Во античката архитектура, колоните често биле со градација во дебелината за да создадат илузија на совршенство.

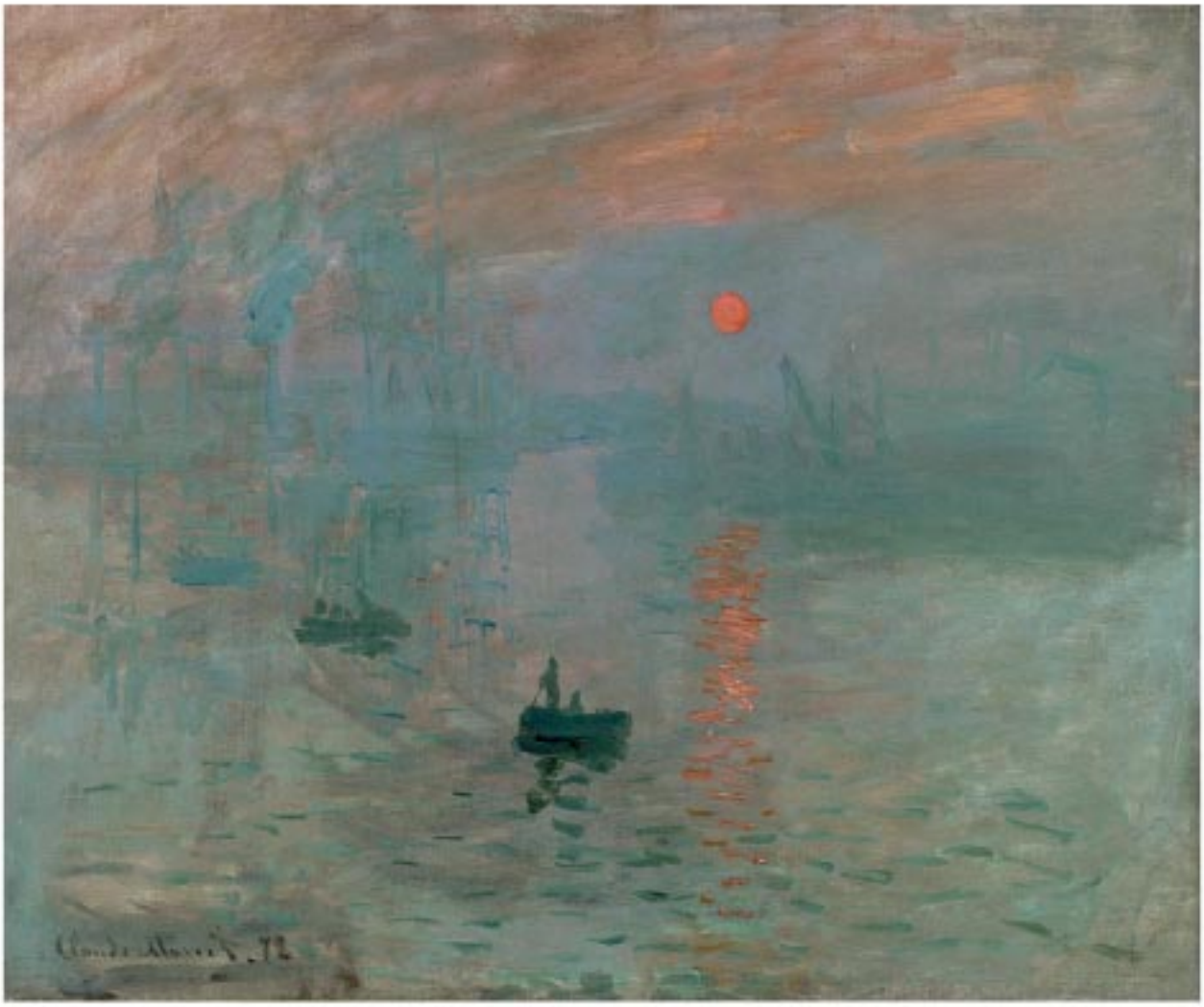
Виктор Васарели, „Vega-Nor", 1969 г.

Градација во природата и секојдневието

Се што нè опкружува е во постојана промена – природата, телото, светлината. Градацијата ја забележуваме кај изгрејсонцето, при промената на годишните времиња, растот на растенијата, стареењето кај човекот. Уметниците ја користат оваа појава како инспирација и ја пренесуваат во уметноста преку ликовни елементи што се менуваат постепено.

АКТИВНОСТ

Фотографирај или нацртај природен пејзаж каде постои градација (на пример: небо или планина).

Клод Моне, „Импресија, изгрејсонце", 1872 г.

Знаеш ли дека...

Уметниците од импресионизмот, како Клод Моне, често сликале сцени во различни периоди од денот за да ја прикажат светлинската градација.

АКТИВНОСТ

Истражи во своето секојдневие примери каде нешто се менува постепено и претстави го визуелно.

Градација како уметнички принцип

Градацијата е еден од осумте ликовни принципи. Таа не само што одредува како се менуваат елементите, туку и носи значење – создава хармонија, движење или драматичност. Секој елемент во делото може да претрпи промена: линијата да стане крива, бојата да премине од една во друга, обликот да се прошири или стесни. Со примена на градација, уметниците ја контролираат визуелната комуникација со гледачот.

Знаеш ли дека...

Градацијата е основа и во дигиталниот дизајн, особено при креирање икони и позадини.

Каспар Давид Фридрих, „Монахот покрај морето", 1808–1810 г.

Прашања

1. Зошто е важно постепеното менување на ликовните елементи во една композиција?
2. Како градацијата влијае на емоциите на гледачот?
3. Кои примери на градација можеш да ги препознаеш во природата?
4. Дали може да има композиција без градација? Објасни.
5. Во кои дела од секојдневниот живот градацијата има практична примена?

АКТИВНОСТ

1. Анализирај уметничко дело каде градацијата е доминантен принцип.
2. Изработи постер каде сите ликовни елементи постепено се менуваат.

РАМНОТЕЖА

Рамнотежата претставува еден од најзначајните ликовни принципи во уметноста. Таа претставува еднаквост во распоредот на тежината во композицијата. Таа се однесува на распоредот на визуелните елементи во рамките на една композиција со цел да се постигне хармонија, стабилност и чувство на целосност. Рамнотежата не е само уметнички концепт – таа е присутна и во природата, архитектурата, дизајнот, па дури и во нашиот секојдневен живот. Човекот постојано се стреми кон психолошка и физичка рамнотежа, а уметникот се стреми кон визуелна рамнотежа.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

рамнотежа, симетрична рамнотежа, асиметрична рамнотежа, радијална рамнотежа, ликовен принцип

Кит Харинг, „Без наслов", Шара во сино и црно, 1981 г.

АКТИВНОСТ

Изработи ликовна творба инспирирана од природни форми каде ќе се види рамнотежа меѓу боја, форма и линија.

Симетричната рамнотежа се добива кога елементите на една страна од композицијата се огледално идентични или слични на оние од другата страна. Замислете вертикална оска поставена на средина од слика – доколку двете страни изгледаат исто или речиси исто, постои симетрија. Таа често се користи за пренесување мир, стабилност и формалност. Но, колку и да е прецизна, симетријата понекогаш создава статичен и предвидлив изглед, кој може да биде визуелно помалку возбудлив за гледачот.

Знаеш ли дека...

Во кинеската филозофија поимот „јин и јанг" симболизира рамнотежа меѓу спротивни сили во универзумот.

Таџ Махал, симетрична палата во Индија, изградена меѓу 1632 и 1653 г.

АКТИВНОСТ

Осмисли дизајн за привзок или обетка со совршена симетрична поставеност на елементите.

Асиметричната рамнотежа, за разлика од симетричната, не се потпира на идентични елементи од двете страни на композицијата. Таа се создава преку визуелна еднаквост на различни елементи – мали и големи форми, светли и темни тонови, силни и нежни бои. Оваа рамнотежа бара повисоко ниво на чувствителност и контрола од уметникот, но резултира со поинтересна и подинамична композиција. Асиметријата е често користена во современата уметност, модерен дизајн и скулптура, бидејќи дозволува слобода и експресија.

Знаеш ли дека...

Јапонската естетика „ваби-саби" ја цени несовршеноста и асиметријата како убавина.

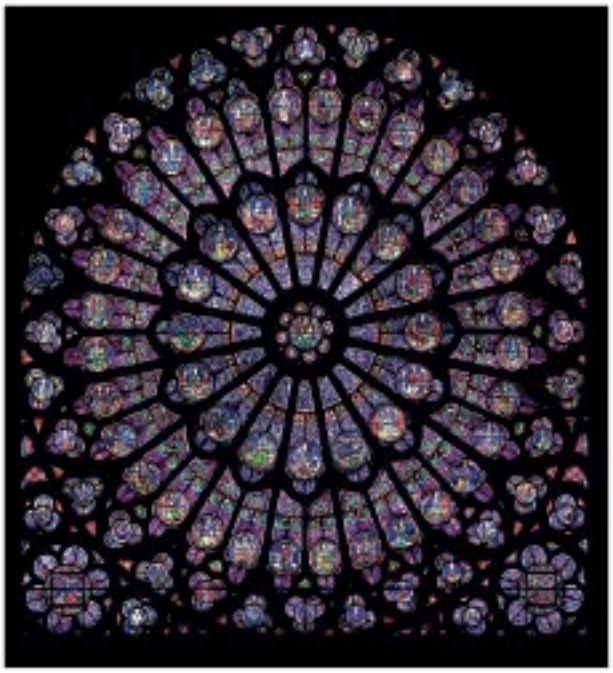

Анри Матис, „Полжавот", 1953 г.

АКТИВНОСТ

Креирај асиметрична композиција користејќи различни големини на форми и контрастни бои.

Радијалната рамнотежа се создава кога сите елементи зрачат или се распоредуваат околу една централна точка. Овој вид рамнотежа често се среќава во дизајнот на мандали, витражи, цветни форми или орнаменти. Радијалната рамнотежа внесува движење и хармонија, а централниот елемент добива особено значење. Комбинираната рамнотежа, пак, комбинира симетрични и асиметрични елементи, и се користи кога сакаме стабилност, но и визуелна привлечност.

Северна розета, Нотр Дам, Париз, 13 век

Знаеш ли дека...

Радијалната рамнотежа е основа во дизајнот на многу цветови и школки во природата.

АКТИВНОСТ

Нацртај мандала или дизајн за витраж со радијална рамнотежа околу централна точка.

Разбирањето на рамнотежата му овозможува на секој млад уметник да создаде творби што се визуелно јасни, хармонични и емоционално издржани. Без разлика дали се работи за дизајн на лого, моден детаљ или уметничка слика, примената на симетрична, асиметрична или радијална рамнотежа влијае врз тоа како гледачот ќе ја доживее композицијата. Рамнотежата може да биде прецизна и формална, но и експериментална и слободна – сè зависи од уметничката намера.

Пабло Пикасо, „Девојка пред огледало", 1932 г.

АКТИВНОСТ

Проучи две уметнички дела со различна рамнотежа. Одреди дали станува збор за симетрична, асиметрична или радијална рамнотежа и објасни како таа влијае на композицијата и чувството што го пренесува делото.

Знаеш ли дека...

Пикасо комбинирал симетрични и асиметрични елементи во своите дела, особено во кубизмот.

Прашања

1. Што претставува рамнотежата во уметноста и како ја доживуваш во секојдневниот живот?
2. Зошто уметниците би избрале асиметрична рамнотежа наместо симетрична?
3. Може ли уметничка творба да биде во рамнотежа и ако нема симетрија? Објасни.
4. Како би го објаснил терминот радијална рамнотежа и каде си ја забележал?
5. Кое дело од познат уметник најдобро ја илустрира рамнотежата според тебе? Зошто?
6. Кога креираш своја творба, дали размислуваш за рамнотежа? Како ја постигнуваш?
7. Можеш ли да ја најдеш рамнотежата во носиите, архитектурата или природата околу тебе?
8. Дали можеш да искористиш рамнотежа во дигитален дизајн или постер?

РИТАМ И ДВИЖЕЊЕ

Ритамот е еден од основните ликовни принципи што уметниците го користат за да создадат чувство на движење, хармонија и поврзаност меѓу елементите во едно дело. Тој се добива преку повторување – било тоа да е рамномерно, разновидно или слободно – на елементи како линија, форма, боја, тон, текстура, насока или волумен. Со ритамот се создава визуелно патување низ композицијата, како да ја „чита" окото на гледачот. Тој се среќава не само во уметноста, туку и во природата, музиката, архитектурата, па дури и во нашето секојдневие – чекорите додека одиме, срцевиот ритам, промените на денот и ноќта.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

ритам, регуларен ритам, алтернативен ритам, прост ритам, композиција, динамична композиција, статична композиција, емоционално влијание

АКТИВНОСТ

Насликајте композиција користејќи еден ликовен елемент што се повторува.

Знаеш ли дека...

Ритамот постои не само во уметноста туку и во природата и времето.

Регуларниот ритам претставува наједноставната форма на ритам, во која еден ист ликовен елемент се повторува во иста форма, големина и боја, со рамномерно растојание. Ова создава чувство на стабилност, ред и хармонија, но понекогаш може да изгледа монотоно и статично. Сепак, регуларниот ритам е многу важен во декоративната уметност, архитектурата и индустрискиот дизајн, каде што се бара предвидлива структура и повторување. Овој вид ритам често се користи за украсување на ѕидови, подови, фасади или керамика, а неговата примена се среќава уште од древните цивилизации.

Знаеш ли дека...

Регуларниот ритам често се користи во архитектонски украси.

М.К. Ешер, „Небо и вода I", 1938 г.

Мароко – бесконечен орнаментален дезен – традиционален арапско-исламски геометриски мотив

Алтернативниот ритам претставува разновиден и живописен начин на повторување, каде што два или повеќе елементи се менуваат по ред, но се задржува истото растојание или структура. На пример, може да се повторуваат наизменично светла и темна боја, мазна и рапава текстура, голема и мала форма, или дебела и тенка линија. Овој вид ритам внесува енергија, движење и интерес во композицијата. Тој е почест во современата уметност, моден дизајн, пакувања и улична уметност, каде што се бара динамика и визуелна привлечност. Алтернативниот ритам го предизвикува гледачот да се движи низ делото и да ја истражува неговата сложеност.

Василиј Кандински, „Неколку кругови", 1926 г.

АКТИВНОСТ

Направете алтернативен ритам со форми што се менуваат по боја и големина.

Прост и алтернативен ритам не се само современи концепти – тие се дел од историјата на визуелната култура. Народната уметност, особено везот и декоративните фризови на традиционалните куќи, облеката и керамиката, користат регуларни и алтернативни ритми за украсување и пренесување симболички пораки. Во народната носија често се повторуваат одредени геометриски форми, животински мотиви или шари, кои претставуваат плодност, заштита, љубов или идентитет на заедницата. Ритамот во традицијата не бил само естетски, туку и значенски – тој ја носел приказната на луѓето и културите.

Знаеш ли дека...

Народните носии и ткаенини содржат сложени ритмички шеми.

Македонски вез со геометриски мотиви, симетричен ритам и традиционални орнаменти

Ритамот има клучна улога во градењето на ликовната композиција. Со внимателно повторување на елементи, уметникот може да создаде чувство на ред или хаос, динамика или мир. Ритамот му овозможува на уметникот да го води погледот на гледачот низ делото, да истакне одреден дел или да создаде визуелна рамнотежа. Во комбинација со други принципи – како што се хармонија, контраст и градација – ритамот придонесува за целосниот впечаток и читање на уметничкото дело.

Франтишек Купка, „Аморфа: Фуга во две бои", 1912 г.

Знаеш ли дека...

Во дизајнот ритамот се користи за визуелна организација.

Во уметноста постојат два основни вида композиции – динамична и статична. Динамичната композиција користи ритам за да создаде чувство на движење и енергија, како нешто да се случува во рамките на делото. Таа често се постигнува со дијагонални линии, нерамномерно повторување или елементи во движење. Наспроти тоа, статичната композиција изгледа мирно, стабилно и рамнотежно. Обично се гради со симетричен распоред и регуларен ритам. Двата вида имаат своја вредност и употреба – сè зависи од целта и пораката што уметникот сака да ја пренесе.

Знаеш ли дека...

Динамичната композиција го привлекува вниманието и го води окото.

Умберто Бочони, „Градот се издига", 1910 г.

АКТИВНОСТ

Нацртај две композиции: една со статична форма, што пренесува мир и стабилност, и една со динамична форма, што создава чувство на движење и енергија. Користи едноставни облици и линии за да ја прикажеш разликата меѓу двете.

Ритамот не дејствува само визуелно – тој може да предизвика емоции и расположенија. Повторувањето на нежни линии и слични бои може да внесе чувство на мир и стабилност, додека остри контрасти и наизменични елементи можат да создадат возбуда и тензија. Еден музички фрагмент, на пример, може да биде инспирација за визуелна композиција, каде што ритамот на тоновите се претвора во ритам на форми и бои. Така, ритамот станува мост помеѓу различни уметности и сетила.

Знаеш ли дека...

Ритамот може да предизвика чувства како смиреност или возбуда.

АКТИВНОСТ

Изберете музичко дело и претставете го визуелно преку ритам.

Паул Кле, „Ритмично", 1930 г.

Прашања

1. Каде сè околу тебе можеш да забележиш ритам?
2. Што е разликата помеѓу регуларен и алтернативен ритам?
3. Како ритамот влијае на твоето чувство кога гледаш едно уметничко дело?
4. Може ли едно дело истовремено да има и ритам и контраст?
5. Дали е можно да има слободен ритам кој не следи правило?

ПРОПОРЦИЈА

Пропорцијата е ликовен принцип кој го означува односот на големините меѓу различни елементи во едно дело. Во уметноста, пропорцијата игра важна улога во создавање хармонија, рамнотежа и убавина. Односите меѓу долга и кратка линија, голема и мала форма, темен и светол тон – сето тоа се пропорционални врски кои влијаат врз изгледот на композицијата. Во секоја уметничка творба, секој елемент се поставува во простор со одредена големина, во однос на другите елементи, со цел да се создаде уметнички израз и естетска целина.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

пропорција, златен пресек, визирање, деформација, примена на златен пресек

Рафаело, „Школа на Атина", 1509–1511 г.

АКТИВНОСТ

1. Споредете две уметнички дела и анализирајте ги пропорциите меѓу нивните визуелни елементи.
2. Нацртајте едноставна сцена и прецртајте ја со различни пропорции за да видите како се менува впечатокот.

Знаеш ли дека...

Дури и најмали промени во пропорцијата може да влијаат на тоа како го доживуваме ликот, објектот или просторот во делото.

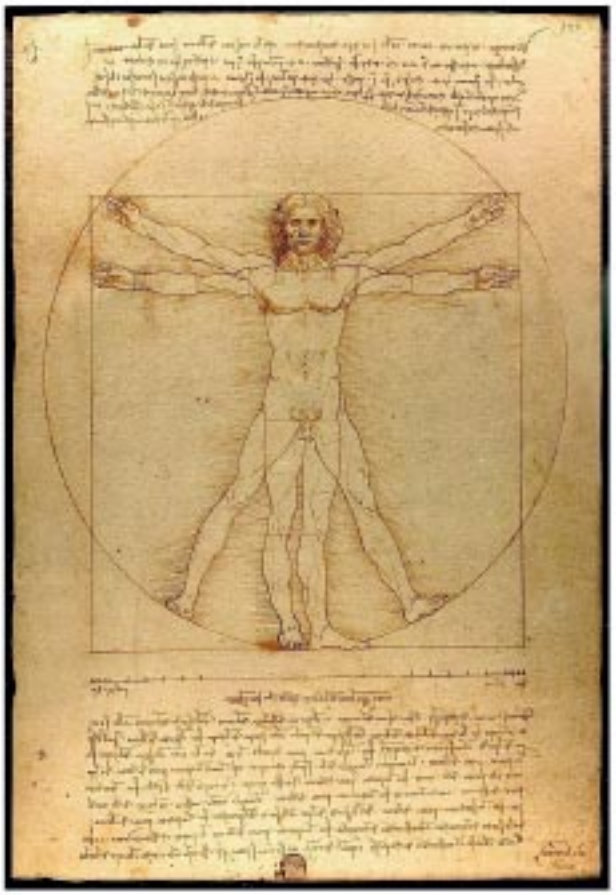
Во историјата на уметноста, луѓето се обидувале да најдат идеални односи на големини кои ќе водат кон совршена убавина. Преку вековите, во архитектурата, скулптурата и сликарството, се применувале прецизни математички соодноси, како златниот пресек, кои резултирале со дела што ги восхитуваат луѓето и денес.

АКТИВНОСТ

1. Истражете примери на златен пресек во познати дела и обележете ги во слика.
2. Дизајнирајте симетричен постер користејќи го златниот пресек.

Знаеш ли дека...

Златниот пресек бил користен уште во античка Грција, а денес го среќаваме и во модерната фотографија и дизајн.

Леонардо да Винчи, „Витрувијански човек", околу 1490 г.

Визирањето е техника која се користи за точно мерење на односот меѓу деловите на објектот при цртање. Уметниците користат молив, транспарентна фолија или мрежа за да ги споредат големините и аглите од реалниот модел со својата скица. Ова е особено корисно при цртање портрет или автопортрет, каде што точноста на пропорциите е клучна.

Знаеш ли дека...

Техниката на визирање се користела од уметници уште од времето на Рембрант.

Албрехт Дирер, „Цртач што црта лежечка жена", околу 1525 г.

Уметниците понекогаш намерно ги изобличуваат пропорциите за да изразат емоции, идеи или критика. Таквите деформации не се грешки, туку свесен избор за нагласување порака или за предизвикување реакција кај гледачот.

Егон Шиле, „Автопортрет со голи раце", 1911 г.

Пропорцијата се применува и во дизајнот, како на пример при изработка на корица за книга. Со помош на златниот пресек и рамномерни пропорции, се постигнува рамнотежа меѓу текстот, сликите и другите елементи, што ја прави корицата привлечна и читлива.

АКТИВНОСТ

1. Анализирајте дело со деформирани фигури и дискутирајте ја емоцијата што ја пренесува.
2. Создајте свој цртеж со изобличени пропорции за да пренесете одредено чувство.

Логото на „Ејпл": се верува дека е изградено со употреба на златниот пресек и кругови во совршена пропорција.

Прашања

1. Зошто мислиш дека луѓето отсекогаш се стремеле кон идеални пропорции?
2. Како се менува впечатокот за некое дело кога пропорциите се намерно деформирани?
3. Дали си користел/а техника на визирање? Како ти помогна?
4. Каде сè во секојдневието можеш да забележиш златен пресек?
5. Како би изгледала твојата соба доколку сите објекти во неа имаат непропорционални димензии?

Знаеш ли дека...

Многу логотипи и дизајни на компании се креирани според правилата на златниот пресек бидејќи го создава визуелен баланс што го привлекува човечкото око и се доживува како природно урамнотежено и хармонично.

ЕДИНСТВО

Единството е клучен ликовен принцип што им овозможува на уметниците да создадат чувство на целина и завршеност во своите творби. Кога сите ликовни елементи се усогласени и поврзани меѓусебно, композицијата изгледа уредено и хармонично. Преку единството се обезбедува визуелна поврзаност меѓу различните делови на делото, при што гледачот не ја доживува творбата како расцепкана, туку како едно неделиво цело.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

единство, доминанта, повторување, целина

Соња Делоне, „Ритам", 1938 г.

АКТИВНОСТ

1. Осмисли постер со слични форми и бои, поставени во уреден распоред.
2. Направи колаж користејќи исти текстури или тонови за сите делови на површината.

Знаеш ли дека...

Принципот на единство често се применува во сценографијата и архитектурата за да се добие впечаток на стабилност и визуелна чистота.

Постојат два основни начина за постигнување единство: со употреба на еднакви вредности и преку доминанта. Кога се користат еднакви или слични линии, форми, големини или тонови, се создава хармонична и стабилна композиција. Единство преку доминанта се постигнува кога еден елемент, како боја или форма, доминира и ги поврзува другите елементи во делото.

Пол Сезан, „Мртва природа со јаболка", 1895–1898 г.

Знаеш ли дека...

Доминантата често се користи во плакатите и рекламите за да се насочи вниманието на гледачот кон главната порака.

АКТИВНОСТ

1. Изработи слика во која доминира една боја или една форма.
2. Направи цртеж со слични линии и насоки за да создадеш целина.

Единство може да се постигне и преку техники на повторување, потсилување или зголемување. Повторување значи еден елемент да се јавува повеќе пати во делото. Потсилување се однесува на зголемен интензитет или контраст на одреден елемент, а зголемувањето се постигнува со нагласена големина на форма која ги поврзува останатите елементи.

АКТИВНОСТ

1. Дизајнирај декоративен дезен со повторување на форма или боја.
2. Направи композиција каде една форма е значително поголема од другите и ги поврзува сите делови.

Јајои Кусама, „Бесконечни мрежи", 1954 г.

Крајната цел во секое ликовно дело е постигнување целосно единство. Тоа не значи дека сè треба да биде исто, туку дека различните делови се поврзани во хармонична и логична целина. Единството е присутно не само во сликарството, туку и во графиката, скулптурата, архитектурата и применетата уметност. Комбинацијата на повеќе принципи, како рамнотежа, хармонија и ритам, дополнително ја зајакнува оваа визуелна целина.

Ле Корбизје, Вила Савоа, 1931 г.

Прашања

1. Што значи ликовното дело да биде „во единство"?
2. Кои ликовни елементи најчесто се користат за постигнување единство?
3. Објасни ја разликата помеѓу единство со еднакви вредности и единство по пат на доминанта.
4. Како повторувањето на еден елемент може да создаде чувство на целина во уметничко дело?

КОМПОЗИЦИЈА

Композицијата е ликовен принцип кој го регулира меѓусебниот распоред на ликовните елементи во уметничкото дело. Таа помага различните елементи како линии, бои, тонови, форми и текстури да се спојат во една визуелна и содржинска целина. Компонирањето значи уредно распоредување на елементите така што ќе се постигне хармонија и рамнотежа во делото. На овој начин, секоја ликовна творба добива цврста структура и добива јасна визуелна порака што го води гледачот низ делото со одредена логика и емоционално влијание.

КЛУЧНИ ПОИМИ:

композиција, насока, симетрија, мрежеста композиција, рекомпозиција

Казимир Малевич, „Супрематистичка композиција", 1916 г.

АКТИВНОСТ

1. Направи композиција користејќи линии и форми кои ќе бидат хармонично распоредени.
2. Направи нова композиција со користење делови од стара творба (рекомпозиција).

Знаеш ли дека...

Во музиката, книжевноста и архитектурата исто така постои поимот композиција.

Постојат различни типови композиции според насоката и распоредот: хоризонтална, вертикална, дијагонална, отворена, затворена, полуотворена, симетрична, асиметрична, мрежеста и слободна. Видот на композицијата зависи од начинот на кој се организираат елементите на сликата и како тие водат окото на гледачот низ делото. Со изборот на насоката и распоредот, уметникот комуницира со гледачот, насочувајќи го вниманието и создавајќи различно визуелно и емоционално искуство во зависност од намерата и содржината на творбата.

Знаеш ли дека...

Фриз е долга хоризонтална композиција со ритмично повторување на форми.

Сандро Ботичели, „Раѓањето на Венера", 1486 г.

АКТИВНОСТ

1. Цртај три композиции: хоризонтална, вертикална и дијагонална.
2. Препознај и означи тип на композиција во дадена уметничка слика.

Во симетричната композиција елементите се распоредени подеднакво од двете страни на замислена оска, создавајќи чувство на стабилност, мир и формалност. Кај асиметричната композиција, пак, распоредот е нерамномерен, но се постигнува визуелна рамнотежа преку контраст, големина, боја или текстура. И двете имаат своја изразна моќ и се користат зависно од ефектот кој се сака да се постигне – симетријата дава класичен и структуриран изглед, а асиметријата – динамика, интерес и слобода.

АКТИВНОСТ

1. Изработи симетрична композиција со употреба на геометриски форми.
2. Направи асиметрична композиција и анализирај како е постигната рамнотежа.

Јан ван Ајк, „Портрет на Арнолфини", 1434 г.

Мрежестата композиција се базира на геометриска подлога (растер) каде елементите се распоредени рамномерно и прецизно, овозможувајќи јасна структура и прегледност. Често се користи во графички дизајн, архитектура и други применети уметности. Слободната композиција, пак, не се потпира на никакви правила или структури, туку дозволува спонтано поставување на формите со цел изразување емоција, интуиција или движење. Овој пристап најмногу се користи во апстрактната уметност и експресивните стилови.

Знаеш ли дека...

Многу постери и графички дизајни користат мрежеста композиција за читливост.

Рекомпозиција значи од веќе постоечка творба да се изгради нова, со измена на распоредот на елементите. Оваа техника се користи за повторно креативно искористување делови од стари творби, со што се поттикнува имагинацијата и индивидуалниот пристап на уметникот. На овој начин, се дава нов живот на веќе постоечки идеи и се создава нешто ново, свежо и оригинално, често со сосема различна естетика и порака.

АКТИВНОСТ

Земете стар цртеж или слика и исечете ја на делови. Прекомпонирајте ја во ново дело.

Пол Кле, „Магична градина", 1926 г.

Ромаре Берден, „Гулабот", 1964 г.

Прашања

1. Што мислиш, зошто уметниците избираат симетрија или асиметрија во своите дела?
2. Како композицијата влијае на начинот на кој ја гледаме сликата?
3. Можеш ли да препознаеш мрежеста и слободна композиција во секојдневните визуелни медиуми?
4. Кој видкомпозиција би го користел/а за изразувањедвижење?
5. Обиди се да опишеш една слика само преку нејзината композиција – што забележуваш најпрво и зошто?

Клод Моне, „Жена со чадор", 1875 г.

РЕЧНИК НА ПОИМИ

Аголна перспектива – визуелен систем каде две површини се гледаат истовремено, секоја во своја насока на длабочина.

Аквадукт – надземен канал што носи вода од планините до градовите. Римјаните биле мајстори за водовод.

Алегорија – уметничко дело што симболично претставува апстрактни идеи преку фигури и сцени.

Анатомија – проучување на структурата на телото, основа за реализам.

Антонио Канова – италијански вајар, познат по идеализираните скулптури инспирирани од античката митологија.

Арабеска – декоративен мотив составен од испреплетени геометриски и растителни форми, со влијание од исламската уметност.

Асиметрична рамнотежа – визуелна стабилност добиена преку контраст и разновидност, наместо идентичност.

Ахроматска градација – премин на тонови без боја, користејќи само сиви нијанси.

Ахроматска тонска скала – нијанси на сиво добиени со мешање црна и бела боја.

Базилика – голема правоаголна зграда со централна и странични кораби, апсида и внатрешна декорација, основа за христијанските храмови.

Барок – стил на уметност од крајот на 16 до средината на 18 век, со драматичен, емотивен и театарски израз.

Бернини – барокен скулптор и архитект, автор на колонадата на плоштадот Свети Петар и скулптури со изразено движење.

Биста – скулптура на глава и дел од врат или рамена, чест симбол на портретирање кај Римјаните.

Боја – визуелен елемент кој се добива од светлина и се користи за изразување емоција, форма или простор.

Боја во мода – Свесно користење бои за изразување стил и порака преку облека.

Бронза – легура на бакар и калај, омилен материјал за создавање на етрурскиот накит и алатки.

Бронзена скулптура – скулптура изработена од бронза, полесна и подинамична од мермерната, често во движење.

Вез – украсно шиење со симетрични мотиви, користено на облека и текстил, често со симболичка функција (заштита, плодност, духовност).

Веласкез – шпански сликар со сложени композиции и длабоко значење.

Вертикална насока – пренесува духовност, сила и височина.

Визирање – техника за мерење пропорции на реални објекти при цртање.

Визуелна длабочина – чувство на просторност добиено со прецизна поставеност на агли и линии кон собирни точки.

Визуелна моќ – ефектот што линијата го има врз чувството и вниманието на гледачот.

Визуелна насока – водство на вниманието на гледачот низ уметничкото дело преку насочени линии и перспектива.

Визуелна рамнотежа – состојба во која сите елементи во композицијата се ускладени и ниеден не доминира прекумерно.

Визуелна текстура – илузија на текстура создадена со линии, бои и тонови.

Висока ренесанса – врвна фаза на ренесансната уметност (1490–1527), со центар во Рим.

Витраж – уметност на создавање слики со обоено стакло, најчесто за црковни прозорци.

Галантна сцена – жанр во сликарството кој прикажува благородници во идилични пејзажи или љубовни ситуации.

Гаргол – камена скулптура во облик на животно или чудовиште, што служи како олук за одвод на вода од покривите.

Глазура – стаклест слој на керамика што дава боја, сјај и трајност.

Големина – ликовен елемент што го одредува односот на еден објект спрема другите во композицијата и просторот.

Големина во дизајнот – функционален и естетски фактор што го води вниманието и ја подобрува визуелната комуникација.

Градација – постепена промена на ликовен елемент од една вредност во друга.

Градација во природа – природен процес на постепена промена кој инспирира ликовни решенија.

Градација како принцип – средство за визуелна трансформација што влијае на целокупната композиција.

Градација на големина – визуелна техника на постепена промена на големината.

Градација на насока – постепена промена на правецот на елементите во делото.

Градација на тон – постепен премин од светло кон темно или обратно.

Градација на форма – постепена промена на обликот или димензиите на формите.

Гробна скулптура – скулптури поставувани на гробови, што прикажуваат портрети или сцени со блиски луѓе.

Делакроа – француски сликар, автор на „Слободата ги води народите".

Деформација – намерна промена на пропорциите со цел израз.

Динамична форма – форма што пренесува движење и енергија.

Дискоболот – позната скулптура на спортист што фрла диск, дело на Мирон, пример за движење и рамнотежа.

Додекаортон – циклус од 12 главни сцени од животот на Христос, распоредени хронолошки во фрескосликарството.

Доминанта – ликовен елемент кој надвладува и ги поврзува другите делови на делото.

Доминација и контраст во големина – принципи што ја нагласуваат композицијата и водат визуелно внимание.

Домје – сликар и карикатурист, познат по критички и социјални сцени од урбаниот живот.

Дорски ред – архитектонски стил со прости и масивни колони, без база и со едноставен капител.

Дрворез – копаничарство – техника на резбање дрво за создавање украсни и симболички форми, применета особено во црквите и народниот мебел.

Египетска уметност – уметност од древниот Египет, поврзана со религијата и вечноста

Единство – создавање визуелна целина преку усогласување и повторување на ликовни елементи.

Едноставна форма – форма составена од еден облик.

Ексехијас – познат грчки сликар и вајар од 6 век пр.н.е., мајстор на црнофигуралната техника, познат по амфори со епски теми.

Емоционално влијание – способност на бојата да предизвика чувство кај гледачот.

Ерехтејон – несиметричен храм на Акропол, познат по кариатидите – колони во облик на женски фигури.

Жак-Луј Давид – најзначаен неокласичен сликар, автор на „Заклетвата на Хорациите“ и „Смртта на Сократ“.

Заситеност – интензитет или чистота на боја.

Златен пресек – идеален сооднос на делови (прибл. 1:1.618) кој се смета за визуелно совршен.

Зограф – сликар на икони и фрески во православната традиција; во поствизантискиот период најпознат е Дичо Зограф.

Затворена форма – форма целосно одвоена од околниот простор.

Икона – религиозна слика изработена според канонски правила, што го претставува светиот лик и служи за молитва и духовен контакт.

Иконографија – систем на религиозни претстави, симболи и сцени што се користат во уметноста.

Иконостас – преграда во православната црква украсена со икони и дрворез, што го одделува олтарот од остатокот од храмот.

Илузија на простор – создавање чувство на длабочина и просторност на дводимензионална површина со употреба на преклопување, разлики во големина, боја и тон.

Имитација на текстура – креирање ефект на текстура која личи на природна површина.

Јонски ред – стил со послаби колони што имаат база и капител со завртени форми (волути).

Калиграфија – уметничко и украсно пишување, особено на свети текстови.

Канон – збир на правила за прикажување фигури

Караваџо – италијански сликар што внесе реализам и светлинска драма во уметноста.

Катакомби – подземни гробници каде се одвивала тајна христијанска активност во раниот период.

Киароскуро – контраст меѓу светло и сенка што создава волумен и драматичност.

Кикладска уметност – уметност од островите Киклади, со статуетки со поедноставена форма и мистична симболика.

Килим – ткаен украсен тепих со геометриски мотиви, често користен за молитва.
Класична симетрија – урамнотежен распоред на архитектонски елементи, според античките принципи.

Клинесто писмо – најстар систем на пишување, врежуван на глина

Колонада – редица од колони, често на фасади или околу храмови, кои поддржуваат покрив.

Колорит – вкупна употреба и распоред на боите во едно дело.

Комбинирана насока – присуство на повеќе насоки во делото, со или без доминантна насока.

Комплементарни бои – бои спротивставени во обоениот круг (црвена–зелена, сина–портокалова, жолта – виолетова).

Контрапост – положба кај која тежиштето на телото е на една нога, а другата е опуштена, создавајќи природна асиметрија.

Контраст – спротивставување меѓу боите.
Контурна линија – ја дефинира надворешната форма.

Коринтски ред – најукрасен стил, препознатлив по капител со лисја од акантус.

Коса насока – внесува динамика и движење.

Крива линија – линија со закривено движење; права линија – стабилна и директна линија.

Курбе – основоположник на реализамот во сликарството; автор на „Погреб во Орнан“ и „Кршачите на камења“.

Курос/Кора – статуи на млади мажи (курос) и жени (кора) од архајскиот период, со крута и симетрична положба.

Куфиско писмо – рано арапско писмо со аголни, рамни форми, користено во првите калиграфски украси.

Летачки лак – надворешен лак што се протега од сводот до контрафорот и ја носи тежината подалеку од главниот ѕид.

Контрафор – вертикална потпорна конструкција поставена надворешно на ѕидот, која пренесува тежина и дава стабилност.

Ликовен принцип – начин според кој се организираат елементите во ликовна композиција.

Ликовна уметност – визуелна форма на уметност (сликарство, скулптура, архитектура, графика...)

Линеарна перспектива – метод за претставување тродимензионален простор на рамна површина.

Линија – континуирана трага оставена од движење на точка или алатка на површина.

Линија на хоризонт – линија на висина на очите на гледачот, на која се поставува собирната точка.

Маниризам – стил на уметност што се карактеризира со вештачки композиции, издолжени форми и духовна експресија.

Микенска уметност – копнена грчка уметност со нагласена монументалност и воена симболика.

Миле – француски сликар кој ги прикажува селаните со достоинство и длабока емоција.

Минаре – висока кула покрај џамија од која муезинот ги повикува верниците на молитва.

Михраб – полукружна ниша во ѕидот на џамијата што го покажува правецот кон Мека.

Минијатура – мала, детална слика во ракописна книга, често украсена со злато и декоративни елементи.

Минојска уметност – уметност на островот Крит, со фрески, светли бои и хармонија со природата.

Мозаик – слика создадена со редење ситни обоени камчиња или плочки (тессерае), користена за декорација на подови и ѕидови.

Мрежеста композиција – структура заснована на геометриска подлога.

Направени форми – облици создадени од човекот.

Народна носија – традиционална облека со регионални карактеристики и декоративни елементи кои ја изразуваат културната припадност.

Насока – визуелна сила што го движи окото во одреден правец.

Национален романтизам – уметнички правец што ја слави културната и историската посебност на нациите.

Неоготика – архитектонски стил инспириран од готиката, применет во 19 век.

Неокласицизам – уметничко движење инспирирано од античката уметност, кое нагласува морални вредности, разум и дисциплина.

Неолитски идол – мала глинена скулптура со симболично значење, поврзана со култот на плодноста.

Нијанса – варијација на боја добиена со додавање други бои или со светло/темна вредност.

Општествена улога на уметноста – начинот на кој уметноста влијае и се поврзува со културата и животот на луѓето

Ореол – круг околу главата на светиот лик, симбол на светост и небесна светлина.

Орнамент – декоративен елемент во ентериерот, архитектурата или објектите, особено застапен во рококо-стилот.

Орнаментика – систем на украсни елементи со симболично и естетско значење.

Отворена форма – форма која овозможува навлегување на просторот.

Панатенска амфора – голема амфора што се доделувала како награда на Панатенските игри, исполнета со маслиново масло.

Пантеон (Париз) – архитектонско дело во неокласичен стил, симбол на патриотизам и хуманизам.

Папирус – материјал за пишување направен од растение

Партенон – храм посветен на божицата Атена, сместен на Акропол во Атина, изграден во дорски стил.

Перспектива со две точки – метод на прикажување објекти со страни насочени кон две различни точки на хоризонтот.

Перфорација – празнина или отвор во скулптура (избегнувана во Египет)

Перфорирана форма – форма со отвори кои ја прават лесна и динамична.

Печење – процес на печење на вазите во три фази: оксидација, редукција и повторна оксидација, што ја создава разликата меѓу црвено и црно

Пирамида – монументална гробница на фараон

Повторување – повеќекратно присуство на еден елемент со цел постигнување единство.

Подрачја на уметноста – категории на уметност според медиумот, техниката или функцијата

Порта на лавовите – камен влез во Микена со релјеф на две фигури на лав.

Портик – трем или пасаж со покрив кој се потпира на столбови непосредно пред влезот на една зграда.

Порцелан – фина керамика популарна во рококо-периодот, користена за декоративни и функционални предмети.

Поствизантиска уметност – уметност создадена по падот на Византија, која ги задржува православниот дух и иконографијата, но се адаптира на нови историски услови.

Примена на златен пресек – уредување на визуелни елементи според идеални пропорции.

Природни форми – облици што постојат во природата.

Пропорција – однос помеѓу големините на различни елементи во уметничко дело.

Простор – ликовен елемент што ги опфаќа сите реални димензии во кои се одвиваат визуелни композиции и кој може да биде отворен, затворен, едноставен или сложен.

Радијална рамнотежа – распоред на елементи околу централна точка кој создава кружно движење.

Рамнотежа – визуелно почувствуван однос на елементите што создава стабилност во уметничката целина.

Реализам – уметнички правец кој ја прикажува стварноста без идеализација, со фокус на секојдневниот живот.

Реална текстура – вистинска, физичка површина што може да се почувствува.

Регистри – хоризонтални појаси во сликарството

Рекомпозиција – создавање нова композиција од веќе постоечка творба.

Релјеф – скулптура во плитка или длабока резба на ѕид или површина

Рембрант – холандски мајстор на портретот и светлината, познат по автопортретите.

Ренесанса – период на културна преродба инспириран од античките вредности.

Римски театар – затворена градба со полукружно гледалиште и сцена, изградена со бетон и архитектонска поврзаност, наспроти отворениот грчки модел.

Розета – голем кружен прозорец со симетричен витраж, обично поставен над главниот влез.

Рококо – уметнички стил од 18 век, карактеризиран со разиграност, светли бои, украсност и интимни сцени.

Романтизам – уметничко движење кое ги истакнува чувството, слободата, природата и индивидуалниот израз.

Саркофаг – камен ковчег со украсни релјефи, користен за погреб на значајни личности.

Свод – камен или тулинат кровен лак што пренесува тежина на ѕидовите. Во романиката најчест е полукружниот или сводот во облик на крст.

Серпентината – композиција каде телото се извиткува во форма на спирала, често користена за да се прикаже движење и елеганција.

Сикстинска капела – капела во Ватикан, украсена со фрески од Микеланџело.

Симетрија – подеднаква распределба на елементи од двете страни на централна оска.

Симетрична рамнотежа – еднаков и идентичен визуелен распоред од левата и десната страна на замислена централна оска.

Скјачато – техника на плиток релјеф со постепено
моделирање на длабочината.

Сложена форма – форма составена од повеќе поврзани облини.

Собирна точка – точка на хоризонтот во која се собираат сите линии на перспектива и што го води погледот на гледачот.

Современи пристапи – уметнички методи кои го прикажуваат просторот преку фотографија, дигитални медиуми или минимализам, користејќи композиција и светлина за создавање длабочина.

Спектар – распоред на бои добиени со разложување бела светлина.

Статична форма – форма што сугерира стабилност и мир.

Студени бои – сина, зелена, виолетова – создаваат чувство на мир, тага, оддалеченост.

Сфумато – техника на меко преминување меѓу тонови за постигнување длабочина.

Театар – полукружна сцена на отворено, користена за изведба на драми и ритуали.

Текстура – површинска особина на формата која се доживува визуелно или со допир.

Текстурна линија – пренесува изглед и чувство на површината.

Тенебризам – екстремна форма на киароскуро, со доминација на мракот.

Теракота – печена глина која често се користела за вајање на скулптури и архитектонски украси.

Тессера – мало обоено каменче или плочка користено во мозаична техника.

Тимпанон – полукружно поле над главниот влез на црквата, каде најчесто се наоѓа релјеф со религиска сцена.

Толос – куполеста гробница со подземна конструкција.

Тон – количина на светлина во бојата; одредува колку е бојата посветла или потемна.

Тонска вредност – степен на светлина или темнина на една боја.

Топли бои – црвена, портокалова, жолта – пренесуваат топлина, блискост, енергија.

Тумулус – кружна гробница со земјена хумка над неа, типична за етрурските погребни практики.

Уметност – човеков израз преку творештво што пренесува мисли, чувства и идеи

Фактура – сликарска текстура добиена со нанесување боја на специфичен начин.

Фидиј – најпознат грчки скулптор од класичниот период, автор на статуата на Зевс во Олимпија и скулптурите од Партенон.

Фокусна точка – дел од уметничкото дело кон кој водат насоките и каде се задржува вниманието.

Форма – надворешен визуелен изглед на облик кој може да биде дводимензионален (на површина) или тродимензионален (во простор).

Форми на вази – разновидни облици на садови: амфора (за складирање), кратер (за мешање вино и вода), келикс (чаша), лекит (за масло).

Фотографија – нов медиум што го поддржува реалистичкиот копнеж за вистинитост и документарност.

Фрагонар – француски сликар, автор на „Лулашката", симбол на рококо-уметноста.

Фреска – слика изведена врз влажен малтер, што се суши заедно со бојата.

Фридрих – германски сликар, симбол на романтичниот пејзаж и интроспекцијата.

Фронталност – уметнички принцип каде фигурата е прикажана директно од напред

Фронтон – триаголно поле на врвот од храмот, често исполнето со релјефни скулптури.

Хармонија – Визуелна рамнотежа добиена со блиски и усогласени бои.

Хармонија по аналогија – сличност на елементи како боја, линија или текстура.

Хармонија по идеја – визуелна поврзаност преку заедничка симболика.

Хармонија по функција – обединување на предмети преку нивната функционална врска.

Хеленизам – период по Александар Македонски, во кој скулптурата станува подраматична, емоционална и динамична.

Хиероглифи – сликовно писмо на старите Египќани

Хоризонт – замислена линија на висина на очите каде се наоѓаат собирните точки и од каде се мери перспективната длабочина.

Хоризонтална насока – создава чувство на мир и стабилност.

Храм – здание посветено на боговите

Хроматска тонска скала – нијанси добиени со додавање црна или бела во обоена боја.

Целина – финален резултат на уметничка творба каде сите елементи се во согласност и поврзаност.

Цилиндричен печат – мал валјак со гравура, користен за потпис

Црвенофигурална техника – техника спротивна на црнофигуралната, каде фигурите се оставени во бојата на глината, а позадината е црна.

Црнофигурална техника – стил на украсување вази во кој фигурите се насликани со црна боја на црвена подлога, со детали изгребани со остра алатка.

Џамболоња – маниристички скулптор познат по движењето и драматиката во своите дела.

Џулио Романо – архитект што го применува маниристичкиот дух во Палацо дел Те.

Користена литература

- Наставна програма по Ликовна уметност за I година гимназиско образование, Министерство за образование и наука на РС Македонија, 2020.
- Наумов, Г. (2012). Прансторисна уметност на територијата на Македонија. Скопје: Музеј на Македонија.
- Ѓоргиева, Б. (2005). Византиска уметност и културно наследство. Охрид: Институт за старословенска култура.
- Поп-Петрушевски, Л. (2010). Елементи и принципи на ликовната уметност. Скопје: Арт Прес.
- Honour, H. & Fleming, J. (2009). A World History of Art. London: Laurence King Publishing.
- Gombrich, E. H. (1995). The Story of Art. London: Phaidon Press.
- Kleiner, F. S. (2016). Gardner's Art Through the Ages: A Global History. Boston: Cengage Learning.
- Metropolitan Museum of Art. (n.d.). Timeline of Art History. Преземено од: https://www.metmuseum.org/toah
- Smart History. (n.d.). Art history resources for students and educators. https://smarthistory.org